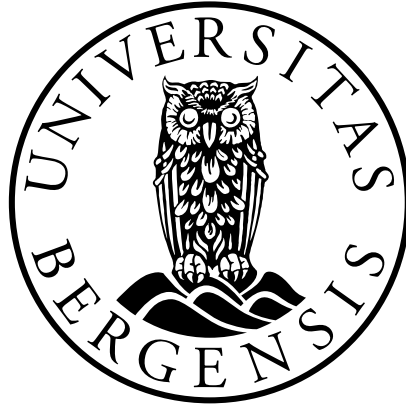

Universitetet i Bergen

Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier

LING350

Mastergradsoppgave i allmenn lingvistikk
Vårsemesteret 2013

Om nominal tellelighet

Av Erlend Astad Lorentzen

Abstract

This thesis aims to investigate aspects of nominal countability, mainly in Norwegian common nouns. There is a constant debate on how best to describe the countability of nouns, typically claimed for Indo-European languages.

Nouns are often described as belonging to one of two categories, *count nouns* and *mass nouns* (or *countables* and *uncountables*), divided by properties whose nature are of some controversy. The fundamental question remains: Is countability best considered a semantic, pragmatic or a syntactic phenomenon? Is a feature \pm COUNTABLE located in the lexicon, in larger syntactic units, or elsewhere?

This thesis tries to answer the following questions:

1. Can differences in countability be claimed for Norwegian common nouns, how could this be claimed, and is countability best considered a lexical, a grammatical, or a pragmatic phenomenon, governed or influenced by context?
2. Are the data best captured by mutually exclusive Aristotelian categories *countables/uncountables*, or can concepts like prototype theory and markedness theory better our description?
3. Is (un)countability arbitrary in a noun?

It is found that Norwegian nouns exhibit behaviour that can be described as countable or uncountable, primarily a pragmatic phenomenon with implications for grammar, best captured in categories based on prototypes. It is the need or absence of need to *refer* that forms the pragmatic essence of the distinction. The typical alignments that constitute *countable/uncountable* (which are argued to be biased labels) can be described as oppositions in an asymmetrical relationship between the marked and the unmarked respectively. It is claimed that even though the countability typical for a noun is in fact motivated by its typical need for reference, countability is arbitrary. The possibility of motivation is inherent in the principle of the arbitrariness of linguistic signs.

Innhold

Forord	v
Liste over begreper og forkortelser	vii
1 Innledning	1
2 Tidligere behandling av skillet mellom tellelige og ikke-tellelige substantiver	3
2.1 Homogen referanse	3
2.1.1 Kumulativ referanse	4
2.1.2 Delelig referanse	4
2.2 Type-emfase	5
2.3 Spesifisert for fravær eller uspesifisert for tilstedeværelse?	8
2.4 Kverning og pakking	9
2.5 Konseptualisering	10
2.6 Tellelig/ikke-tellelig og referanse	13
2.7 Leksikalsk og/eller syntaktisk?	15
2.7.1 <i>Both and, but neither nor</i>	16
3 Norske substantiver	19
3.1 Konvensjonelle nominale subgrupper	19
3.2 Vurdering av subgruppene fra formelle egenskaper	22
3.2.1 Parsubstantiver	22
3.2.2 Pluralia tantum	23
3.2.3 Kollektiver	24
3.2.4 Tellelige og ikke-tellelige substantiver	25
3.3 Formelle aspekter av skillet mellom tellelige og ikke-tellelige substantiver i norsk	26
3.3.1 Inndelingen i <i>Norsk referansegrammatikk</i>	26
3.3.2 Morfosyntaktiske egenskaper ved tellelige og ikke-tellelige substantiver	28
3.3.3 Avledningsmorfologi	38

3.4	Oppsummering	43
4	Vitenskapsteoretiske spørsmål	47
4.1	Kategoriseringens problem	47
4.2	Om deskriptiv og språklig arbitraritet	50
4.3	Paralleller til andre områder av lingvistisk beskrivelse	52
4.3.1	Genus	52
4.3.2	Frekvenspåvirkning	56
5	Referanse og merkethet	57
5.1	Innledning	57
5.1.1	Kverning og pakking: Asymmetriske operasjoner?	58
5.1.2	Kriterier for merkethet	59
5.1.3	Oppsummering	63
5.2	Om generisk referanse og <i>tellelig/ikke-tellelig</i>	63
5.2.1	Artikkelløshet er uspesifisering	66
5.2.2	Fravær av referanse i kreolspråk	69
5.2.3	Artikler, generiskhet og tellelighet i italiensk	78
5.2.4	Artikkelløshet og generiskhet i engelsk	81
5.2.5	Artikkelløshet, generiskhet og ikke-tellelighet i maori	84
5.2.6	Subjekt, referanse og artikkelløshet	86
5.3	Vedrørende merkethet	96
5.4	Oppsummering og avsluttende tanker	98
6	Konklusjon	101
	Bibliografi	107

Forord

For utformingen av denne avhandlingen skylder jeg mange en takk: Min første veileder, førsteamanuensis Victoria Rosén, som foreslo det aktuelle tema og som hjalp meg med å komme over de umiddelbare hindre, min mentor *extraordinaire*, professor emerita Marianne Haslev Skånland, som til denne teksten har viet en betydelig del av sin fritid, min andre veileder, professor Øivin Andersen, som med stor ro loset meg i havn, min gode venn og fagfelle, førsteamanuensis Jan Kristian Hognestad, for råd underveis, og mine foreldre, Signe Astad og Jon Olaf Lorentzen, hvis støtte alltid er ubetinget. Takk rettes til professor Reidar Veland, til det øvrige fagmiljøet ved Universitetet i Bergen, og til andre som har bidratt med gjennomlesning, korrektur eller innspill, heriblant min barndomsvenn og medstudent, Lars Normann Hansen.

Erlend Astad Lorentzen

Bergen, mai 2013

Liste over begreper og forkortelser

IIIsg Tredje person entall, i Bauer (1993).

±CT ±COUNT, i Gillon (1999).

±P ±PRESUPPOSED, i Bickerton (1981)

±PL ±PLURAL, i Gillon (1999).

±S ±SPECIFIC, i Bickerton (1981)

***eksempel** Asterisk indikerer at det aktuelle eksempelmateriale anses ugrammatisk, eller, i sammenheng med proto-indoeuropeisk, at en form er rekonstruert.

?eksempel Spørsmålsteget indikerer at det aktuelle eksempelmateriale ikke umiddelbart anses grammatisk, har uklar status.

merket/umerket Asymmetrisk relasjon. Beskrivelse av det merkede gjør beskrivelsen av det umerkede overflødig, eller “the necessary statement of a property A” versus “nonstatement of A or statement of non-A” (Andrews, 1990).

ADJ Adjektiv, jamfør *Leipzig Glossing Rules* (Comrie et al., 2008).

aggregat (*aggregate*) Ett objekt bestående av flere medlemmer av et bakgrunnsett, i Gillon (1999).

appellativ *Substantiv*, i motsetning til *egennavn/proprium*.

artikkelløshet Ubestemt, artikkelløs nominalfrase, se **nakent ubestemt uttrykk**.

avkreolisering (*decreolization*) Ofte om diakron utvikling hvor et kreolspråk blir likere sitt superstratspråk. Bickerton (1981) vil se på tilfeller av dette som divergens fra et språkssystem som er mer evolusjonært og kognitivt festet.

b-setning (*b-sentence*) Kommer av *basic sentence*, den enkleste/minimale setning, fra Keenan (1976).

b-subjekt (*b-subject*) Kommer av *basic subject*, typologisk prototyp for subjektet, fra Keenan (1976).

bestemt (*definite*) *Presupposed specific*, i Bickerton (1981).

bias Skjevhet, partiskhet, inherent forutinntatthet

cls Klassifikatorpartikkel, i Bauer (1993).

deduksjon En *top-down*-, analytisk beskrivelse.

DEF Bestemt, i Bauer (1993), også i *Leipzig Glossing Rules* (Comrie et al., 2008).

delelig referanse (*divisive reference*) Mulighet i et uttrykk for referanse til en entitet *A*, eller til en arbitrær porsjon/partisjon av *A*.

DEM Demonstrativ, jamfør *Leipzig Glossing Rules* (Comrie et al., 2008).

denotasjon Settet av mulige referenter.

DO Direkte objekt, i Bauer (1993).

dup Reduplisert segment, i Bauer (1993).

empiri prinsippet Prinsipp for en lingvistisk beskrivelse, fra Hjelmslev (1943).

FOC Fokus, jamfør *Leipzig Glossing Rules* (Comrie et al., 2008).

general term Ikke *singular term*, i Quine (1960).

generisk referanse Referanse til et uttrykks innhold som sådan. Ikke referanse til entiteter i verden.

GEN Formalsemantisk kvantor ved generisk referanse, se Pelletier (2010a).

grammatikalisering Diakron utvikling hvor leksikalske elementer får en mer grammatisk natur, se Hopper & Traugott (2003).

HCE *Hawaiian Creole English*, i Bickerton (1981).

homogen referanse (*homogeneous reference*) Samleuttrykk for **kumulativ** og **delelig referanse**.

ikke-refererende (*non-referential*) Brukt i Borthen (2003) om referanse til ukjent entitet.

ikke-spesifikk referanse Referanse til en, for taler og tilhører, ukjent entitet. Se også *ikke-refererende*.

inakkusativt verb Intransitivt verb hvis subjekt er ikke-agentivt (*drukne, sovne, dø*).

INDEF Ubestemt, i Bauer (1993).

induksjon En *bottom-up*-, syntetisk beskrivelse.

inergativt verb Intransitivt verb hvis subjekt er ikke-undergående (*gå, løpe, stå*).

inkrementalmål (*incremental theme*) Undergår som er homomorfisk med verbalpredikatet, se Dowty (1991); Krifka (1992).

isomorfisk Uttrykk og innhold står i et eksklusivt forhold (én til én).

kollektiv Tellelig substantiv som betegner et sett av individer i en eller annen relasjon. Veksler i noen grad mellom entalls-, og flertallskongruens.

konseptualisering (*conceptualization*) Presentasjon og/eller mental projeksjon av betydning.

kreolisering Dannelsen av et kreolspråk fra pidgin, ifølge Bickerton (1981) gjort av pidgintalernes påfølgende generasjon som i fravær av en felles grammatikk anvender medfødte prinsipper for dannelse av grammatikk på pidginspråkets leksikon. Også, i tråd med Bickerton (1981), om reetableringen av trekk typiske for kreolspråk.

kumulativ referanse (*cumulative reference*) Mulighet i et uttrykk for referanse til en entitet *A*, eller en entitet *B*, men også summen av disse, *AB*.

kvern (*grinder*) En tenkt kvern som kan kverne enhver substantivsreferent, hvorpå substantivet brukes ikke-tellelig. Popularisert av Pelletier (1975).

mengdesubstantiver (*mass words, mass nouns, mass terms*) Ofte brukt om substantiver som typisk forekommer ikke-tellet, men også brukt om substantiver som semantisk betegner konkrete mengder/masser.

motivasjon Formen til et lingvistisk uttrykk reflekterer språkbrukerens projisering av forhold i verden, eller er påvirket av andre lingvistiske former (for eksempel ved komposisjonalitet). Formen er som den er av rasjonelle grunner.

nakent entallsuttrykk (*bare singular*) Se **nakent ubestemt uttrykk**.

nakent flertallsuttrykk (*bare plural*) Se **nakent ubestemt uttrykk**.

nakent mengdeuttrykk (*bare mass expression*) Se **nakent ubestemt uttrykk**.

nakent ubestemt uttrykk (*bare indefinite*) Ubestemte, artikkelløse nominalfraser. Omfatter **nakent entallsuttrykk**, **nakent mengdeuttrykk** og **nakent flertallsuttrykk**.

nonspecific Til forskjell fra **ikke-spesifikk referanse**, fravær av referanse til ting i verden, herunder generisk referanse, fra Bickerton (1981). Den umerkede motpart til *specific*.

NSM *Natural Semantic Metalanguage*, et metaspråk hvis semantiske primitiver alle er hentet fra naturlig språk og antatt universelle.

null-artikkel Se **artikkelløshet**, og **nakent ubestemt uttrykk**.

onomasiologisk Hvor uttrykket etableres fra innholdet, se Nöth (1995).

ontologisk Eksisterende i verden, utenomspråklig.

pakker (*packager*) Motsatt av **kvernen** er **pakkeren** en tenkt kontekst som medfører tellet forekomst for substantiver ved å "pakke" referenten i formen "én stykk *X*".

parsubstantiv Tellelig substantiv som betegner et objekt bestående av to like deler og som fritt kan ta entalls- eller flertallskongruens.

partitiv "an individual that is part of a set of entities that is evoked in the discourse", i Borthen (2003).

PIE Proto-indoeuropeisk

PL Flertall, jamfør *Leipzig Glossing Rules* (Comrie et al., 2008).

pluralia tantum Substantiver uten produktiv entallsform. Kan se ut til å ligge i et mellomstadium mellom eventuelle tellelige og ikke-tellelige substantiver.

presupposed Antatt identifiserbar av tilhører, i Bickerton (1981).

proprium Egennavn

PRO Pronomen

PRT Partikkel

rekkevidde (*scope*) Rekkevidden til en logisk operator.

scatter Én simultan referanse til flere spredte forekomster i verden av samme type entitet, i Quine (1960).

- semasiologisk** Hvor innholdet etableres fra uttrykket, se Nöth (1995).
- sett-teori** Mengdelære, her oversatt med *sett-teori* for å tydeliggjøre skillet mellom sett av individer og mengder/masser.
- SG** Entall, jamfør *Leipzig Glossing Rules* (Comrie et al., 2008).
- singular term** Uttrykk med formål å referere til én unik referent, i Quine (1960).
- Sinn** Betydning, innhold, *signifié*, på et høyere abstraksjonsnivå enn settet av mulige referenter, i Frege (1892).
- specific** Referanse til eksisterende entitet i verden, identifiserbar for tilhører eller ikke, i Bickerton (1981).
- SPIV** Subjektspredikativ
- SUBJ** Subjekt
- synkretisme** Forholdet der et opposisjonsmedlem som i én opposisjon er merket vil unngå å være merket i andre opposisjoner, se Cairns (1986).
- T/A** Tempus-/aspektsmarkør, i Bauer (1993).
- tellelig** Mange mulige definisjoner, deriblant følgende: Som kan forekomme syntaktisk tellet, eller som forekommer syntaktisk tellet med en viss produktivitet, eller hvis innhold er et kvantifiserbart objekt.
- type-emfase (type emphasis)** Emfase av en diskursreferent som benevner “a type of thing”, i Borthen (2003).
- ubestemt (indefinite)** *Non-presupposed, specific*, i Bickerton (1981).

Kapittel 1

Innledning

Deskriptive grammatikker beskriver gjerne en forskjell mellom de substantiver som refererer til mengder og de som refererer til ting, ofte følt basert på fravær eller tilstedeværelse av en mulighet for telling, reflektert grammatisk eller pragmatisk. En slik distinksjon gjøres ifølge Vannebo (1978) i Aristoteles' kategorilære, mens Otto Jespersen (1924) gjerne får æren for å først ha omtalt en distinksjon mellom tellesubstantiver og mengdesubstantiver for engelsk, og for å ha innført begrepet *uncountable* (Svensson, 1998, s. 52). I engelsk og norsk, og gjerne også i de øvrige indo-europeiske språkene, har man tilsynelatende et skille mellom to nominale mønstre, som synes intuitivt for språkbrukeren. Det viser seg imidlertid å være et stort problem å gi en adekvat lingvistisk definisjon eller beskrivelse av dette skillet, som har både morfosyntaktiske og semantisk-pragmatiske aspekter.

Denne avhandlingen vil forsøke å samle de mest fremtredende argumentene i diskusjonen om hva som utgjør tellelighet i språk, så vidt mulig diskutere disse argumentenes holdbarhet, og søke svar på følgende forskningsspørsmål:

1. Kan forskjeller i tellelighet sies å eksistere for norske substantiver, og bør dette, i den grad det er hensiktsmessig å regne med slike, anses å utgjøre et hovedsakelig leksikalsk, grammatisk eller pragmatisk fenomen, styrt eller påvirket av kontekstuelle faktorer?
2. Fanges de foreliggende forholdene best inn i klassisk aristotelisk kategorisering som felles utelukkende grupper *tellelig/ikke-tellelig*, eller kan begreper som prototypeteori og merkethetsteori gagne vår beskrivelse?

3. Er det eventuelt arbitrært om et substantiv er tellelig eller ikke?

Det teoretiske grunnlaget denne teksten bygger på er hovedsakelig skrevet på engelsk, men mange av beskrivelsene herunder søker åpenbart å etablere mer allmenn-lingvistiske kriterier for en distinksjon som *kan* være uttrykt i et gitt språk. Med utgangspunkt i norsk vil det vurderes hvorvidt generaliseringer fra litteraturen lar seg overføre. Eksempelmaterialet er i all hovedsak hentet fra korpus av bokmålstekster, og norske fenomener som diskuteres er, delvis av den grunn, begrenset til de representert i bokmål. Tidvis vil paralleller til andre språk trekkes for å forhåpentlig kunne utvide vår forståelse.

Hva angår termbruk vil vi, hvor nødvendig, legge oss på linje med den aktuelle litteraturen. Ellers vil begrepene omtales underveis eller i ordlisten på side vii. Kursiv brukes for å utheve relevante deler i eksempler og i teksten for øvrig.

Kapittel 2 vil gi en kort oversikt over viktige betraktninger som representerer noe av mangfoldet innen diskusjonen om tellelige og ikke-tellelige substantiver, mens kapittel 3 vil se på eksisterende klassifikasjoner av norske substantiver med et til dels kritisk blikk. Relevante vitenskapsteoretiske spørsmål drøftes i kapittel 4, før vi ser nærmere på forhold som har med merkethet og referanse å gjøre i kapittel 5, hvor byks til andre språk også foretas.

Kapittel 2

Tidligere behandling av skillet mellom tellelige og ikke-tellelige substantiver

Litteraturen om tellelighet kan synes splittet. Pelletier (2010b, 2012) viser at teoretikere gjerne danner to leirer ut fra sitt enten semantiske eller syntaktiske utgangspunkt. De enten semantiske eller syntaktiske karakteristikkene betraktes som primære, de andre som konsekvenser. Denne dikotomiske fremstillingen er kanskje noe satt på spissen, men beskriver likevel en viss tendens. I følgende oversikt skal vi se behandlinger som kan plasseres innenfor en av Pelletiers omtalte poler, men også de som havner i en mellomstilling, eller som av andre grunner ikke kan kategoriseres på en slik måte.

2.1 Homogen referanse

Referanse er ofte regnet som forbindelsen mellom språklige uttrykk og den utenomspråklige verden, forbundet av taleren i en talesituasjon (med “den utenomspråklige verden” kan man også regne med mulige verdener, som tillater referanse til fiktive entiteter). Vi kan, som en arbeidsdefinisjon, bruke den fra Lyons (1977, s. 177, asterisk her substituert med utheving):

When a sentence like ‘Napoleon is a Corsican’ is uttered to make a statement, we will say that the speaker *refers* to a certain individual (Napoleon) by means of the *referring expression*. If the reference is successful, the referring expression will correctly identify for the hearer the individual in

question: *the referent*.

2.1.1 Kumulativ referanse

Quine (1960) får ofte æren for å ha innført begrepet *kumulativ referanse* (*cumulative reference*), som beskriver forholdet der et uttrykk kan brukes for å referere til en entitet *A* eller en entitet *B*, så vel som summen av disse, *AB*. I Quines ord “any sum of parts which are water is water” eller som formulert av Krifka (1989, s. 75) “if there are two entities to which *beer* applies, this predicate applies to their collection as well”. Vi kan se det demonstrert ved følgende:

$$\begin{array}{rclcl} \text{vann} & + & \text{vann} & = & \text{vann} \\ \text{en bil} & + & \text{en bil} & \neq & \text{en bil} \end{array}$$

Kumulativ referanse er ofte påstått grunnleggende ved ikke-tellelige substantiver, og er dermed brukt som et semantisk kriterium for å skille mellom tellelige og ikke-tellelige substantiver. Dette har blitt kritisert (for eksempel i Gillon (1992, 1999)) ettersom det også er gjeldende for tellesubstantiver i flertall:

$$\begin{array}{rclcl} \text{vann} & + & \text{vann} & = & \text{vann} \\ \text{en bil} & + & \text{en bil} & \neq & \text{bil} \\ \text{biler} & + & \text{biler} & = & \text{biler} \end{array}$$

Krifka (1989) skiller mellom *cumulative* på den ene siden og *quantized* på den andre, hvor *beer* og *books* er kumulative, mens *a beer* og *five books* er kvantifiserte. “a cumulative NP like *beer* denotes something without clear limitation” (Krifka, 1989, s. 76)

Kumulativ	Kvantifisert
<i>beer</i>	<i>a beer</i>
<i>books</i>	<i>five books</i>

2.1.2 Delelig referanse

En annen omdiskutert semantisk egenskap ved ikke-tellelige substantiver er *delelig referanse* (*divisive reference*), som sier at uttrykket er gyldig for enhver tilfeldig porsjon av dets referent. Referenten kan deles opp i et arbitrært antall deler, og uttrykket kan referere til alle som én av disse (“is true of each portion of the stuff in question” (Quine,

1960, s. 98)). Quine anså dette som problematisk da det ifølge ham eksisterer “parts of water, sugar, and furniture too small to count as water, sugar, furniture”. Mange ser på dette som av mindre betydning, om hvilket Gillon (1992, s. 598) henviser til Bunt (1979), som hevder språket er blindt for ontologiske detaljer av denne typen:

Bunt calls this “the Minimal Parts Hypothesis” and questions its relevance to the problem of formulating the semantics of mass nouns (see also Bunt 1979, p. 255). As he sees it, this hypothesis could be either about natural language or about the world. He maintains that insofar as it is a hypothesis about the world, it is true but irrelevant and insofar as it is a hypothesis about natural language, it is false.

Både kumulativ referanse og delelig referanse har senere blitt omtalt samlet som *homogen referanse*. Lønning (1987) påpeker at Quines fokus er mellom uttrykk og ontologiske forhold.

For our purposes it is not critical if mass terms really refers [sic] *homogeneously*, that is both cumulatively and distributively. Rather what is of importance is whether they behave as if they did and what it means to behave in such a way. (Lønning, 1987, s. 8)

Språket reflekterer ikke nødvendigvis verden, men snarere talerens presentasjon av verden, og Wierzbicka (1988, s. 507, min utheving) snakker om “the conceptualizations intended by the speakers”.

2.2 Type-emfase

I Borthen (2003, s. 22) er en diskursreferent en “abstract entity about which we talk”. En entitet som refereres til med pronomen er en diskursreferent. I eksempel 1 under, introduserer “en fin sykkel” en diskursreferent, som referert til av *den*.

- (1) Kari fikk *en fin sykkel*. *Den* var blå.

Notably, this discourse referent is viewed as a token by the reader, i.e. as an individual or an instance of a bike. Let us call this discourse referent a token discourse referent. (Borthen, 2003, s. 22)

I eksempel 2 refererer imidlertid *dét* til en annen type diskursreferent, også introdusert av “en fin sykkel”, enn den vi så referert til i 1 over. Det er formodentlig ikke lenger tale om samme sykkel:

(2) Kari fikk *en fin sykkel*. *Dét* fikk Ola òg.

Let us call this discourse referent a type discourse referent. (Borthen, 2003, s. 22)

Borthen tolker dette som en indikasjon på at ubestemte nominalfraser bærer to typer diskursreferenter, henholdsvis *type* og *token*. Hun sier at dette er en naturlig egenskap ved nominale uttrykk:

they usually have a descriptive content that designates a *type* of thing, and they are often used to refer to particular instances of types of things, i.e. *tokens*. (Borthen, 2003, s. 24)

Profiling er “relative focus on either the token discourse referent or the type discourse referent”, emfase eller fokus på den ene av diskursreferentene, med den andre i bakgrunnen. Borthen (2003) skiller nakne entallsuttrykk fra nakne mengdeuttrykk og nakne flertallsuttrykk, hvor førstnevnte skal ha en klar entallslesning. Hvorvidt dette skillet er legitimt kan diskuteres (se seksjon 5.2), men uansett påpeker Borthen viktige likheter mellom konstruksjonene, og felles for alle (samlet som *nakne ubestemte uttrykk*) er *type-emfase*, altså en relativ fremheving av diskursreferenten *type*. Type-emfase kan *minne* om generisk referanse eller “reference to kinds” (Doron, 2003). Implikasjoner av type-emfase er som følger:

bare plurals and bare mass expressions are unambiguously nonreferential, nonpartitive, and never take wide scope when they are interpreted existentially. (Borthen, 2003, s. 55)

Med *referential/non-referential* refererer Borthen til Fodor & Sag (1982), hvor det øyensynlig brukes om spesifikk/ikke-spesifikk referanse, førstpersonsidentifikasjon. Nomenfrasen “*a man*” i eksempel 3 er, ifølge Borthen, mest sannsynlig refererende, mens den i 4 mest sannsynlig ikke er det.

(3) *A man* just proposed to me in the orangery (though I’m much too embarrassed to tell you who it was). (Borthen, 2003, s. 25, min utheving)

- (4) *A man is in the women's bathroom (but I haven't dared to go in there to see who it is).* (Borthen, 2003, s. 25, min utheving)

Eksempel 4 synes et litt rart eksempel, ettersom man i denne ytringen har et spesifikt individ i tankene, nettopp en mann. Om hans personidentitet er kjent eller ukjent for taleren skulle vel være mindre relevant? Nakne mengdeuttrykk skal i alle fall bare kunne være ikke-refererende. Med ikke-partitiv (*nonpartitive*) mener Borthen at uttrykket ikke kan denotere “an individual that is part of a set of entities that is evoked in the discourse”. Hun demonstrerer kun for nakne flertallsuttrykk at dette ikke er mulig:

- (5) Det var igjen mange sykler etter salget, så Ola ga sykler til Kari. (Borthen, 2003, s. 56)

Setningen kan ifølge Borthen ikke entydig tolkes som at syklene Ola gav til Kari var en delmengde av de syklene som var igjen etter salget. Definisjonen av ikke-partitiv er sett-teoretisk og dermed problematisk for mengdeuttrykk (se Lønning (1987)). Hvis vi tolker den mindre formelt ser vi at også nakne mengdeuttrykk er ikke-partitive:

- (6) Det var igjen mye pizza etter festen, så Ola spiste pizza til frokost.

Ingenting kan si oss om Ola spiste den totale tilgjengelige mengden pizza, en delmengde av denne, eller for den saks skyld en annen pizza som nå, ettersom det var så mye nyere pizza igjen etter festen, kunne spises uten at dette ville true Ola sin fremtidige beholdning av mat.

Vid rekkevidde (wide scope), beskriver et logisk forhold, som x har i 7 under, men ikke i 8, hvor man har snever rekkevidde:

- (7) $\exists x(jacket(x) \wedge \forall y(child(y) \rightarrow tried.on(y, x)))$

Det finnes én bestemt jakke som alle barna prøvde.

- (8) $\forall y(child(y) \rightarrow \exists x(jacket(x) \wedge tried.on(y, x)))$

Alle barna prøvde én eller annen jakke.

(Borthen, 2003, s. 25, (mine “oversettelser”))

Typisk for nakne ubestemte uttrykk er at de har snever rekkevidde (*narrow scope*) i eksistensielle lesninger: Ved det artikkelløse mengdeuttrykket *vann* i setningen “alle barna drakk vann” kan ikke *vann* ha vid rekkevidde, da setningen er sann hvis barna ikke drakk det samme vannet. I lesningene i 7 og 8 over, vil ikke setningen “Alle barna prøvde jakke” korrespondere med lesningen i 7.

Borthen foreslår at type-emfase signaliseres ved fravær av tilgjengelige bestemmere, og at dette harmonerer bedre med mengde- og flertallsuttrykk enn med entallsuttrykk, som har en intuitiv eksemplarlesning, noe som er grunnen til at entallsuttrykk har en mer begrenset distribusjon i artikkelløs (naken) form:

Bare plurals leave it unspecified how many individuals are involved (which means that the speaker does not seem to have an intension to refer to a specific set of tokens), whereas bare mass expressions leave it unspecified how the denotation is supposed to be individuated into tokens at all (which, again, gives the impression that the speaker is most interested in the type of thing involved, not in individual tokens or portions). I assume that it is this inherent compatibility with type-emphasis that makes bare plurals and bare mass expressions generally more available in Norwegian than what bare singulars are. (Borthen, 2003, s. 55)

Man må merke seg at Borthen omtaler artikkelløse *uttrykk*, til forskjell fra bestemte/modifiserte uttrykk. Hun beskriver altså først og fremst konstruksjoner, ikke leksikalske substantiver.

2.3 Spesifisert for fravær eller uspesifisert for tilstedeværelse?

Gillon (1999) avviser de semantiske kriteriene *kumulativ* og *delelig referanse*, og mener at mens semantikere har fremsatt ikke-tellelige substantiver som *spesifisert for å ikke ha minimale deler*, er de i virkeligheten *uspesifisert for å ha minimale deler*. Substantiver er skilt av det leksikalske trekket \pm CT (COUNT), som interagerer med det morfosyntaktiske trekket \pm PL (PLURAL). Ved +CT kan substantivet ha \pm PL, mens –CT impliserer –PL. Vi skal se i 2.6 under hvordan han mener at referanse speiler dette asymmetriske forholdet. Selv om Gillon ikke sier det eksplisitt, peker forslaget hans i retning av en *merket/umerket*-relasjon. I Andrews (1990, s. 1) finner man om jakobsonsk merkethet at det merkede er “the necessary statement of a property *A*” mens det umerkede er “nonstatement of *A* or statement of non-*A*”. Spørsmålet om merkethet blir særlig tatt opp i kapittel 5.

2.4 Kverning og pakking

Pelletier (1975) populariserte begrepet *kverning* (*grinding*), som er en demonstrasjon på at tellelighet i all hovedsak har grunnlag i betydning, og at konvertering av et substantiv fra *tellelig* til *ikke-tellelig* uansett er mulig med en kontekst som legger til rette for det. Pelletier (1975, s. 452) siterer Gleasons kriterier for tellelige/ikke-tellelige substantiver som typiske lærebokskriterier:

Count nouns are so-called because they can occur with numerals and can be used as either singular or plural. They admit of ‘a’ and ‘every’ with the singular, and ‘few’ with the plural. Mass nouns do not exhibit the singular-plural distinction; when used as subjects, they take singular verbs. (Gleason, 1965, s. 135)

Slike kriterier beskriver ifølge Pelletier ikke de faktiske forhold. Ord som gjerne er hevdet å være ikke-tellelige substantiver kan trosse kriteriene, og følge de tellelige substantivenes syntaks. På kafé kunne man ha spurt servitrisen: “How many oatmeals are in your kitchen?” og få svaret “Three oatmeals”. Pelletier sier at en vanlig innvending til dette vil være at man enten har slettet overflatestruktur (“bowls of”) eller at man har endret betydningen av substantivet *oatmeal*. Da må han anta enten at kriteriene til Gleason ikke angår overflatestruktur, men en eller annen abstrakt, underliggende struktur, eller at distinksjonen mellom tellelige og ikke-tellelige substantiver egentlig er en distinksjon mellom ikke-tellelig og tellelig *betydning*.

Pelletier mener det er nærliggende å tro at alle såkalt tellelige substantiver kan ha en klar betydning under ikke-tellelig bruk, og at ikke-tellelig bruk alltid er mulig i den rette konteksten, som demonstrert av tankeeksperimentet “the universal grinder.” En tenkt kvern kan kverne en hvilken som helst ting i verden til en masse, hvorpå man har “X all over the floor”. Skulle man for eksempel kverne en mann, får man *mann* utover gulvet. Kvernen har noen begrensninger: Svensson (1998, s. 165) spør hvordan den vil håndtere referentene til *hole* og *thing*, eller overordnede uttrykk. Kan man for eksempel kverne *kjøretøy* og få *kjøretøy* utover gulvet?

I analogi med kvernen, har man en pakker som kan konvertere et ikke-tellelig substantiv til et tellelig substantiv, ved avgrensning i enheter. Svensson (1998, s. 165) skriver at mange heller vil betrakte “a beer” som sletting av struktur (“bottle of” eller

for eksempel “glass of”) enn konvertering av substantivet fra en kategori til en annen. Som Pelletier (1975, s. 452) argumenterer for, umuliggjør dette en definisjon av ikke-tellelige substantiver basert på tilstedeværende struktur. Å ha tilgang til en underliggende struktur, hevder han, kan ikke være preteoretisk, men må være festet i bestemte teoretiske rammeverk. Pelletier etterlyser en nøktern preteoretisk beskrivelse av de foreliggende forholdene, og vil altså heller skille “not between mass and count nouns but between mass and count senses of nouns”. Pakking/kverning er for ham essensielt en betydningsendrende strategi.

Parallelt beskriver Gleason (1965, s. 136) en tenkt barnefortelling hvor termittmoren sier om sitt barn at “He will eat book, but he won’t touch shelf”.

This is farfetched, of course. But it does suggest that every noun, given the right context, can occur in both patterns of usage, count or mass.

Selv om man kan opponere mot eksemplene brukt i disse tankeeksperimentene, viser de like fullt en interessant mekanisme som kan være symptomatisk for kommunikativ funksjon ved distinksjonen *tellelig/ikke-tellelig*. Under arbeidet med denne avhandlingen hørte forfatteren, helt urelatert, sin onkel si at han til en oppgave ikke kunne bruke tilhengeren sin fordi det var “så mye bil på den”. Det viste seg at svigersønnen hadde lånt tilhengeren for å frakte en veteranbil i form av et byggesett. Den var altså fullastet med bildeler. Ellers virker det som om konteksten “mye X for pengene” på norsk representerer en slags kvern, da det virker som om *alle* substantiver, i alle fall de som fra vår kunnskap om verden er compatible, kan settes inn i X:

- (9) Det var rett og slett *mye politi for pengene*. (Universitetet i Oslo, 2012a, SK01NeJo02)

2.5 Konseptualisering

Forsøk på å kartlegge hvilke referenter som i språket vil kodes av enten tellelige eller ikke-tellelige substantiver har blitt gjort, med Wierzbicka (1988) i spissen. Hun går ut mot den, ifølge henne, dogmatiske bloomfieldianske oppfatningen om at formklasser er fullstendig arbitrære, for hvilket koding som tellelig eller ikke-tellelig substantiv, særlig *wheat* i motsetning til *oats*, blir brukt som kroneksempel. Hun siterer blant annet Gleason (1965, s. 224) som hevder at “by a convention of English, *pants* is plural [...] This whole group of words [*trousers, shorts, slacks etc.*] are grammatically plural with

no evident semantic justification.” Selv mener Wierzbicka at formklasser er semantisk motiverte, og at grammatisk distinksjon av tellelige og ikke-tellelige substantiver *ikonisk* reflekterer betydningsforskjell (Wierzbicka, 1988, s. 501).

Sentralt for Wierzbicka er *konseptualisering*. Ideen om hvorvidt de mulige referentene i et substantivs denotasjon har eller ikke har intern struktur, er i prinsippet motivert fra vedkommende referenters ontologiske form,¹ representert i en projisert verden. Fysisk form og muligheter for menneskelig interaksjon/manipulasjon er medvirkende faktorer.

Uncountability can be caused by a number of entirely different reasons, lack of discreteness, insignificance of individual items and conceptual heterogeneity being among the most important ones. (Wierzbicka, 1988, s. 554)²

Wierzbicka presenterer et grunnleggende pragmatisk syn:

the conceptualizations in question are suggested by language, but they are not as arbitrary as Whorf maintained. [...] Obviously, there are different possible ways of conceptualizing the world, there are different possible cognitive perspectives [...] But the different conceptualizations have their own logic, which grammar reflects and illuminates. (Wierzbicka, 1988, s. 508-509)

Hun gjør stor innsats for å rettferdiggjøre, fra et konseptualiseringsperspektiv, enhver tilsynelatende uoverensstemmelse i kategorisering. For eksempel foreslår Wierzbicka at forskjellen mellom *garlic* og *onion(s)* skyldes engelsktalendes matvaner. Løker er i engelsk kultur gjerne syltet eller servert intakt, mens hvitløk homogeniseres som en ingrediens. En slik streben etter å rasjonalisere tilsynelatende avvik synes noe unødvendig etter Wierzbickas egne argumenter. Ettersom en eventuell ikonisk motivasjon nettopp bare er motivasjon og ikke naturlov, burde man forvente avvik. Enkelte ganger kan det imidlertid virke som om hun vil demonstrere at hele nominalsystemet er strengt inndelt på bakgrunn av tilgjengelige ontologiske/projiserte kriterier. Wierzbicka omtaler ikke abstrakte substantiver i denne sammenhengen.

¹“linguistic signs may be motivated, that is to say, made less arbitrary.” (Culler, 1986)

²Dette sitatet kan gi støtte til en *merket/umerket*-relasjon, som vil bli diskutert i kapittel 5.1.

Goddard (2010) bygger på Wierzbicka (1988) der han argumenterer for en systematisk korrelasjon mellom ikke-tellelige substantivers formelle lingvistiske egenskaper, og deres konseptuelle innhold, og motsetter seg også en inndeling av (det engelske) nominalsystemet i to subgrupper. Han sammenligner en dikotomi mellom tellelige og ikke-tellelige substantiv med dikotomien mellom transitive og intransitive verb: “Both are useful at a first approximation, but if they are reified as absolutes they can become a barrier to progress” (Goddard, 2010, s. 134)

Goddard vil vise at ikke-tellelige substantiver, i motsetning til tellelige substantiver, ikke danner en kategori, men klynger seg i flere semantiske grupper. (Dette kan vi notere oss som et tegn på en asymmetrisk relasjon, merkethet, diskutert i kapittel 5.) Goddard og Wierzbicka bruker begge NSM (*Natural Semantic Metalanguage*) for å formelt beskrive de semantiske egenskapene til de semantiske subgruppene. Vi har for eksempel følgende nominale kategori:

- SINGULARIA MOSTLY — NAMES OF LARGE COLLECTIONS OF SMALL THINGS, NORMALLY THOUGHT OF AS TOO MANY TO COUNT (hair, clover, etc.) (Wierzbicka, 1988, s. 557)

Heller ikke Goddard (2010) omtaler abstrakte substantiver. Wisniewski (2010) fremstiller derimot samme argumentasjon på en måte som litt mer eksplisitt inkluderer abstrakte substantiver. Han fremsetter *the cognitive individuation hypothesis*, som han tilskriver blant andre Wierzbicka (1988), der distinksjonen *tellelig/ikke-tellelig* i sin essens er mellom ulike konseptualiseringer, med avvik som resultater av konkurrerende kommunikative funksjoner. Hypotesen sier at tellesubstantiver refererer til individer og ikke-tellelige substantiver til uindividuerte størrelser, med taleren som en aktiv deltaker i persepsjon og presentasjon.

The cognitive individuation view straightforwardly implies that perceptually similar entities may be conceptualized as individuated or as non-individuated depending on the cognitive agent. (Wisniewski, 2010, s. 168)

Hva som regnes som henholdsvis *individuert* og *uindividuert* i Wisniewski (2010), skilles hovedsakelig av kriteriet *delelig referanse*, altså hvorvidt de sentrale egenskapene til en entitet gjelder for entiteten som et udelelig hele (individuert), eller om de gjelder for enhver arbitrær porsjon av entiteten (se 2.1 over).

Valg av telle- eller mengdesubstantiv er symptomatisk for hvordan man konseptualiserer innholdet. Dette kan igjen være påvirket av ytre faktorer, som ontologisk form og muligheter for interaksjon/manipulasjon. Skifte mellom kategorier (*konvertering* (Gillon, 1992)) er resultatet av en strategi fra språkbrukeren, der han aktivt manipulerer konseptualiseringen av et gitt substantiv, det vil si endrer dets betydning.

2.6 Tellelig/ikke-tellelig og referanse

Som beskrevet hos Lønning (1987) har det vist seg at formalsemantikk har problemer med å håndtere forholdet mellom referanse og ikke-tellelige substantiver. Problemet kan skyldes språkmodellering ved sett-teori. Vi kaller det her bevisst *sett-teori*, og ikke *mengdeteori/mengdelære* som vel er den konvensjonelle oversettelsen innenfor matematikk og logikk, ettersom det synes å være mengder (masser), og ikke sett av diskrete enheter, som er problemet for slike apparater. Mange forslag til måter å håndtere referansen til ikke-tellelige substantiver på har blitt gitt, og det er utenfor denne avhandlingens omfang å gå inn på alle disse. To forslag relatert til referanse fra henholdsvis Quine (1960) og Gillon (1999) er interessante:

I sin artikkel trekker Quine (1960, s. 89-90) et skille mellom *singular terms* og *general terms*:

[...] a singular term names or purports to name just one object, though as complex or diffuse an object as you please, while a general term is true of each, severally, of any number of objects.

Dette kan minne om *proprier* (egennavn) og *appellativer* (substantiver) i *Norsk referansegrammatikk* (Faarlund et al., 1997). *Singular terms* tillater ikke artikkel og tar kun grammatisk entall (jamfør egennavn), mens *general terms* kan ta bestemt eller ubestemt artikkel, og også grammatisk flertall. Denne forskjellen er ikke ontologisk, men iboende de språklige uttrykkene. *Pegasus* og “*natural satellite of the earth*” har begge kun én referent, men førstnevnte uttrykk har som formål å kun ha én referent, mens sistnevnte har det som en tilfeldig følge av utenomspråklige forhold. For predikering stiller Quine opp malen “<*singular term*> is a <*general term*>” (*Mama is a woman*). Mengdeuttrykk utgjør et problem for denne distinksjonen, da de kan forekomme med samlet referanse i formen “Water is wet”, men også med delt referanse i “That puddle is water” (Quine,

1960, s. 97).

Quine bruker *scatter* om én referanse til flere spredte forekomster i verden av samme type objekt. I tilfellet “Water is fluid” er *scatter* en assimilasjon av mengdeuttrykket *water* til en *singular term*, ved én referanse til alt vann i verden. *Scatter* er en referanse til selve uttrykkets denotasjon som ett, i opposisjon til *multiplicity of reference*, flere simultane, separate referanser, reflektert grammatisk av flertall i *general terms*. Vi kan prøve å illustrere forskjellen:

(10) *Water is wet* → {*water A, water B, water C osv.*}

(11) *Those puddles are water*
→ *puddle A*
→ *puddle B*

Quine presenterer noen relevante observasjoner, som inngår i en større filosofisk diskusjon om *singular terms* og *general terms*. Referanse er veldig sentralt, og dette spesifikke forslaget er noenlunde likt Gillon (1999) om tellelige og ikke-tellelige substantiver:

Gillon (1999) foreslår to egenskaper, et leksikalsk trekk ±CT, som interagerer med et morfosyntaktisk trekk ±PL. Trekkene har følgende semantiske implikasjoner: Et substantiv med +CT har som denotasjon settet av sine minimale aggregater. (“Let an object formed from one or more members of a given background set be an aggregate” (Gillon, 1999, s.54)) Denotasjonen til *desk* er sådan alle minimale ting i verden for hvilke *desk* er sant. Et substantiv med –CT har som denotasjon et sett med eneste medlem substantivets største aggregat, summen av alle ting i verden substantivet er sant for:

The noun ‘machinery’ is a mass noun, hence it has the feature –CT, so its denotation is the set whose sole element is the greatest aggregate of machinery formed from the universe of discourse. (Gillon, 1999, s.54)

Merk “from the universe of discourse”. I motsetning til Quine begrenser Gillon denotasjonen til talesituasjonen.

At samme substantiv kan opptre både tellelig og ikke-tellelig, kaller Gillon *konvertering*, med beskrivbar regelmessighet, eller i egne ord “concomitant shifts in the meanings”:

[...] mass nouns, under conversion, give rise to count nouns with a limited variety of shifts in denotation [...] count nouns, under conversion, give rise to mass nouns with the following shift of sense: the denotation of the mass noun is the largest aggregate of the parts of the elements comprising the denotation of the count noun (Gillon, 1999, s. 57-58)

2.7 Leksikalsk og/eller syntaktisk?

Direkte forbundet med forskningsspørsmål 1 i innledningen er spørsmålet om hvorvidt tellelighet er iboende leksikalske former eller om det styres av syntaks. Et skille som noen ganger gjøres i litteraturen, men som sjelden er gjort eksplisitt, er å operere med to nivåer av tellelighet: Ett syntaktisk og ett semantisk. Dette ser vi i *Norsk referansegrammatikk*, hvor det skilles mellom tellelig og ikke-tellelig bruk, samtidig som *masseord* er en egen nominal subgruppe. Man har altså substantiver som er klassifisert i diskrete kategorier, men med muligheter for å skifte kategori på forekomstnivå. Jespersen (1924) snakker om *countables* og *uncountables*, men han opererer også med en nominal subgruppe *mass words*, skilt ut semantisk. På den ene siden har man altså under visse beskrivelser en grammatisk distinksjon *tellelig/ikke-tellelig*. I tillegg har man en gruppe ord som ved en felles semantikk og tilbøyelighet for å ikke opptre tellet, gjerne kalles *mengdesubstantiver*.

Hvis mengdesubstantiver er en gruppe i tillegg til en eller annen slags gruppe ikke-tellelige substantiver, kan det være vanskelig å avgrense disse. Ved for eksempel “ikke-tellelig bruk” vil man måtte spørre seg om hvorfor noen, men ikke andre, substantiver kan følge et ikke-tellelig bruksmønster, og hvorfor noen substantiver kan følge flere av disse mønstrene enn andre:

- (12) Det er *sand* i ørkenen.
- (13) Det er *bjørn* i skogen.
- (14) Det er *øks* i boden.
- (15) Det er *mye sand* i ørkenen.
- (16) Det er *mye bjørn* i skogen.
- (17) *Det er *mye øks* i boden.

2.7.1 *Both and, but neither nor*

Pelletier (2012) beskriver diskusjon om tellelighet som å falle inn under to leirer med henholdsvis syntaktiske eller semantiske kriterier som primære, de andre som konsekvenser: Under et syntaktisk utgangspunkt er trekkene +MASS og +COUNT del av et substantivs leksikalske karakteristikk, med restriksjoner for større syntaktiske enheter substantivet måtte inngå i.

Under et semantisk utgangspunkt er trekkene semantiske verdier representative for enten referenters ontologiske form eller deres konseptualisering i språket, og man har ingen syntaktiske bruksbegrensninger. En setning kan imidlertid bli avvist som usemantisk, manglende en konvensjonell lesning. En slik gjennomgående kategorisk splittelse er, som nevnt innledningsvis, kanskje satt noe på spissen av Pelletier, men hans fremstilling er likevel illustrerende. For å eksplisere hva han mener kan vi sammenligne med Chomskys (1957, s. 15) historiske setningspar:

1. Colorless green ideas sleep furiously.
2. Furiously sleep ideas green colorless

En setning som “mange blod kom ut av såret” vil med et syntaktisk utgangspunkt være ugrammatisk på linje med Chomskys setning 2, mens den med et semantisk utgangspunkt er usemantisk på linje med setning 1.

Problemet med den syntaktiske klassifiseringen, er, ifølge Pelletier, at man vil få enorm redundans i leksikon ettersom mange, muligens alle, substantiver kan brukes i begge kategorier, gjerne, men ikke nødvendigvis, med nyanser i betydning. Problemet med den semantiske klassifiseringen, på den andre siden, er at det er svært vanskelig å gi en definisjon av de semantiske verdiene +MASS og +COUNT da homogen referanse er vist å ikke være i stand til å skille formene tilstrekkelig.

Pelletier foreslår en forening av de to utgangspunktene, der de syntaktiske trekkene +MASS_{syn} og +COUNT_{syn} først blir introdusert i nomenfrasen (NP).

Chocolate, for example, is neither +MASS nor +COUNT, but composed with *a* to form *a chocolate*, the resulting NP is marked as +COUNT; when composed with *much* to form *much chocolate*, the resulting NP is marked +MASS. (Pelletier, 2012, s. 10)

Syntaktiske restriksjoner er altså introdusert av konstruksjoner, og ikke av substantiver. Konstruksjonen “*much honeys” er derfor ugrammatisk ettersom *much* markerer frasen som +MASS mens flertall i *honeys* markerer frasen +COUNT. Man har en konstruksjonell kongruensfeil.

Samtidig inneholder det leksikalske substantivet *alle* de semantiske verdiene, +MASS_{sem} og/eller +COUNT_{sem}, det *kan* brukes med. Betydningen til *chocolate* blir avgrenset av syntaksen det forekommer i. Således vil *much* utløse +MASS_{syn} i frasen, som må kongruere med verdien +MASS_{sem} i substantivet. Slik kan *much* sees å peke ut massebetydningen allerede tilstede i substantivet *chocolate*. Dersom substantivet som forekommer med *much* skulle mangle en massebetydning (+MASS_{sem}) får vi en kongruensfeil, og setningen er ugrammatisk på syntaktisk grunnlag. Pelletier betviler at særlig mange engelske substantiver eksisterer som ikke har betydninger under begge verdiene, men han lister opp *piece* og *hole* som mulige eksempler på substantiver med kun tellebetydning, og *stuff* som mulig eksempel på et substantiv med kun mengdebetydning (2012, s. 15).

Ingen av de semantiske verdiene (betydningene, eller snarere betydningsvariantene) er mer eller mindre primære, og hva man i andre modeller ville kalt *konvertering/kverning/pakking*, en generering av en sekundær betydning, er i Pelletiers nye modell enkelt og greit en mekanisk utpeking av korrekt betydning fra syntaktisk struktur.

Pelletier mener at en bonus ved hans modell er at den behandler språk med distinksjonen +MASS/+COUNT på linje med klassifikatorspråk:

Number-marking languages introduce the feature +COUNT_{syn} in pluralization and in combination with certain determiners, and they introduce +MASS_{syn} in combination with other determiners. Classifier languages, on the other hand, introduce +MASS_{syn} or +COUNT_{syn} in construction with the different classifier phrases. (Pelletier, 2012, s. 15)

Til slutt understreker Pelletier at han ikke avviser en viss korrelasjon mellom et ontologisk eller konseptuelt skille mellom ting og masser og et grammatisk skille mellom +COUNT og +MASS, men at han tviler på fruktbarheten av å legge noe slikt til grunn for en språklig beskrivelse.

Kapittel 3

Norske substantiver

Vi vil i dette kapittelet se på noen mulige nominale subgrupper for norsk, i all hovedsak skilt av forhold som angår den morfologiske kategorien *numerus*, og kriterier for etableringen av disse. Kriteriene vil vurderes, med særlig fokus på de som kan danne et skille mellom tellelige og ikke-tellelige substantiver. Vi skal se hvordan behandlingen av ulike substantiver kan ha følger for subgruppering, og særlig for en mulig distinksjon *tellelig/ikke-tellelig*.

3.1 Konvensjonelle nominale subgrupper

I *Norsk referansegrammatikk* (Faarlund et al., 1997, s. 138) er *appellativer* det som på engelsk gjerne blir kalt *common nouns*, semantisk sett et navn på ting eller forestillinger som i språket kan anses som like, det være seg abstrakte eller konkrete entiteter. Videre deles appellativene inn i *tellelige* og *ikke-tellelige* substantiver. Noen andre grupper eller bruksmønstre nevnes også:

Kollektiv bruk (må ikke forveksles med *ikke-tellelig*) er i *Norsk referansegrammatikk* appellativer som refererer til “en større eller mindre gruppe av gjenstander eller individer som en enhet.” Dette er ikke uproblematisk. Kollektiv bruk som definert i *Norsk referansegrammatikk* kan ta både entall og flertall, og bare en (subjektiv) vurdering av semantikken til substantivet kan avgjøre om det er brukt kollektivt eller ikke. Jespersen (1924, s. 195) sier at *kollektiv* bare skal brukes “in the strict sense of words which denote a unit made up of several things or beings which may be counted separately” og Wisniewski (2010) skriver at “the referents of collective nouns have a scope of

predication that applies to the entities conceptualized as a whole”. Substantivet *familie* er gitt som eksempel, både i Jespersen (1924), Faarlund et al. (1997) og Wisniewski (2010). Hva skiller eventuelt *familie* fra *samling*, *maskin* eller *puslespill*? Referentene deres kan alle “dekomponeres”. Et puslespill har brikker som en familie har medlemmer. Er *samling* en kollektiv/“kollektiv bruk”? Kan et kriterium være at enhetene som utgjør kollektivet har en viss status på egenhånd? Har referentene som utgjør *bukett* større status som individer enn delene som inngår i *puslespill*? Kan identitet mellom delene være et kriterium? Det kan ikke gjelde *familie* eller *regjering* som har interne hierarkier. Om kollektiver beskriver konkrete og/eller abstrakte entiteter er også vanskelig å si. Medlemmene i en familie er konkrete, men er *familie* konkret? Mannskapet på en båt opphører å være *mannskap* hvis de får sparken. To gifte familieoverhoder utgjør i langt mindre grad, om i det hele, en *familie* hvis de skiller seg. Kan et kriterium være at kollektiver beskriver individer i et institusjonelt forhold, som ett begrep? Wisniewski (2010) foreslår at referentene som utgjør en kollektiv skal ha en intern relasjon til hverandre. Han bruker *constellation* og *family* som eksempler. Det er dog ikke like godt å se hvordan det gjelder for *flock* eller *herd* gitt i samme artikkel som eksempler på kollektiver, eller for norskens vedkommende *folk*, *dusin* og *utvalg* fra *Norsk referansegrammatikk*. Fra ikke-formelle egenskaper, som utelukkende er brukt i for eksempel *Norsk referansegrammatikk*, er det vanskelig å si hvor “kollektiv bruk” begynner og hvor det slutter. Det er heller ikke åpenbart hva Jespersen mener med “in the strict sense”. Formelle egenskaper ved en mulig gruppe *kollektiver* diskuteres særlig i 3.2.3.

I *Norsk referansegrammatikk* (Faarlund et al., 1997, s. 139) gis noen eksempler på kollektiv bruk med flertallsformer. Dette er en noe utradisjonell definisjon. Disse skal forekomme “helst i flertall med referanse til en samlet gruppe eller mengde”. Eksempler er *penger*, *klær* og *grønnsaker*. De to førstnevnte danner kanskje hva man i engelskspråklig terminologi ville kalt *pluralia tantum* (som kun forekommer i flertall). Formen *penge* forekommer i *Leksikografisk bokmålskorpus* (Universitetet i Oslo, 2012a), et korpus bestående av ca. 70 millioner ord av diverse bokmålstekster fra perioden “1985 til i dag”, nesten utelukkende i idiomatiske uttrykk av typen “en billig/rimelig penge”. Substantivet *klær* har kanskje ingen formell entallsform, da den historiske entallsformen *klede* nå må kunne sies å ha en annen betydning enn ‘ett klesplagg’. En lue kan inngå i *klær* men er neppe *et klede*. Dermed må formen *klede* tilhøre et annet leksem.

one typically does not use the singular form of a *plurale tantum* to refer to an entity of which it is composed. For example it is very unusual to hear someone refer to “a soapsud” or to “a content” (compare “a key” and “a toothpick”). (Wisniewski, 2010, s. 181)

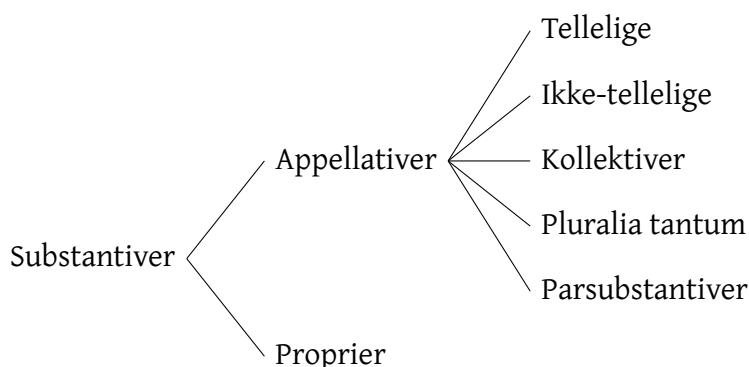
Hva som skiller *grønnsaker* fra andre appellativer i flertall, som for eksempel *biler*, er ikke umiddelbart klart. Det ser ut til at Faarlund et al. (1997) betrakter en skjevfordeling i distribusjon entall/flertall i favør av flertall, som å indikere kollektiv betydning. I *Leksikografisk bokmålskorpus* (Universitetet i Oslo, 2012a) har *grønnsaker* 1276 forekomster, mens *grønnsak* har 85. (Substantivet *grønnsak* forekommer også noen ganger med den alternative betydningen ‘psykisk eller fysiologisk hemmet person’.)

Noen substantiver refererer til ting som i språket anses som enkeltentiteter bestående av to like komponenter. Disse kan kalles *parsubstantiver*. Eksempler i *Norsk referansegrammatikk* er *bukser*, *briller*, *seler*. Ifølge Jespersen (1924, s. 189) tar disse vanligvis flertall på engelsk, men de kan også forekomme med entallssyntaks i formen *a scissors*. I norsk er valget mellom entall og flertall fakultativt ved referanse til én entitet av denne typen (*bukse/bukser*) og slike ord er kanskje mindre utbredt i norsk enn i engelsk.

I *Norsk referansegrammatikk* har man i den nominale kategorien ved siden av appellativer *proprier* (*proper nouns*). Disse refererer til spesifikke entiteter, som mennesker, land, gater, organisasjoner osv, og har sådan unik referanse. Personnavn og stedsnavn er undergrupper. For denne avhandlingen er *proprier* av mindre interesse.

Så langt har vi identifisert følgende mulige nominale grupper, til dels basert på *Norsk referansegrammatikk*, men med modifikasjoner:

Figur 3.1

3.2 Vurdering av subgruppene fra formelle egenskaper

For å kunne avgjøre om en nominal subgruppe er berettiget, kan man se nærmere på de morfosyntaktiske egenskapene den utviser. En forskjell konkret/abstrakt er i all hovedsak en semantisk klassifisering, men det utelukker ikke at den kan være formelt uttrykt. Minstekravet kan være at en subgruppe utpekes av formelle aspekter som grammatisk skilt fra de andre. Fra et formelt utgangspunkt er vi fremdeles interessert i forskjeller som skyldes den morfologiske kategorien *numerus*. Først vil de særere kategoriene behandles, slik at leseren er kjent med disse i den påfølgende diskusjonen om distinksjonen mellom *tellelig* og *ikke-tellelig*.

3.2.1 Parsubstantiver

Som skrevet over utpeker parsubstantiver seg ved at de under referanse til ett individ fakultativt tar entall eller flertall:

- (18) Buksediskusjonen er dødsteit. Hvorfor gidde å diskutere hvilken *bukse* som er best? (Universitetet i Oslo, 2012a, AV04NB0001)
- (19) Hvis noen sitter på radiatoren er det bare fordi hans *bukser* er våte av regnet (Universitetet i Oslo, 2012a, SA02NiHa01)
- (20) Vi forutsetter at antallet ukurante *bukser* ved årsskiftet var 4.000 (Universitetet i Oslo, 2012a, SA02HuJe01)

Det er vanskelig å tenke seg abstrakte parsubstantiver, og parsubstantivene synes i utgangspunktet ontologisk betingede, også på tvers av enkeltspråk. På engelsk har man substantiver som *pants*, *scissors*, *tongs*, *tweezers*. Disse er gjerne å betrakte som *pluralia tantum*, ettersom *?a pant* er uvanlig. Ifølge Jespersen (1924, s. 189) kan de forekomme i syntaktisk entall med sin morfologiske flertallsform: *a scissors*. I *British National Corpus*, et korpus på ca. 100 millioner ord, forekommer formen *a scissors* sju ganger, og da med støy i form av for eksempel *a scissors effect* (Oxford University Computing Services, 2007, ABK 2809). Dette mot 418 treff for bare *scissors*.

Wierzbicka (1988, s. 515) regner i denne kategorien også med substantiver som *eyes* og *gloves*, men dette må da gjøres på semantisk basis, ettersom *a glove* og *an eye* er produktive entallsformer for *gloves* og *eyes*, som skiller mellom ett og flere eksemplarer av *glove* og *eye*.

På norsk har man en svært marginal kategori *parsubstantiver* som kan skilles ut ved at de med referanse til ett individ fakultativt tar entall eller flertall. Deres referenter har en ontologisk form som involverer to like komponenter som sammen er ansett å utgjøre én funksjon:

- (21) *En brille* som bare har mørke glass, kan skade mer enn den beskytter (Universitetet i Oslo, 2012a, AV02BT950408088)
- (22) Godt tilbaketent i solstolen, halvnaken, bak sorte *briller* og med en kald øl dinglende i handa bryter jeg sammen og tilstår. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01KK00010424)

3.2.2 Pluralia tantum

Som etiketten indikerer skal substantivene herunder ikke ha en produktiv entallsform. En eventuell historisk entallsform har en annen betydning og skal ikke kunne inngå i samme kontekster som *pluralia tantum*. Ettersom *Pluralia tantum* mangler en aktiv flertallsform kan de oppføre seg merkelig under forhold relatert til tellelighet.

- (23) En 93 år gammel kvinne som for tiden ligger på sykehus, har meldt til politiet at hun i går ettermiddag fikk besøk av en ukjent kvinne som stjal *penger* hun hadde i en bag på rommet.
(Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930244)

Selv om det var snakk om én eneste mynt ville man kunne bruke *penger*, mens *en/én penge* her ville høres svært rart ut. En mer naturlig substitusjon ville være *en/én mynt*. Kongruens viser at det er snakk om en aktiv flertallsform, i den forstand at språkbrukeren er klar over at det formelle uttrykket han bruker er flertall:

- (24) Hun hadde med seg bare 200 kr, som ikke kunne veksles til *latviske penger* fordi det var lørdag. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01KK00010612)

I denne gruppen inngår muligens følgende substantiver: *Penger, klær, kontanter, verdisker, opptøyer*. Dette er sannsynligvis en nokså marginal gruppe slik den her er definert. Vi utelukker altså ord som *grønnsaker* fra denne kategorien, siden entallsformen har samme betydning (med forskjellen én/flere) og ettersom den kan inngå i liknende diskurs som flertallsformen:

- (25) Hvis du blir sulten innimellom, tar du en frukt eller *en grønnsak*. (Universitetet i Oslo, 2012a, SA01HePe0)

(26) Hvis du blir sulten innimellom, tar du frukt eller *grønnsaker*.

3.2.3 Kollektiver

Deler av det som i *Norsk referansegrammatikk* omfattes av kollektiv bruk med flertallsformer, har vi her klassifisert som *pluralia tantum*. Substantivet *grønnsaker* vil vi foreløpig behandle på linje med *biler*. Eksempler på “appellativer brukt kollektivt” fra Faarlund et al. (1997, s. 139) er *buskap, dusin, familie, flokk, folk, forsamling, gruppe, hop, hær, innbo, klasse, komité, kveg, borgerskap, mannskap, personale, publikum, regjering, råd, slekt, sverm, tropp, ungdom, utvalg*. Som diskutert i 3.1 er det svært vanskelig å si hvor man setter grensen mellom *kollektiv* og *ikke-kollektiv* på semantisk grunnlag. På engelsk kan kollektiver ifølge Jespersen (1924, s. 196) ta flertallskongruens i verb: “My family *are* early risers”, og skal kunne refereres til med pronomenet *they*. Kan det ha noe å si at medlemmene i familien har såpass høy status som individer samtidig som de antakelig er relativt få, at man ofte omtaler dem separat? Vi ser det samme med *band* i betydningen “musikkgruppe”:

(27) *The band have a live intensity that’s missing on their recordings and gave added depth to Let Me Down.* (Oxford University Computing Services, 2007, K4Y 192)

Hvis dette er riktig, skulle man ikke vente at kollektiver med mindre viktige medlemmer (for eksempel *flock*) forekommer i like stor grad med flertallskongruens. Det er vanskelig å si om dette har noe for seg. Fra et raskt frekvenssøk med konteksten “the *X* is/are” og “the *X* has/have”, er det lite som indikerer at individenes status spiller noen rolle, men total frekvens gjør det vanskelig å sammenligne: Substantivet *flock* forekommer i *British National Corpus* (igjen, ca. 100 millioner ord) sju ganger som subjekt for *is* mot tre ganger for *are*, og seks ganger for *has* mot null ganger for *have*.

(28) *My flock is extremely healthy, charming and friendly.* (Oxford University Computing Services, 2007, AAF 713)

(29) *The flock are unlikely to have been as completely innocent as the latter suggests.* (Oxford University Computing Services, 2007, HXX 1483)

Foran *is* forekommer *government* 1477 ganger, mot 445 med *are*, og 1754 ganger med *has* mot 599 med *have*. I tilfellet *government* ble ikke subjektstatus manuelt bekreftet,

og tallene viser bare rå kollokasjon med verbene *to be* og *to have*. Støy må derfor medregnes.

- (30) In education and housing *the government has* limited the role of local government. (Oxford University Computing Services, 2007, A6F 1142)
- (31) Do *the Government have* the ability to make that adjustment, or are they tied hand and foot by the exchange rate mechanism? (Oxford University Computing Services, 2007, HHV 5270)

Substantiv	<i>is</i>	<i>are</i>	<i>has</i>	<i>have</i>
<i>flock</i>	7	3	6	0
<i>government</i>	1477	445	1754	599

Da *flock* generelt forekommer så sjelden er det vanskelig å si noe mer om dette. Konklusjonen er imidlertid at man kan operere med en gruppe *kollektiver* når den skiller seg ut på formelt grunnlag, som i britisk engelsk. For norsk er det ikke like åpenbart at denne kategorien er rettfærdiggjort under slike kriterier. I *Leksikografisk bokmålskorpus* finner man ingen forekomster av “regjeringen er ADJ.PL” ei heller av “familien er ADJ.PL”. Slike søk på norsk er vanskeligere da man ikke kan støtte seg på kongruens i verb. Man får dermed et langt mer begrenset datasett. Eksemplene 32 og 33 viser imidlertid ved predikativer at kollektiv bruk finnes i norsk. Sammenlign med 34, hvor *flertallet* ikke er brukt kollektivt:

- (32) Men bøndene stemte på konservative og kirkelige godseiere, og *flertallet* i den nye nasjonal forsamlingen var *monarkister*. (Universitetet i Oslo, 2012a, SA01HaSO01)
- (33) *Flertallet* var imidlertid *ingeniører eller fysikere*, deriblant Leon Theremin, Friedrich Trautwein, Oskar Vierling og Walther Nernst. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV06Tk0618)
- (34) *Flertallet* var langt mindre *generøst* (Universitetet i Oslo, 2012a, SA02VoKa01)

Det ser altså på bakgrunn av eksempler som 32 og 33 ut til at en nominal gruppe *kollektiver* eller *kollektiv bruk* kan opprettholdes også for norsk.

3.2.4 Tellelige og ikke-tellelige substantiver

Dette skillet er sentralt for avhandlingen, og behandles i den større, umiddelbart påfølgende seksjonen.

3.3 Formelle aspekter av skillet mellom tellelige og ikke-tellelige substantiver i norsk

Denne seksjonen vil se på ofte nevnte kriterier for skillet mellom tellelige og ikke-tellelige substantiver. Mange av kriteriene som her tas opp forutsetter et skille mellom tellelige og ikke-tellelige substantiver som en leksikalsk egenskap. Som annen formell kategorisering er ikke dette logisk uproblematisk. En vurdering av gyldigheten til ikke-leksikalske kriterier må nødvendigvis baseres på kunnskapen om at leksikalske substantiver er enten tellesubstantiver eller mengdesubstantiver. Denne kunnskapen må på sin side baseres på nettopp de samme ikke-leksikalske kriteriene. Vi kan, for øyeblikket, ignorere denne tilsynelatende sirkulariteten når den nå er erkjent. Sirkularitet i kategorisering vil bli diskutert mer inngående senere, i 4.1.

3.3.1 Inndelingen i *Norsk referansegrammatikk*

Norsk referansegrammatikk (Faarlund et al., 1997, s. 143) definerer tellelige og ikke-tellelige substantiver først og fremst semantisk, hvor tellelige substantiver er forklart slik:

Ved alle disse substantivene refereres det til størrelser som er individualiserte og derfor tellelige.

Hvor *tellelig* ser ut til å bety “som kan ta flertall”. Det ser ikke ut til at begrepet *individualisert* er klart definert i *Norsk referansegrammatikk*, til tross for at det brukes hyppig, også ellers i definisjoner om tellelighet. En forklaring på individualisering gis riktignok under *abstrakter*, i formen “dvs. hvis det er mulig å tenke seg individuelle, tellelige forekomster” (Faarlund et al., 1997, s. 144). Forklaringen synes sirkulær: En betimelig innvending vedrører ordet *derfor* i sitatet over. Man kan like gjerne snu det på hodet:

Alle disse substantivene er tellelige, og refererer *derfor* til størrelser som er individualiserte.

Fra forklaringen på individualisering blir denne definisjonen formodentlig synonym med følgende:

Ved tellelige substantiver refereres det til størrelser som forekommer tellelig.

Mer om definatorisk sirkularitet i 4.1.

Ikke-tellelige substantiver er forklart som følger:

De ikke-tellelige substantivene refererer til en ikke-individualisert mengde eller masse, og de forekommer normalt ikke i flertall. Men i enkelte tilfeller kan også ikke-tellelige ord brukes i flertall. (Faarlund et al., 1997, s. 143)

Videre er *ikke-tellelige substantiver* inndelt i *abstrakter* og *masseord*. Substantiver med abstrakt betydning skal ifølge *Norsk referansegrammatikk* være ikke-tellelige såfremt de betegner “en egenskap, tilstand eller virksomhet i sin alminnelighet”, skjønt “de kan brukes i flertall [*tellelig* formodentlig] forutsatt at de kan individualiseres” (se eksempel 35). Dette er en uheldig formulering, ettersom *individualisert* jo impliserer *tellelig*, som vi ser i definisjonen av tellelige substantiver.

(35) Han har få *ærgjerrigheter* utover å slenge bannord i trynet på borgerskapet (Faarlund et al., 1997, s. 144)

Masseord, den andre undergruppen av ikke-tellelige substantiver i *Norsk referansegrammatikk*, betyr *ikke-abstrakt, ikke-tellelig*. Følgende masseord er listet opp: *bly, gull, sølv, jord, gass, luft, sand, stein, fett, støv, mugg, sot, voks, vann, snø, is, flesk, kjøtt, sukker, mel, melk, brus, vin, kaffe, te, øl, lær, tøy, ull, ved* (Faarlund et al., 1997, s. 146). Videre kan man lese følgende:

De tar som regel *mye, noe* og *litt* som “kvantifiserende adledd” (*mye stein, noe gull, litt ved*) [...] i enkelte tilfeller kan slike masseord brukes med individualisert betydning. De tar da determinativet *en* og har vanlig flertallsbøyning. (Faarlund et al., 1997, s. 146)

Norsk referansegrammatikk kaller konkrete, ikke-stofflige substantiver som kan følge ikke-tellelig syntaks (kvantifiserende adledd karakteristisk for ikke-tellelige substantiver: *mye, noe, litt*) for “tellelige substantiver brukt i ikke-tellelig betydning”. Forfatterne sier at dette først og fremst gjelder “navn på dyr, fisker, fugler og planter” (Faarlund et al., 1997, s. 148). Dette er ikke bare et semantisk kriterium. De skriver at “substantiver med konkret ikke-stofflig betydning er gjerne tellelige og brukes derfor også i flertall”. Hvis et substantiv har en produktiv flertallsform, men også kan opptre med

ikke-tellelig syntaks, vil det etter *Norsk referansegrammatikk* være et tellelig substantiv brukt i ikke-tellelig betydning:

(36) Det var *mye elg* i skogen (Faarlund et al., 1997, s. 148)

(37) Det skulle slaktas *okse, sau og hest* (Trøndelag 1969) (Faarlund et al., 1997, s. 149)

Eksempel 37 over indikerer at *Norsk referansegrammatikk* behandler også artikkelløshet (*nakne ubestemte uttrykk* i Borthen (2003)) som ikke-tellelig bruk.

“Ikke-tellelig betydning” ser i *Norsk referansegrammatikk* ut til å skulle bety noe i retningen ‘referanse til en ikke-individualisert referent, indikert av en fraværende/uproduktiv flertallsform ved leksemet, og/eller mulighet for å opptre med kvantifiserende adledd *mye, noe og litt*’. I ikke-tellelig betydning kan særlig tre nominale grupper av appellativer brukes:

1. abstrakter
2. konkrete som betegner stoff, materiale eller væske (masseord)
3. konkrete med ikke-stofflig betydning (først og fremst dyr, fisker, fugler, planter) (tellelige substantiver brukt med ikke-tellelig betydning)

Selv om disse substantivene alle kan brukes i såkalt ikke-tellelig betydning, er gruppe 3, i *Norsk referansegrammatikk*, klassifisert som tellelige substantiver, mens gruppe 1 og 2 regnes som ikke-tellelige substantiver.

3.3.2 Morfosyntaktiske egenskaper ved tellelige og ikke-tellelige substantiver

I sin masteroppgave identifiserer Einar Stubhaug (2005) noen kriterier som kan skille tellelige og ikke-tellelige substantiver i korpus. Stubhaug har som mål å skrive en algoritme som kan replisere Stubhaugs egen, manuelle kategorisering. Han har med andre ord en fasit som han jobber mot.

3.3.2.1 Flertall

Stubhaug, som Faarlund et al. (1997), definerer ikke-tellelige substantiver som inkompatible med grammatisk flertall. I sannhet ser det ut til å være en svært sterk tendens

at typiske mengdesubstantiver kun forekommer i entall, og følgelig tvinger entalls-kongruens i adjektiver:

- (38) Her hentet kammertjeneren en flaske og dynket *noe søtt vann* på koften hans (Universitetet i Oslo, 2012b, SK/StTe/01)

Jespersen (1924) og Gillon (1992) mener derimot (for engelsk) at det er fravær av muligheten for *veksling* mellom entall og flertall som er avgjørende.

As there is no separate grammatical “common number,” languages must in the case of mass-words choose one of the two existing formal numbers; either the singular [...] or the plural, e.g. *victuals, dregs, lees* (Jespersen, 1924, s. 199)

Payne & Huddleston (2002, s. 333) definerer selve tallkategorien som “the system contrasting singular and plural”. Ved ikke-tellelige substantiver er tall ikke en morfosyntaktisk kategori, men et leksikalsk trekk. Det faktum at entall, også på tvers av enkelt-språk, ser ut til å være førstevalget av form for ikke-tellelige substantiver, kan skyldes at entall oppfattes som en mindre merket kategori (og er formelt umerket), noe som harmonerer godt med den muligens umerkede naturen til ikke-tellelige substantiver som diskuteres i kapittel 5.

En slik definisjon vil subsumere *pluralia tantum* under kategorien *ikke-tellelig*. I *Leksikografisk bokmålskorpus* (igjen, på ca. 70 millioner ord) forekommer ganske riktig *penge* 714 ganger med *mye*, men også 201 ganger med *mange*. Det forekommer imidlertid 18 ganger med *noe*, mot 155 ganger med *noen*. *Klær* forekommer 26 ganger med *mye*, mot 8 ganger med *mange*, og 2 ganger med *noe*, mot 105 ganger med *noen*. *Pluralia tantum* kan altså, hva tellelighet angår, se ut til å ligge i et mellomstadium. Gleason (1965, s. 130), som sitert i Crystal (2004), skrev følgende om ordklasseinndeling:

the aim must be a system of word classes characterized by maximum homogeneity within the classes

Som Crystal påpeker er dette svært vanskelig å avgjøre i praksis, ideelt som det høres ut. Fra en slik argumentasjon kan man velge å holde *pluralia tantum* som en gruppe, utenfor skillet *tellelig/ikke-tellelig*. Fra samme argumentasjon kan man også velge å føye den inn under en av gruppene. Dette tas opp igjen i diskusjonen om sirkularitet og arbitraritet i kategorisering, se 4.1 og 4.2.

3.3.2.2 Fravær av bestemmere (artikkelløshet)

Svensson (1998, fra s. 14) har gjort et søk i tidligere litteratur etter kriterier for distinksjonen i engelsk, med tilhørende vurderinger. Blant annet lister han opp følgende:

- Singular count nouns cannot head Noun Phrases without modification.

Fra visse kriterier vil *modification* analyseres som et tellelig substantiv, og da svekkes kriteriet over av sin egen formulering sett som språkbrukseksempel, ettersom *modification* jo selv danner kjerne i sin NP. Dette er i alle fall problematisk for norsk. Kaja Borthen (2003) identifiserer konstruksjoner som nakne entallsuttrykk (39) til forskjell fra nakne mengdeuttrykk (40), selv om man ikke nødvendigvis har formelle kriterier å legge til grunn:

(39) Det ligger *kniv* på bordet. (Borthen, 2003, s. 50)

(40) Ola liker ikke *vann*. (Borthen, 2003, s. 16)

Hun oppfatter den første setningen, i motsetning til den siste, som å ha entallslesning. Dette kan diskuteres. Som vi så i eksempel 37, kaller *Norsk referansegrammatikk* en slik bruk for *ikke-tellelig betydning*. Borthens egen beskrivelse av type-emfase (se 2.2) som en grunnleggende egenskap ved slike konstruksjoner svekker vel samtidig muligheten for én eller annen entalls- eller individualisert betydning? Hun foreslår i ethvert tilfelle at artikkelløse tellelige substantiver er lisensiert av fire konstruksjoner:

- The ‘conventional situation type’-construction (“være fallskjermhopper”)
- The ‘profiled have-relation’-construction (“ha bil”)
- The ‘comparison of types’-construction (“Skarp kniv er det mordvåpenet som blir mest brukt.” (Borthen, 2003, s. 194))
- Bare singulars read as covert infinitival clauses (“Bil er kult” (Borthen, 2003, s. 212))

Artikkelløse ikke-tellelige substantiver skal dele visse semantiske egenskaper med artikkelløse tellelige substantiver (type-emfase, som beskrevet i seksjon 2.2 over) som gjør at også de kan opptre i samme konstruksjoner. Ikke-tellelige substantiver er ifølge Borthen mer kompatible med semantikken forbundet med artikkelløshet, og av den

grunn har de færre restriksjoner i sin distribusjon. Uansett ser vi at artikkelløshet for norsk svært vanskelig kan brukes som et skillende kriterium hvis vi fastholder at substantivene i disse to artikkelløse konstruksjonene er henholdsvis tellelige og ikke-tellelige.

Stubhaug (2005, s. 19) sier at ubestemt, foranstilt subjekt (hvor *ubestemt* formodentlig betyr artikkelløst) er en god indikasjon på ikke-tellelighet. Substantivet kan også være et topikalisert objekt. Stubhaug skriver at han trekker ut informasjon om “Hvor ofte substantivet forekommer i ubestemt entall i en preposisjonsfrase”. Om han bruker dette som et kriterium for *tellelig/ikke-tellelig* er ikke helt klart, men det ser ut til at både det man vil kunne kalle tellelige substantiver og det man vil kunne kalle ikke-tellelige substantiver forekommer i en slik kontekst:

- (41) Det finnes ikke isbjørn her, så dyrene lever i *fred* og *fordragelighet* i en slags Edens have. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930007)
- (42) På buss og sporvogn innebærer dette for eksempel at passasjerer som ikke har forhåndskjøpt billetter/kort, skal gå på ved første dør og løse billett *hos fører*. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930026)

3.3.2.3 Visse bestemmere/kvantorer

Stubhaug skiller mellom *mye*, *noe*, *masse*, *all* og *lite* for ikke-tellelige substantiver, og *en*, *to*, *flere*, *alle*, *hver*, *mange* og *få* for tellelige substantiver. Han kaller disse ordene *bestemmere*. *Norsk referansegrammatikk* behandler dem under *kvantorer*. Vi vil se nærmere på disse, da de fleste verk om tellelighet nevner kvantorer som avgjørende for et skille *tellelig/ikke-tellelig*.

Ubestemt artikkel

Vedrørende artikler gjør Stubhaug en bemerkning:

Hvor ofte substantivet blir bestemt av en artikkel. Når det blir det kan man delvis regne substantivet som telt. Grunnen til at jeg har det i en egen kategori, er fordi mange mengdesubstantiv lar seg binde av artikler men ikke telles på andre måter. (Stubhaug, 2005, s. 20)

Dette kan virke særlig typisk for abstrakte, ikke-tellelige substantiver:

(43) *En angst* krøp inn i henne. (Universitetet i Oslo, 2012a, SK01AlKa02)

Substantivet *angst* forekommer med ubestemt artikkel 50 ganger i *Leksikografisk bokmålskorpus*, mens *angster* forekommer to ganger. Ubestemt artikkel kan også modifisere konkrete ikke-tellelige substantiver, og da er disse gjerne ytterligere modifisert av en relativsetning:

(44) Vi vasket tavlene med *et spesielt vann* som var velsignet (Universitetet i Oslo, 2012a, SA02AlAH01)

(45) det var *en våt snø* som falt (Universitetet i Oslo, 2012a, SK01KrBe01)

(46) Den er fylt av *et sinne* og *en energi* som smitter over (Universitetet i Oslo, 2012a, AV06Vi0033)

De kan også være modifisert av foranstilte adjektiver:

(47) Det ble *et veldig snakk*. (Universitetet i Oslo, 2012a, SA03ReTo01)

(48) Naustdal har *en årlig nedbør* på 2335mm. (Universitetet i Oslo, 2012a, SA09Wiki01)

(49) *økologisk vann* kan beskytte vannkildene mot forurensninger og gi oss et bedre vann på en naturlig måte (Universitetet i Oslo, 2012a, AV04TU9613)

Formene *lufter*, *nedbører*, *flere snakk*, *snøer* og *sinner* er derimot alle vanskelige å forestille seg.

Å beholde ubestemt artikkel *en/ei/et* som kriterium for tellelige substantiver kan synes å danne mange doble former under en aristotelisk behandling av tellelighet som leksikalsk. Den skjeve distribusjonen til ubestemt artikkel må begrunnes på annet grunnlag. Funksjonen til artikler er ikke først og fremst telling, men referanse. Foreløpig kan vi merke oss at hvis et ikke-tellelig, konkret substantiv er determinert av ubestemt artikkel, vil det opptre med en karakteristikk, enten i form av et foranstilt adjektiv, en etterstilt preposisjonsfrase, en relativsetning, eller muligens andre karakteriserende ledd. Denne observasjonen forutsetter et skille mellom mengdesubstantiver på den ene siden, og tellelige substantiver brukt i ikke-tellelig betydning på den andre, jamfør *Norsk referansegrammatikk* (se s. 26).

Abstrakte ikke-tellelige substantiver ser ut til å ha et noe løsere forhold til ubestemt artikkel. Selv om disse i storparten av forekomstene med ubestemt artikkel også har en karakteristikk, er de fullstendig grammatiske uten:

- (50) Rasisme baserer seg på *en frykt for det ukjente* (Universitetet i Oslo, 2012a, SA02BjLi01)
- (51) *En angst* krøp inn i henne. (Universitetet i Oslo, 2012a, SK01AlKa02)
- (52) *Angst* krøp inn i henne.

Tendensen ved konkrete ikke-tellelige substantiver kan illustreres:

- (53) *Blod* strømmet ut i morgensolen og størknet i støvet på veien. (Universitetet i Oslo, 2012a, SK01AuKu01)
- (54) ? *Et mørkt, seigt blod* strømmet ut i morgensolen og størknet i støvet på veien.
- (55) * *Et blod* strømmet ut i morgensolen og størknet i støvet på veien.

Ubestemt artikkel forekommer med ikke-tellelige substantiver som ikke på annet grunnlag enn dette skulle kunne kalles tellelige, og bør derfor brukes med varsomhet som kriterium for felles utelukkende kategorier, om i det hele. Vi kan merke oss at tellelige substantiver alltid kan ta ubestemt artikkel, mens ikke-tellelige substantiver har restriksjoner, syntaktiske, men kanskje også leksikalske, for dette.

Tallord

Payne & Huddleston (2002, s. 333) bruker kompatibilitet med tallord som en definitiv test for tellelighet. De ord man kan sette inn et tilfeldig tallord foran er å regne som tellelige. Som vi har etablert har ikke ubestemt artikkel telling som funksjon, og ganske riktig vil de ikke-tellelige substantiver som kan modifieres av ubestemt artikkel, ikke kunne modifieres av tallord:

- (56) *En angst* krøp inn i henne. (Universitetet i Oslo, 2012a, SK01AlKa02)
- (57) * *Én angst* krøp inn i henne.
- (58) * *Tre angster* krøp inn i henne.

- (59) *En bil* fra Gjettum brannstasjon rykket ut klokken 17.55 (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930314)
- (60) *Én bil* fra Gjettum brannstasjon rykket ut klokken 17.55
- (61) *Tre biler* fra Gjettum brannstasjon rykket ut klokken 17.55

Derimot ser det ut som alle ord som kan modifieres av tallord også kan modifieres av ubestemt artikkel. Kanskje har vi med et referensielt hierarki å gjøre.

Igjen havner *pluralia tantum* i en særstilling:

- (62) * Jeg gav Per 14 penger.
- (63) ? Kari kjøpte tre nye klær
- (64) * Forbryteren ble tatt med 5000 kontanter.
- (65) ? Mine tre verdisaker tar jeg godt vare på.
- (66) * Det foregikk fem opptøyer i den urolige perioden.

Alle vil de antakelig være inkompatible med tallord for én.

Norsk referansegrammatikk skiller ikke mellom ubestemt artikkel og tallord, men behandler dem begge som *kvantorer*. Eksemplene vi har sett her under **Tallord** og i forrige seksjon **Ubestemt artikkel** viser at det kan være grunn til å behandle ubestemt artikkel separat. Se særlig eksemplene 56 og 57.

Mye og mange

Kvantorene *mye* og *mange*, engelsk *much* og *many*, er blant de kriteriene for skillet *tellelig/ikke-tellelig* som blir hyppigst nevnt i litteraturen. Kvantoren *mye* skal være forbeholdt ikke-tellelige substantiver, mens *mange* er forbeholdt de tellelige.

- (67) En flyktningefamilie skal betale like *mye husleie* om den bor på østkanten eller vestkanten av Oslo. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930269)
- (68) Menn har ikke så *mange unnskyldninger* som kvinner. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930071)

Vi finner en skjevhet i dette tilsynelatende ideelle forholdet. Tellelige substantiver kan, helt grammatisk, forekomme også med *mye*, så sant de står i flertall.

- (69) Den nordafrikanske kystlinjen, spesielt provinser i Marokko i vest og Libya og Egypt i øst, var preget av *mye spenninger* mellom de europeiske stormaktene. (Universitetet i Oslo, 2012a, SA01HaSO01)
- (70) Han fant på *mye pøbelstreker* der. (Universitetet i Oslo, 2012a, SA02OsKj01)

(71) “Jeg kan ikke skrive her,” sa Rita, “det er altfor *mye regler og dumme diskusjoner*, om teori og sånt.” (Universitetet i Oslo, 2012a, SK01NaKr02)

Forekomst av *mye+tellelig.PL* er langt fra like frekvent som *mange+tellelig.PL*, men det er av stor interesse at denne konstruksjonen er fullstendig kurant, og videre at fenomenet ikke er begrenset til norsk. Svensson (1998, s. 23) finner at det samme foreligger i svensk, med eksempelet “mycket diskussioner” og det muligens semantisk relaterte “a great deal of problems” for engelsk. I *British National Corpus* finner vi følgende:

(72) Unless you’d er think of America, but they’ve got so *much problems* there that they’ve got to look within themselves now haven’t they? (Oxford University Computing Services, 2007, F8R 628)

At *mange* nå synes forbeholdt flertall, er interessant fra et diakront perspektiv, da *mange* formodentlig kommer av *mang+en+substantiv.SG*. På engelsk har man også en form *many+a+substantiv.SG*.

Merknad om genus og tall

Norsk referansegrammatikk skriver “Masseord er ofte nøytrumsord” (Faarlund et al., 1997, s. 156). Der listes opp følgende substantiver: *alun, bar, blekk, blod, bly, bor, glass, gull, høy, jern, kjøtt, kol, krutt, papir, salt, stål, sukker, sølv, tinn, tre, vann, øl*. Om substantivsbøyning finner vi samtidig at nøytrumsord med én stavelse (og unntaksvis flere stavelser) i ubestemt form gjerne kan ha ubøyd flertall (Faarlund et al., 1997, 168, 169, 171, 172). I nynorsk tar nøytrumsord alltid ubøyd flertall.

(73) De hadde en svær tomt, med *flere hus* på (Universitetet i Oslo, 2012a, SA03ScAn02).

Som vi så over, kan *mye* gjerne forekomme med et tellelig substantiv i flertall, et forhold som også er attestert i svensk og engelsk. Visse konstruksjoner blir i norsk formelt ugjennomsiktige hva gjelder tellelighet:

(74) Jeg ønsker dere lange, rike og lykkelige liv med *mye barn* og andre fine ting og takker umåtelig mye for meg. (Universitetet i Oslo, 2012a, UP05KM0708)

I denne konstruksjonen kan *barn* være brukt ikke-tellelig (hvis vi antar *mye+substantiv.SG* som gyldig kriterium), eller det kan være brukt tellelig med ubøyd flertall og kvantoren

mye i formen *mye*+substantiv.PL. Det kan umulig etableres på et rent formelt grunnlag uten kongruerende ledd. Verre er det med substantiver med veletablert forekomst både tellelig og ikke-tellelig:

- (75) Det var på kvelden tredje juledag, etter begravelsen, og Erlend drakk for *mye øl* og sa at han ville legge igjen tyve tusen. (Universitetet i Oslo, 2012a, SK01RaAn02)

Ingen formelle kriterier kan her si oss om *øl* er brukt ikke-tellelig eller tellelig med ubøyd flertall. Hvis mange såkalte masseord er nøytrumsord på én stavelse, en karakteristikk de da deler med mange tellelige substantiver, vil dette komplisere bildet betraktelig for kartlegginger som måtte berose utelukkende på for eksempel korpusdata. For språkbrukerens vedkommende er det ikke utenkelig at ubøyd flertall kanskje kunne svekke graden av eksklusivitet for *ikke-tellelig* som kvantoren *mye* måtte ha.

I 2.7 spurte vi hvorfor følgende er tilfelle:

- (16) Det er *mye bjørn* i skogen.
(17) *Det er *mye øks* i boden.

En mulig forklaring på dette er at *bjørn* her er flertall, noe som ikke kan være tilfelle ved *øks*.

Noe og noen

Helt parallelt med paret *mye/mange* skal *noe/noen* også ta henholdsvis ikke-tellelige substantiver og tellelige substantiver.

- (76) Kanskje jeg kan drikke *noe vann*, hjelper det, eller? (Universitetet i Oslo, 2012a, AV03Un0517.406)
(77) Han sendte meg *noen tegninger*, et slags selvportrett. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930025)

Også her finner vi, men helt marginalt, eksempler på at tellelige substantiver kan forekomme med *noe*, som, jamfør *mye/mange*, ofte blir antatt å være eksklusiv for ikke-tellelige substantiver.

- (78) F.eks. er det en del som har hatt *noe problemer* med ND-2500-brennere oppgradert slik at de får Dual layer-støtte. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV06MeCl08)

Det kan imidlertid se ut til å være leksikalsk begrenset. Som kvantor er *noe* i det hele tatt ganske begrenset i frekvens. I motsetning til *noen* har *noe* flere funksjoner. Den hyppigste er kanskje hva Stubhaug (2005, s. 20) kaller *negative polarity item*, eksemplifisert med “Jeg har ikke satt noe mål ...”. Dette i seg selv kan være av interesse. Mens *noen* har en spesialisert funksjon som kvantor ved tellelige substantiver, er *noe* mer en flerbrukspartikkel. I kapittel 5 diskuteres homogenitet i form og *synkretisme* som kriterier for merkethet.

All/alt og alle

All/alt for ikke-tellelige substantiver, og *alle* for tellelige substantiver ser ut til å danne en stabil todeling såfremt man ekskluderer *Pluralia tantum*, som eksempel 82 viser:

- (79) Han har sittet ni uker i varetektsfengsel i Norge, men benekter *all skyld*. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af940028)
- (80) *Alt materiale fra før 1960* vil bli åpent for seriøs forskning (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930211)
- (81) *Alle lokalene* skal leies ut. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930002)
- (82) Fra nå av er det Sabeltann for *alle pengene!* (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930170)

Lite og få

Lite og *få* danner samme tilsynelatende todeling:

- (83) Dette vinner *lite gehør* i Kulturdepartementet (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930340)
- (84) Hittil har LOOC avdekket *få tilfeller* av misbruk. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930160)

Også her ser vi den samme muligheten for at tellelige substantiver i flertall også kan ta bestemmeren til de ikke-tellelige substantivene:

- (85) Hverdagen for mange under krigen var *lite varer* i butikkene og *lite penger*. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV04Fa0001)

3.3.3 Avledningsmorfologi

I hvilken grad kan morfologiske egenskaper bidra til å skille ut en eventuell gruppe av ikke-tellelige substantiver? Her vil vi se på noen avledningsmorfemer fra bokmål som kan være assosiert med ikke-tellelighet.

3.3.3.1 *-isme*

Stubhaug (2005, s. 13) konkluderer med at avledningsmorfologi bare til en viss grad kan gi indikasjoner på ikke-tellelighet. Han hevder at substantiver som ender på *-isme* (med unntak av *organisme*) skal være ikke-tellbare. Dette ser ut til å bare være delvis korrekt. Noen såkalte ismer er navn på ett unikt fenomen. Enkelte av disse kan av denne grunn skrives med stor forbokstav i engelsk, og kunne til en viss grad vært betraktet som *proprier*, eller som Quines *singular terms*.¹ Eksempler på ord med endelsen *-isme* er *nazisme*, *kommunisme*, *feminisme*, *modernisme*. At de navngir én unik entitet i verden medfører at de nødvendigvis ikke forekommer i flertall, et utenomspråklig forhold som urettmessig gir Stubhaug til resultat at substantiver med endelsen *-isme* er ikke-tellbare. Hvis det bare eksisterte én bil i hele verden, ville følgelig *bil* forekomme sjeldnere med flertall uten at dette trengte bety noe for en grammatisk tellelighet. Som vi skal se i 4.3.2, vil, helt parallelt, et substantiv som *statsminister* fort kunne klassifiseres som ikke-tellelig hvis man ikke tar hensyn til fakta om verden. Ettersom det i et diskursunivers som regel bare finnes én statsminister, er det sjelden grunn til at substantivet skal forekomme i flertall. Likevel vil flertall kunne være fullstendig akseptabelt, potensielt påkrevd, fra aktuell kontekst.

Vi finner eksempler der “ismene” refererer til flere av samme type, og da tar de følgelig flertall:

- (86) Selvkritikken innenfor feminismen har ført til *ulike feminismer* som gjør krav på spesifikke erfaringer og mål, for eksempel afrikansk-amerikansk feminisme, afrikansk-amerikansk lesbisk feminisme eller chicano-amerikansk feminisme. Universitetet i Oslo (2012a, AV06YtLi01)

Andre substantiver som ender på *-isme* har mer enn én mulig referent i verden, og forekommer derfor hyppig i flertall. Noen eksempler fra Norsk bokmålskorpus er *neo-*

¹På norsk vil “ismer”, til forskjell fra typiske *proprier*, med letthet kunne forekomme i bestemt form.

logismer, parallellismer, anglismer, aforismer, eufemismer, anakronismer, tropismer, og katekismer.

3.3.3.2 -ing og -ning

Videre i Stubhaug (2005, s. 13) finner man følgende sitat:

Substantiver som slutter på *-ing* er også ofte ikke tellbare (*løping, banning, kasting, juling*). Men hele 10444 substantiv slutter på *-ing*, og de aller fleste av dem er ikke mengdesubstantiv (*trettenåring, avdeling, nedskjæring*).

Om et ord slutter på bokstavstrengen *-ing*, men ikke avledningsmorfemet *-ing*, spiller formodentlig liten rolle for Stubhaug, da han skal la en algoritme, som tilsynelatende ikke har tilgang til slik informasjon, identifisere ordene. Stubhaug forkaster endelsen *-ing* fordi det for hans vedkommende er tvetydig. *Norsk referansegrammatikk* beskriver *-ing* som et avledningssuffiks som danner verbalsubstantiver som angir verbhandlingen som sådan.

skrivning er altså 'det å skrive' [...] [men] I mange tilfeller har betydningen forskjøvet seg noe fra den opprinnelige handlingsbetydningen. *Tegning* kan bety 'å tegne', men brukes ofte om resultatet av handlinga, dvs. produktet. (Faarlund et al., 1997, s. 99)

Dette ser vi i eksemplene til Stubhaug over. *Avdeling*, med trykk på andrestavelsen, er ikke 'det å avdele' men resultatet av en oppdeling. Samtidig har ikke *trettenåring* betydningen 'det å fylle tretten' men snarere produktet av dette. Det er med andre ord lett å forstå Stubhaugs problemer med å utnytte *-ing* til identifikasjon av ikke-tellelige substantiver. Ikke alle substantiver på *-ing* er verbalsubstantiver, og samtidig ser *-ning* og *-ing* ut til å tendere mot å skille henholdsvis prosess og resultat, jamfør *bygging* og *bygning*. I alle fall ser *-ning* ut til å være mindre tvetydig mellom de to tolkningene.

Som vi skal se senere, i 5.2, kan mye tyde på at fravær av spesifikasjon for referanse, og eventuelt det nært sammenknyttede *generisk referanse* (som kan sies å ikke referere til ting i verden), være typisk for ikke-tellelige substantiver. Det ville dermed ikke være en urimelig hypotese at verbalsubstantiver på *-(n)ing* med handlingsbetydningen, som må kunne sies å være en generisk referanse, en referanse til noe abstrakt, en klasse snarere enn entiteter, vil kunne opptre ikke-tellelige naturlig. Der *-(n)ing* forekommer i klart tellelig syntaks, fremmes en resultatslesning.

(87) Jeg gjentar *unnskyldningene* mine. (Universitetet i Oslo, 2012a, SK01HelH01)

I denne setningen blir dermed *unnskyldningene* produkter av det å si unnskyld, og ikke handlingen i seg selv.

(88) Velg mellom lave sandaler og slingbacks med mellomhøy hæl, alt etter hvor *mye spasing* dagens gjøremål innebærer (Universitetet i Oslo, 2012a, UP05FM08006)

Substantivet *spasing* refererer til 'det å spasere'. Nydannelser på *-ing* har øyensynlig en generisk betydning, noe vi kan ha i bakhodet ved videre lesning, særlig av kapittel 5.

3.3.3.3 *-itet*

Suffikset *-itet* danner ifølge *Norsk referansegrammatikk* substantiver av adjektiver importert fra romansk. Disse adjektivene ender gjerne på *-al*, *-il*, eller *-iv*. Substantiver på henholdsvis *-alitet*, *-ilitet* og *-ivitet* forekommer svært ofte ikke-tellelig, dog er det ikke generaliserbart for hele klassen. Vi har for eksempel *kvaliteter* og *fasiliteter*. Ifølge *Norsk referansegrammatikk* har avledninger på *-itet* ofte betydningen 'det å ha egenskapen beskrevet av adjektivet', men som med suffikset over er det også eksempler på betydninger som avviker fra dette mønsteret. Kunne man kanskje foreslått også her at den abstrakte betydningen 'å ha egenskap *X*' passer godt med generisk refererende uttrykk? Avledningene fra ord med endelsen *-iv* viser en sterk tendens til ikke-tellelig forekomst:

(89) Nå står elkraftbransjen overfor teknologiske utfordringer som krever minst like *mye kreativitet*, teknologisk briljans og innovativt sinnelag som den gang. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV04TU9635)

I Norsk bokmålskorpus er det av alle ord som ender på *-ivitet*, kun *aktivitet* (og diverse sammensetninger med *-aktivitet*), *subjektivitet*, *sensitivitet*, *antikvit* og *elektronegativitet* som forekommer i flertall. Av disse er alle andre enn *aktivitet* lavfrekvente totalt.² Suffikset *-ivitet* kan fra entalls-flertallskriteriet ved forekomstene i *Leksikografisk bokmålskorpus* tas som en ganske god morfologisk indikator for at en forekomst ikke vil være tellet.

²Substantivet *antikvit* har langt mindre forekomst i ubestemt entall enn i ubestemt flertall (18 mot 154 treff). Man er for eksempel forhandler av *antikviteter*.

3.3.3.4 *-else*

I *Norsk referansegrammatikk* (Faarlund et al., 1997, s. 100) finner vi at suffikset *-else* kan danne substantiver som betegner en verbalhandling (*bevegelse*) i tillegg til resultatet av en verbalhandling (*oversettelse*).³ Også her kunne valg av forekomst som *tellet* eller *ikke-tellet* ha sammenheng med skillet mellom en handlingslesning eller en resultatslesning. Med eksemplene i (Faarlund et al., 1997, s. 100) ser imidlertid ikke dette ut til å være tilfelle. Eksempler på “rein verbalhandling”: *bevegelse, forsinkelse, bekjennelse, ydmykelse, oversvømmelse*. Er *bevegelser* i følgende ytring resultater av ‘det å bevege seg’, eller er de forekomster av handlingen som sådan?

- (90) Med taktfaste *bevegelser* dytter den lille kroppen hindringen. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV03Un0202)

Skillet mellom disse betydningene er ikke alltid åpenbart. Suffikset *-else* gir i seg selv ingen entydig identifikasjonsmulighet.

3.3.3.5 *-sel*

Videre i *Norsk referansegrammatikk* (Faarlund et al., 1997, s. 101) finner man ytterligere et suffiks som avleder verbalsubstantiver, nemlig *-sel*. Også dette suffikset skal kunne bety verbalhandlingen som sådan (*ferdsel, fødsel, hørsel, vigsel*) så vel som resultatet av, eller gjenstanden for, handlingen (*bremsel, fengsel, gjødsel, stengsel*). Heller ikke her er tellelighet begrenset til én gruppe. I flertall forekommer *fødsler* 326 ganger i Universitetet i Oslo (2012a).

3.3.3.6 *-dom*

Suffikset *-dom* kan ifølge Faarlund et al. (1997) “betegne en tilstand eller tid [...], men også andre forhold”. Det gir heller ikke grunnlag i seg selv for å identifisere substantiver som tellede eller ikke-tellede. Tellede forekomster:

- (91) Namsmannen måtte bare stadfeste bud på *eiendommer* som gikk under hammeren på tvangsauksjon. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930201)

³At et substantiv kan ha én av disse betydningene ser ikke ut til å skulle utelukke at det også kan ha den andre.

- (92) Kunnskap og kritisk fornuft er vaksine mot *fordommer* (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Da9908)

Ikke-tellede forekomster:

- (93) At det skal ha blitt sagt at vi må regne med at *ungdom* sniker og at de lyver, er ikke korrekt. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930026)
- (94) Nå som landets arbeidere blir bedt om hard innsats, kan vi ikke akseptere at så *mye rikdom* unnslipper skattlegging (Universitetet i Oslo, 2012a, AV06Sa1220)

3.3.3.7 *-skap*

Substantiver avledet fra enten adjektiver eller verb med morfemet *-skap* forekommer hovedsakelig i entall, og *kan* modifiseres av bestemmere typiske for tellelige substantiver, for eksempel ubestemt artikkel.

- (95) Men her kommer både presten og Finn til kort; her møter de *en villskap* som ingen av dem får bukt med. (Universitetet i Oslo, 2012a, SA02SvAs02)

Også disse substantivene ser ut til per forekomst å motsette seg kvantifisering, de opptrer gjerne artikkelløse:

- (96) Harmløs tale er *dårskap* (Universitetet i Oslo, 2012a, SA03ReTo01)

Avledninger med *-skap* fra substantiver ser ikke ut til å følge noe mønster for tellelighet. Substantivene *brorskap*, *egenskap* og *ekteskap* er gjerne tellede, mens *eierskap* hovedsakelig forekommer i entall i Universitetet i Oslo (2012a). Generelt forekommer avledninger med *-skap* sjelden kvantifisert, og ser ut til å foretrekke artikkelløshet. Men de kan også ta ubestemt artikkel, som vist over.

3.3.3.8 *-het*

Heller ikke avledningsmorfemet *-het* gir noen entydig indikasjon på tellelighet. Avledede substantiver forekommer ofte artikkelløse, men også med ubestemt artikkel, og de kan forekomme med flertall:

- (97) Våre folk gir dem *mulighet* til å gjøre noe for seg selv. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930056)
- (98) Det hele var *en tilfeldighet*. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930058)

- (99) Heidi Tjugum løftet seg også etter onsdagens bunnkamp, *enkelte sløvheter* til tross. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930059)

I *Leksikografisk bokmålskorpus* forekommer substantiver med endelsen *-het* 724 ganger med *mye*, og med *mange* forekommer substantiver med endelsen *-heter* 620 ganger. (Det var 20 forekomster av *mye* fulgt av substantiv med *-heter*.) Den typiske betydningen er også her ‘det å ha egenskapen betegnet av adjektivet’, og disse substantivene ser dermed ut til å fremme en artikkelløshet.

Av avledningene kombinert med *-løs* i *-løshet* er det kun et lite fåtall som forekommer med flertall i *Leksikografisk bokmålskorpus*, disse er *meningsløsheter*, *smakløsheter*, *taktløsheter*, *endeløsheter* og *håpløsheter*.

- (100) Etter å ha blitt utsatt for monotone *meningsløsheter* dag ut og dag inn i årevis, merker man til slutt knapt at den er der. (Universitetet i Oslo, 2012a, UP05FN0605)

Basert på entalls-/flertallskriteriet ser også *-løsheter* fra forekomstene i *Leksikografisk bokmålskorpus* ut til å danne substantiver med sterk tendens til å forekomme uten eksplisitt telling. Kan dette skyldes at *-løsheter* har en mer entydig betydning som en tilstand (handlingsbetydning)? Med *mye* har et søk på alle ord med endelsen *-løshet* bare 4 treff. Også disse substantivene ser med andre ord ut til å motsette seg kvantifisering og dermed opptre artikkelløse.

3.3.3.9 Oppsummering om avledningsmorfologi som indikator for tellelighet

Vi har her sett på noen avledningsmorfemer fra bokmål som kan være relevante for fraværet av telling. Sett bort fra *-isme* har samtlige en mulig betydning av ‘handlingen eller tilstanden beskrevet av verbet eller adjektivet i seg selv’ i formen ‘det å gjøre *X*’ eller ‘det å være *X*’. Som det vil vises i kapittel 5.1 kan generisk referanse ha en naturlig affinitet for ikke-tellet forekomst, og dette kan være grunnen til at avlede substantiver med en slik generisk lesning vil motsette seg kvantifisering, eksplisitt telling.

3.4 Oppsummering

Etter å ha sett på noen bestemmere ofte gitt som kriterier for et aristotelisk skille mellom tellelige og ikke-tellelige substantiver, ser vi at de som er assosiert med tellelige

substantiver synes mer eksklusive. De ikke-tellelige substantivene modifiseres gjerne av bestemmere som har flere funksjoner og som ofte kan modifisere tellelige substantiver i flertall. Det bør nevnes at Svensson (1998) ser på likhetene mellom tellelige substantiver i flertall og ikke-tellelige substantiver som grunn til å behandle de tellelige substantivene i flertall separat fra sine tilsvarende entallsformer. Svensson går ut fra prototypbaserte kategorier. Å separere entalls- og flertallsformene blir i en aristotelisk kategorisering en undergraving av hele distinksjonen *tellelig/ikke-tellelig*, hvor en kontrast SG/PL i mange tilfeller fremsettes som grunnleggende.

Ubestemt artikkel kan uansett brukes på tellelige substantiver, men også på ikke-tellelige substantiver med visse restriksjoner. Det kan være grunn til å definere tallord som ord som bare kan modifisere tellelige substantiver. Fravær av bestemmere er i norsk hyppig forekommende med både substantiver som man på annet grunnlag vil karakterisere som tellelige, og med substantiver man vil karakterisere som ikke-tellelige, og det ser ut til å være vanskelig appliserbart som et skillende kriterium.

Avledningsmorfologi gir få entydige indikasjoner på om noe bør behandles leksikalsk som tellelig eller ikke-tellelig. Imidlertid ser man en mulig sammenheng mellom grad av generiskhet i betydning, som for eksempel ved verbalsubstantiver som refererer til 'det å gjøre X', og aversjon mot kvantifisering, eksplisitt telling.

Pluralia tantum kan se ut til å være kvantifiserbare til en viss grad, men manglende visse *grammatiske* egenskaper for tellelighet. De synes å kunne ta alle kvantorer foruten tall, og de har ingen entalls-/flertallskontrast. Akkurat *penger* er et spesielt eksempel ettersom penger har en økonomisk verdi som benevnes med tall. Man hører gjerne barn si "fem penger" om for eksempel fem mynter, uavhengig av verdi, et, for barn, ukjent aspekt. *Pluralia tantum* kan i en tradisjonell aristotelisk taksonomi inkluderes som ikke-tellelige substantiver under definisjon av en kontrast SG/PL som nødvendig for å bli klassifisert som tellelig. Dette er imidlertid en marginal gruppe, med egenskaper fra både tellelige og ikke-tellelige substantiver, og den bør derfor behandles med forsiktighet.

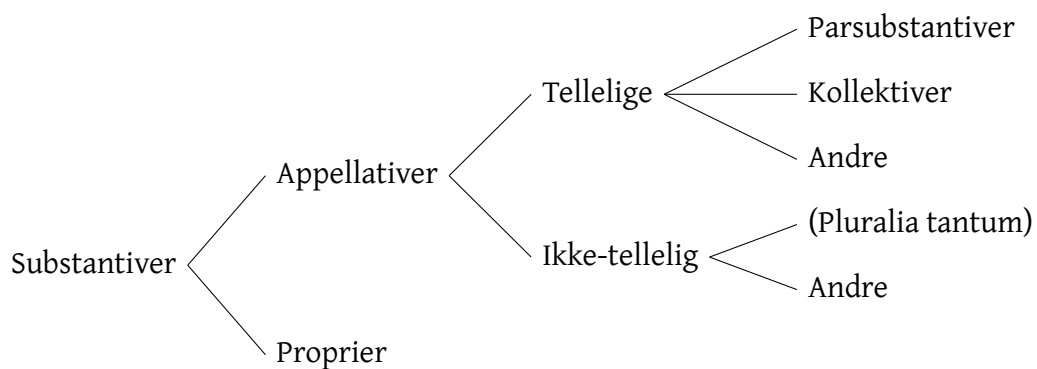
Subgruppering av substantiver i diskrete kategorier med nødvendige egenskaper har ingen fasit, og byr, som vi har sett, unektelig på visse problemer. Dette er relevant for forsknings spørsmål 2 på side 1 som fordrer en vurdering av egnetheten til en aristotelisk kategorisering av de foreliggende forholdene. På bakgrunn av det vi har diskutert, er flere muligheter for kategorisering tilstede. Vi kan sette opp et eksempel

på en liste over *absolutte* egenskaper for tellelighet, og samtidig foreta en *mulig* omro-
 kering i den aristotelisk-taksonomiske subgrupperingen av norske substantiver:

Tabell 3.1

	Tellelige subst.	Ikke-tellelige subst.
SG/PL-kontrast	+	–
Kan modifieres av tallord	+	–
Kan ta ubestemt artikkel uten føringer	+	–
Kan modifieres av <i>mange</i>	+	–
Kan modifieres av <i>noen</i>	+	–
Kan modifieres av <i>all/alt</i>	–	+
Kan modifieres av <i>alle</i>	+	–

Figur 3.2

Kapittel 4

Vitenskapsteoretiske spørsmål

4.1 Kategoriseringens problem

Som vi nevnte kort i 3.3 gir beskrivelsen av substantiver som inndelt leksikalsk i *tellelig/ikke-tellelig* en definatorisk sirkularitet, hvor ikke-leksikalske kriterier er basert på kunnskapen om at leksikalske substantiver er enten tellesubstantiver eller mengdesubstantiver, og vice versa. Den syntaktiske og den semantiske innfallsvinkelen til tellelighet kan sies å utgjøre to ulike utgangspunkter i et sirkulært kunnskaps- eller beskrivelsesforhold. Disse danner en slags høne-egg-situasjon (Pelletier, 2010b).

Forskningsspørsmål 1 spør om forskjeller i tellelighet kan sies å eksistere for norske substantiver. Dette er ikke bare et empirisk spørsmål, men også et spørsmål om hvordan den eventuelle eksistensen til en slik distinksjon kan formuleres med logisk gyldighet.

Som vi så i 3.3 definerer *Norsk referansegrammatikk* (Faarlund et al., 1997, s. 143) tellelige og ikke-tellelige substantiver til dels semantisk. Blant annet finner vi at substantiver med abstrakt betydning skal være ikke-tellelige såfremt de betegner “en egenskap, tilstand eller virksomhet i sin alminnelighet”. De kan brukes i flertall (tellelig) såfremt de kan individualiseres. Hvordan kan man si at et abstrakt substantiv beskriver en “egenskap, tilstand eller virksomhet i sin alminnelighet” uten å henvise til ordets tellelighet? Hva skiller *angst* fra *en tanke* utover det grammatiske? *Tellelig* og *individualisert* er begreper som er etablert på grunnlag av hverandre. Hvis *X* er tellelig, må det være individualisert, og hvis *X* er individualisert er det nødvendigvis tellelig. I littera-

turen om tellelighet er både *tellelig* og *individualisert* sjelden klart definerte begreper. Kan dette skyldes at en definatorisk sirkularitet da blottlegges?

Stubhaug (2005) oppgir syntaktiske trekk som er karakteristiske for tellelige og ikke-tellelige substantiver, men disse er hverken induert fra eller etterprøvd i korpus. Dette gjøres først av hans egen algoritme, hvis oppgave er å replisere en manuell kategorisering han selv har foretatt, da på bakgrunn av en *a priori* oppfatning om substantivenes tellelighet. Manglende samsvar mellom resultatene fra algoritmen og kontrollkorpus tolker han som unøyaktighet i algoritmen fremfor enten i kriteriene for tellelighet, eller i sin egen kategorisering. Dette kan Stubhaug tillate seg fordi hans overordnede mål er å automatisk *replisere*, men ikke *foreta*, en kategorisering. Igjen, skal man indusere eller dedusere? Dette er motsetningen mellom en bottom-up- og top-down-beskrivelse, syntese eller analyse (Hjelmslev, 1943). Vi kan eksemplifisere med ubestemt artikkel som kriterium for tellelighet. La oss for eksempelets skyld si at ikke-tellelige substantiver ikke kan ta ubestemt artikkel. Vi finner deretter følgende eksempel i korpus:

(101) Vi vasket tavlene med *et spesielt vann* som var velsignet (Universitetet i Oslo, 2012a, SA02AIAH01)

Dette betyr én av to ting under antakelsen om leksikalsk tellelighet: I en bottom-up-analyse må man på bakgrunn av funnet i eksempel 101 operere med et oppslag for et tellelig substantiv *vann*. I en top-down-analyse viser det seg at ubestemt artikkel ikke kan være et gyldig kriterium for tellelighet.

Vi ser det samme problemet hos Wierzbicka (1988), hvor hun ser på konvertering mellom kategorier (*øl/én øl*) ikke som et tegn på at distinksjonen mellom tellelige og ikke-tellelige substantiver i seg selv er vag, men at den er “highly sensitive to the intended conceptualization” (Wierzbicka, 1988, s. 507). Med ordene “sensitive to” undergraves den grammatiske distinksjonens funksjon. Er det ikke i kraft av denne at man nettopp signaliserer en intendert konseptualisering? Medfører endret morfosyntaks endret konseptualisering, eller medfører endret konseptualisering endret morfosyntaks? Dette er et gjennomgående dilemma, og representerer forskjellen mellom semasiologi og et onomasiologi som vi finner igjen i motsetningen mellom formell generativ grammatikk og kognitiv-funksjonell grammatikk. Under et semasiologisk utgangspunkt starter man med et formelt uttrykk i et språk og søker dets betydning, mens

man under et onomasiologisk utgangspunkt starter med innhold, betydning, og søker dets uttrykk (Nöth, 1995, s. 106).

Crystal (2004) påpeker om ordklasseinndeling at en slik sirkularitet nødvendigvis vil oppstå. Han siterer Robins (1964, s. 228):

The definition of a class, and its membership, can only arise from the criteria used to establish it in the first place.

Like fullt forsvarer han en slik metode:

The problem of setting up word classes is basically a question of discovery procedures [...] Problems of 'where to start' are not of descriptive or explanatory interest, and defining X by Y and Y by X is from the viewpoint of descriptive grammar quite permissible. (Crystal, 2004, s. 192)

En sirkularitet som den vi ser her må kunne sies å være en hermeneutisk sirkel, hvor resultatet er økt forståelse. Hvor man skal begynne blir et spørsmål om hensiktsmessighet. Hjelmlev (1943, s. 15) sier at lingvistikken bestemmer sitt emne "gjennom en vilkaarlig og hensiktsmessig forudsætningsstrategi". *Empiriprinsippet* til Louis Hjelmlev lyder som følger:

Beskrivelsen skal være modsigelsesfri, udtømmende og den simplest mulige. Kravet om modsigelsesfrihet er overordnet kravet om udtømmende beskrivelse. Kravet om udtømmende beskrivelse er overordnet kravet om simpelhet. (Hjelmlev, 1943, s. 12)

Selv om enkelhet, ifølge Hjelmlev, er det sist prioriterte kravet, kan det ses på som det mest grunnleggende. Det at en beskrivelse er enkel, vil måtte medføre at den ikke kan inneholde selvmotsigelser, ettersom selvmotsigelser gjør beskrivelsen uendelig komplisert. Fordi enhver beskrivelse er en forenkling, vil beskrivelsen ha økt beskrivelseskraft jo enklere, mer økonomisk, den er. Om begrepene i beskrivelsen har større generaliseringskraft, vil den være gyldig for en større del av materialet den skal beskrive, og dermed gi større uttelling. Hensiktsmessig forenkling vil dermed nødvendigvis fremme uttømming.¹

¹Dette ble påpekt av Marianne Skånland i personlig kommunikasjon.

4.2 Om deskriptiv og språklig arbitraritet

Et viktig aspekt av forskningsspørsmål 1 er hvor tellelighet måtte være lokalisert. Skal man klassifisere leksemer, realisasjoner av disse eller større syntaktiske enheter? Som noen lingvister og filosofer er ivrige etter å demonstrere, finnes det under mange definisjoner av \pm TELLELIG en viss grad av overlapping mellom kategorier eller former. Ord som per definisjon tilhører én kategori kan på forekomstnivå overtrent restriksjonene som utgjør kategorien. Dette tolkes som et problem for klassifisering, og kan tyde på at fenomenet er av pragmatisk art.

Pelletier (2012) er en åpen forkjemper for en behandling av tellelighet i forekomster. Ved en slik fremgangsmåte spørres det imidlertid om man oppnår noen særlig forklaringssevne. Pelletiers skisse av tellelighet på to nivåer, som vist i 2.7.1, hvor setningskonteksten peker ut den korrekte leksikalske betydningen, er mekanisk og vil dermed kunne være til nytte i automatisk setningsanalyse eller lignende, men den utelukker samtidig muligheten for å danne generaliseringer fra distinksjonen. Modellen er i seg selv blind for den kommunikative funksjonen \pm TELLELIG eventuelt måtte ha. Hvis en distinksjon eksisterer på overflaten, er det rasjonelt å anta at den også har et kommunikativt korrelat (i tråd med maksimene til Grice (1975)). I en kognitivistisk tankegang, under antakelsen om at syntaks er semantisk-pragmatisk motivert, vil man gjerne forstå *hvorfor* man intuitivt foretrekker å si “mange tanker” men “mye sand”. Det er mer i denne retningen Wierzbicka (1988) beveger seg, men da på bekostning av poenget til Pelletier. De to har ulike mål med sine resonnementer.

Kontrovers rundt kategorisering er på ingen måte begrenset til inndeling av substantiver som tellelige og ikke-tellelige. Ordklasseinndeling er stadig debattert. Måten man stiller opp ordklassene på avgjøres fra empiri og hensiktsmessighet, med en forenklet beskrivelse som overordnet mål. I klassisk aristotelisk taksonomi har medlemmene nødvendige egenskaper, og kategoriene er diskrete. En slik inndeling gir et ideelt bilde, og er derfor mye brukt i deskriptive grammatikker, til tross for at ordklassenes definerte grenser blir brutt i praktisk språkbruk. Skal man fange inn et substantivs fulle potensial under en slik klassifisering må man enten operere med doble oppslag, mulighet for å skifte kategori ved en eller annen abstrakt transformasjon, eller ved å tillate et uformelt pragmatisk skifte av kategorier. Slike mekanismer synes å undergrave dette kategorisystemet. I mer funksjonelle beskrivelser som tar høyde for slike

kategoriskifter snakker man gjerne om prototyper, sentrale medlemmer i kategorier som inneholder sentrale og perifere medlemmer. Man har altså ideelle og mindre ideelle eksemplarer i graduelle kategorier. I prototypeteori er muligheten for alternative, eller atypiske forekomster grunnleggende i systemet. Prototypeteori tilskrives gjerne Rosch (1978).

Med forskningsspørsmål 3, “er det eventuelt arbitrært om et substantiv er tellelig eller ikke?” in mente: Kategorisering generelt er en strategi for å kunne beskrive og forstå verden. At mennesket kan ha visse forutsetninger for å kategorisere naturen på én måte fremfor en annen, gjør ikke selve kategoriseringen mindre arbitrær, eller kategoriene mindre arbitrære. Den er imidlertid formålstjenelig, jamfør sitatet fra Hjelmslev (1943) ovenfor (s. 49). Til sammenligning er det ingen kompromittering av min frie vilje at jeg går ut av huset mitt som en følge av at det brenner. Uttrykket *arbitrær* har en spesialisert betydning innen lingvistikk, og det betyr ikke ‘randomisert’, ‘uforklarlig’ og ‘tilfeldig’ i den forstand at alle koplinger er like sannsynlige, men snarere ‘ikke-naturnødvendig’ og ‘ikke-uungåelig’. Ofte blir *motivasjon* sett på som en motsetning til arbitraritet, uten god grunn. *Motivasjon* er innflytelse i språklige forhold, av utenomspråklige forhold, i kognitiv lingvistikk via den projiserte verden. Culler (1986, s. 29) skriver om Saussures tegnbegrep: “there is no natural or inevitable link between the signifier and the signified”. Dette skal bety at det ikke er noen *nødvendig* forbindelse mellom uttrykk og innhold, men ikke at det aldri kan være en slik forbindelse. Ingenting i arbitraritetsprinsippet utelukker motivasjon. Derimot ville et *krav* om motivasjon, på lik linje med et krav om dens totale utelukkelse, være anti-arbitrært. Eksempel på sistnevnte anti-arbitrære forbindelse i språkdannelse: Betydningen ‘katt’ kan kobles til uttrykkene [abab], [ababab], [abababab] osv. men *ikke* til [mjau] som er onomatopoetisk, ontologisk motivert.

Wierzbickas (1988) kritikk mot en påstått arbitraritet i kategoriene *tellelig/ikke-tellelig* kan synes noe uberettiget. Hun ser tidvis ut til å gå ut fra at substantivene er tilegnet sin kategori ved nøye overveielse av ontologiske fakta (eller i alle fall at de er påvirket av en projisert verden). Dette er etter vårt syn en annen diskusjon som ikke taler mot selve kategoriernes arbitraritet. Goldberg (2006, s. 217) gir en nøktern forklaring på motivasjon:

Motivation aims to explain why it is at least possible and at best natural

that this particular form-meaning correspondence should exist in language.

Lingvistiske systemer er motiverte i sin interne struktur. Systemet er organisert ikke-arbitrært. Poenget er at selve systemet, valget av system og alt det bunner i, er arbitrært. For å ta et eksempel fra grammatikk, og rent intern motivasjon, er det ikke *tilfeldig* at *bil* får morfemet *-er* i ubestemt form, flertall, men det er på samme tid arbitrært at språket har et avgrenset ord *bil*, at morfemet *-er* indikerer ubestemt form, flertall, og at språket i det hele tatt har kategoriene ubestemt form og flertall. Barthes (1967, s. 51) skriver følgende:

Levi Strauss specified that the linguistic sign is arbitrary *a priori* but non-arbitrary *a posteriori*.

Det kan se ut som Levi Strauss er enig i vår tolkning av tilstanden i det lingvistiske systemet, men vi vil her holde på begrepet *arbitrær* på tross av, eller snarere sammen med, en motivasjon *a posteriori*.

Joos (1950) snakker om “the tyranny of linguistic categories”, som viser seg nettopp i tilfeller der innholdet i et språklig uttrykk er vagt hva visse formelle kategoriens betydning angår. Når man på pragmatisk grunnlag ikke måtte ha behov for å involvere en morfosyntaktisk kategori, er man fremdeles ofte nødt til å velge én av to kategorier i uttrykkets form. I setningen “alle mennene plasserte brillene på nesene” er *nesene* en entallsform, men likevel er setningen tvetydig for hvorvidt det er snakk om én eller flere neser. Substantivet *nese* er *formelt* enten entall eller flertall, og slik er man underlagt et kategoriyranni.

4.3 Paralleller til andre områder av lingvistisk beskrivelse

4.3.1 Genus

4.3.1.1 Genus og betydningsvarians

Hvis man antar at leksikalske oppslag kan ha betydningsvarianter ved tellelig og ikke-tellelig forekomst, hvordan skiller dette seg fra annen betydningsvarians? Er problemene med klassifisering av tellelighet reelle, eller er de kunstige? Som eksempler kan

vi bruke *sjokolade* med den tellelige betydningen (eller varianten) ‘én sjokolade av en eller annen sort’, og med den ikke-tellelige betydningen ‘substansen sjokolade’. I tillegg har vi *vann* med betydningen ‘innsjø’ og ‘substansen vann’. Om disse skal tilhøre samme leksem, eventuelt samme oppslag i en ordbok, er kanskje først og fremst en leksikografisk vurdering.

Betydningsvariantene skilt av tellelighet krever ulik morfosyntaks, og kan slik sammenlignes med grammatisk kjønn (*genus*), som ofte danner kontrast og skiller fonetisk like leksemer. I norsk gjelder en slik kontrast først og fremst mellom *nøytrum* og *ikke-nøytrum* (*maskulinum+femininum*). Til forskjell fra betydningsvarianter kun skilt av tellelighet, har ikke betydninger skilt av *nøytrum/ikke-nøytrum* noe gitt semantisk slektskap. Substantivene *et spett* (‘spiss stang av jern’ (Universitetet i Oslo & Språkrådet, 2010)) og *en spett* (‘spettefugl’ (Universitetet i Oslo & Språkrådet, 2010)) er ikke i et forhold som er sammenlignbart med det mellom *mange sjokolader* og *mye sjokolade*. Man vil neppe si at de er i et forhold i det hele tatt.

Selv om varianter av bokmål og dialekter kan operere med et trekjønnsystem (Faarlund et al., 1997, s. 151), vil ikke en opposisjon mellom maskulinum og femininum utnyttes til å skille to leksemer. I bokmål kan alle ord som kan ta femininum alternativt ta maskulinum (men ikke omvendt), eventuelt *felleskjønn*. Valget mellom disse gjøres fra personlig preferanse eller stilistiske hensyn. I dette tilfellet har man to syntaktiske mønstre, men til forskjell fra betydningsvarianter kun skilt av tellelighet, har former skilt av maskulinum/femininum et (nær-)absolutt semantisk slektskap. Formene *en hylle* og *ei hylle* har begge betydningen ‘plate beregnet til å legge eller sette noe på’ (Universitetet i Oslo & Språkrådet, 2010). Vi ser altså at former skilt av genus ikke er direkte sammenlignbart med distinksjonen *tellelig/ikke-tellelig*. Ulike genus krever ulik morfosyntaks, men formene har enten ulike betydninger (i tilfellet *nøytrum/ikke-nøytrum*), eller identisk betydning (i tilfellet *maskulinum/femininum*).

4.3.1.2 Genus og ontologi

Et interessant aspekt ved genus er at man kan spore en viss korrelasjon med ontologiske forhold: Biologisk kjønn.

Ved ord for mennesker har vi ofte særskilte maskuline og feminine ord som samsvarer med naturlig kjønn (Faarlund et al., 1997, s.154)

Maskulinum	Femininum
gutt	jente
mann	kvinne
bror	søster
sønn	datter
far	mor
kar	kjerring
herre	dame
brudgom	brud

Ved ord for andre levende vesener forekommer det også egne maskuline og feminine ord som samsvarer med naturlig kjønn (Faarlund et al., 1997, s.154-155)

Maskulinum	Femininum
hingst	hoppe
okse	ku
galt(e)	gylte
råne	purke
vær	søye
hane	høne
tiur	røy

Dette forholdet skal ha foreligget også i proto-indoeuropeisk (PIE), hvor for eksempel ordet for kvinne $*g^w enh_2$ skal ha fått femininum (Clackson, 2007, s. 107). Oppkomsten av femininum i PIE er noe uklar. Clackson (2007, s. 104) diskuterer muligheten for at dette genus oppstod fra en morfologisk mulighet for å danne det han kaller “collectives” (OBS: i betydningen *mengdesubstantiver*). Imidlertid er det et problem å vise hvordan grammatisk kjønn plutselig skulle bli koblet mot naturlig kjønn på en slik måte:

A major problem with this theory is finding an explanation for why the formations in $*-h_2$, which originally had a ‘collective’ or ‘abstract’ meaning, became associated in particular with the nouns denoting people and animals of female sex. (Clackson, 2007, s. 107)

Most Indo-Europeanists believe, at some level, that there is a connection between the collective or neuter plurals and the feminine. But reconstructing a plausible pathway and a chronology of change for the attested situation in the IE languages still remains to be done. (Clackson, 2007, s. 110)

Imidlertid er det en viss enighet om at genussystemet pre-femininum var delt mellom animate og inanimate referenter (se for eksempel Dyvik (1993, s. 7)). Slike systemer er sterkt ontologisk motiverte. Selv om vi i moderne norsk finner en overensstemmelse mellom grammatisk kjønn og naturlig kjønn, gjelder dette få ord, og man betrakter distinksjonen som i all hovedsak grammatisk. Hvis et forhenværende genussystem primært har skilt naturlige genus (for eksempel animat/inanimat), må vi kunne si at genus har blitt mer *grammatikalisert* (jamfør Hopper & Traugott (2003)). Genus' egen semantikk har blitt bleket, og det har fått en mer utelukkende grammatisk funksjon, å skille former, redusere/hindre homonymi, og i norsk også å vise kongruens i adjektiver. Funksjonen er i langt mindre grad å beskrive en fysisk, for ikke å si fysiologisk, detalj ved uttrykkets referent.

Tellelighet og ikke-tellelighet ligger kanskje mer i en mellomstilling sammenlignet med genus. Mens blant andre Wierzbicka (1988) mener at distinksjonens essens er en semantikk som er sterkt motivert fra ontologiske/projiserende forhold, mener blant andre Pelletier (2012) at dette er et epifenomen.² Den ontologiske korrelasjonen i *tellelig/ikke-tellelig* er i ethvert tilfelle langt sterkere enn den i genus, som bevist av at språkbrukeren faktisk kan utnytte den pragmatisk, ved for eksempel å sette tellelige substantiver inn i en utvetydig mengdesyntaks for å skape en alternativ lesning:

(102) Blir ikke *mye mann* på deg på den måten der,» ler han. (Universitetet i Oslo, 2012a, SK01RiEl01)

Lignende kan i langt mindre grad gjøres ved genus. Det måtte i så fall gjøres ved for eksempel å sette ubestemt artikkel *ei* foran substantiver for mennesker av hankjønn, som *mann* eller *gutt*. Dette for å (nedsettende) indikere enten feminitet hos en referent av hankjønn, eller maskulinitet hos en referent av hankjønn. Kanskje med trykk på *ei*:

²For å ta en diakron digresjon kan vi igjen sammenligne med utviklingen i PIE, og vi kan tenke oss at en grammatisk distinksjon har eksistert, som så har blitt utnyttet semantisk. Eller motsatt, har en i hovedsak semantisk distinksjon blitt bleket, og ekspandert til en større andel av substantivene, for eksempel av økonomiske hensyn.

(103) Han er jo egentlig *ei mann*.

En slik bruk er trolig svært marginal, og kanskje vil andre være uenige i at denne muligheten i det hele tatt foreligger.

4.3.2 Frekvenspåvirkning

I hvilken grad påvirker distribusjon status som *tellelig* eller *ikke-tellelig*? Forekomst i korpus står kan hende i motsetning til én eller annen ide om grammatisk korrekthet, samtidig vil man gjerne kunne tenke seg mulige konstruksjoner som man ikke finner i korpus. For eksempel har leksemet *statsminister* i *Leksikografisk bokmålskorpus* 115 forekomster i ubestemt flertall, mot 3378 forekomster i ubestemt entall. Til sammenligning har leksemet *salt* 146 forekomster i ubestemt flertall, mot 1177 forekomster i ubestemt entall. Dermed har *salt* prosentvis (av total ubestemt forekomst) høyere flertallsforekomst enn *statsminister*. Som vi diskuterte i 3.3.3.1 kan dette skyldes utenomspråklige forhold som ut fra korpus ikke er åpenbart. Ettersom et land som regel bare har én statsminister til enhver tid, er det fullstendig naturlig at dette er et substantiv som sjeldent vil forekomme i flertall. Samtidig har man en idé om at det *kan* forekomme med grammatisk flertall uten å vekke oppsikt.

Dersom man i arbeidet med en ordbok vil inkludere informasjon om tellelighet kan man gå frem på flere måter. Man kan, som nevnt, operere med mer eller mindre likeverdige betydningsvarianter, eller man kan operere med en sentral betydning etablert ved frekvens. Substantiv *X* er *tellelig* hvis og bare hvis det forekommer tallet, altså i *tellelig* syntaks, med relativt uendret betydning, i for eksempel 90 prosent av forekomstene. Igjen er det problematisk å avgjøre når betydningen er tilstrekkelig endret for å etablere et eget oppslag.

Om frekvens og merkethet, se 5.1.2, under.

Kapittel 5

Referanse og merkethet

5.1 Innledning

Det må kunne sies å ligge en foregripelse i uttrykkene *masseterm*, *mengdesubstantiv*, *mengdeord*, *masseord* og lignende, som alle blir brukt i diskusjoner om tellelighet, der hvert uttrykk gir antydninger til semantikken forbundet med kategorien det er ment å representere. Samtidig synes *ikke-tellelig* (eller *ikke-tellbar*) å legge føringer på syntaksen til substantivene de skal beskrive. Etikettene er på forhånd teoretiske. Samtidig ser man et evig strev med å definere egenskapene til ikke-tellelige substantiver når de mest prominente egenskapene ved denne kategorien egentlig er *fravær* av egenskaper, jamfør oversikten på side 45. Det kan altså synes at de bare danner en kategori i kraft av nettopp å *ikke* være kategorien *tellelig*. Med andre ord synes distinksjonen asymmetrisk, med *tellelig* som en merket kategori og *ikke-tellelig* som en umerket kategori. Dette så vi Gillon til dels påpeke:

The mistake of semanticists is to have confounded what it is for the denotation of a noun to be *specified* as having no minimal parts and what it is for the denotation of a noun to be *unspecified* for whether or not it has minimal parts. Semanticists have uniformly opted for specification, whereas the facts call for non-specification. (Gillon, 1999, s. 52)

Utsagnet er i overensstemmelse med en merkethetsrelasjon etter Andrews' (1990) formulering "the necessary statement of a property *A*" versus "nonstatement of *A* or statement of non-*A*".

Wierzbicka (1988) forsøker å demonstrere at gruppen av mengdesubstantiver er langt mindre homogen enn ofte antatt ved å formelt identifisere et utvalg subgrupper.

Different classes of nouns, established on a purely formal basis, do each have a strictly definable 'class meaning'. For the broad class of mass nouns this 'class meaning' cannot be defined (Wierzbicka, 1988, s. 554)

Goddard (2010, s. 133) kommenterer:

The picture that emerges very clearly from Wierzbicka (1988) is that, even excluding abstract words such as *justice, time, heat, advice* and *mathematics*, the term "mass noun" (or "mass expression") does not designate a category, but is best regarded as the converse of "count noun"

Svensson bemerker at kriterier for mengdesubstantiver ofte er færre og mindre definitive (som ved at *mye* også kan brukes med tellelige substantiver, og at man i engelsk har ytringer som "a great deal of problems", jamfør s. 35 her), noe som fremmer en negativ definisjon av denne kategorien. Dette ble tydelig også i denne avhandlingen, i tabell 3.1 over absolutte morfosyntaktiske kriterier, på side 45.

5.1.1 Kverning og pakking: Asymmetriske operasjoner?

Under en antakelse om at noen substantiver typisk er tellelige, mens andre er ikke-tellelige, kan vi observere at kverning (konvertering *tellelig*→*ikke-tellelig*) og pakking (konvertering *ikke-tellelig*→*tellelig*) ikke er symmetriske operasjoner. Kverning kan sies å være en kvantitativ konvertering der den ikke-tellelige betydningen alltid er forutsigbar fra det tellelige substantivet. I det ofte siterte eksempelet "Han fikk mye bil for pengene" er betydningen til *bil* forutsigbar fra den tellelige betydningen *bil* ellers har. Pakking derimot, er i større grad en kvalitativ, betydningsendrende konvertering. Det er ikke forutsigbart fra ikke-tellelig *øl* at *én øl* skal bety 'ett glass med 0,33 liter øl'. Det tellelige substantivet *én øl* er dessuten tvetydig mellom '(ett glass med) 0,33l', '0,5l', '0,6l', 'én flaske' og potensielt andre konvensjonaliserte varianter. Samtidig er det utelukket at *ett salt* kan bety 'ett glass med 0,33 liter salt'. Slik kan pakking minne om klassifikatorer i klassifikatorspråk, hvor klassifikatoren kan ha sin egen semantikk som kan samsvare med hva den skal klassifisere. Klassifikatoren kan stamme fra et substantiv som har blitt grammatikalisert. I malayisk har man en klassifikator *orang* som brukes

med substantiver for mennesker. Klassifikatoren i seg selv er et substantiv med betydningen 'menneske' (Hopper & Traugott, 2003, s. 120).

Kverning er langt mer appliserbart enn pakking. Hva *mange flesker* skal bety, og om det er grammatisk, er fullstendig kontekstavhengig. Derimot har vi en langt mer intuitiv idé om hva *mye bok* skal kunne bety, og hvilke kontekster det vil kunne inngå i. De substantiver som ofte kalles pakkede har betydninger som er konvensjonaliserte (for eksempel *én vin*='én flaske vin' eller 'ett merke/én type vin' mens *én kaffe*='én kopp kaffe'. Altså er *én vin*≠'en kopp vin', jamfør forrige avsnitt), gjerne fra en kontekst de ofte inngår i hvor de fyller et behov for å referere til visse mengder som enheter. Som vist over er ikke det semantiske slektskapet mellom formene systematisk.

Under en leksikalsk representert tellelighet, som den antatt over, måtte vel *pakking*, slik det ofte er eksemplifisert, nærmest kunne sies å være et navn på et forhold mellom leksikalske former. "Pakkede" substantiver er leksemer med en konvensjonalisert betydning som ikke nødvendigvis er åpenbar fra det faktum at substantivet er pakket, og den må til en viss grad kjennes fra før av. Kverning kan i større grad kalles en prosess, med forutsigbart resultat. Dette illustrerer en asymmetri.

5.1.2 Kriterier for merkethet

Merkethet er en relasjon mellom medlemmer i en opposisjon. Begrepet *merkethet* er benyttet på mange måter innen ulike subdisipliner av lingvistikken. Eckman et al. (1986) problematiserer dette, og søker å eksplisere en felles kjerne i de diverse bruksmåtene. Denne kjernen, sier de, er sammenfall av flere asymmetriske egenskaper i en opposisjon. Hvis et opposisjonspar ved ett kriterium for merkethet er vist å stå i et merkethetsforhold, vil andre kriterier ha konvergerende resultat:

One one of the two members has been shown to be marked by one criterion – let us say, it has been shown to be structurally more complex than the other, or paradigmatically poorer, or more restricted in its distribution – all other relevant tests will also converge to select that entity as the marked member of the opposition. (Eckman et al., 1986, s. 3)

Deretter er det varierende hvor strengt man vil formulere merkethet. På den ene enden av skalaen vil man kreve at *alle* kriteriene skal falle sammen, og på den andre er to

kriterier nok. Det finnes, som vi i det følgende skal se, mange ofte nevnte kriterier, og ikke alle er ukontroversielle:

En sammenheng mellom henholdsvis høy frekvens og det umerkede medlem, og lavere frekvens og det merkede medlem kan i mange tilfeller observeres. Cairns (1986, s. 17) skriver følgende:

Trubetzkoy noted an uncanny relationship between those members of phonological oppositions he thought of as unmarked and their higher lexical and text frequency. [...] Greenberg argues that those entities which linguistic criteria classify as unmarked frequently have a higher text frequency than the unmarked [sic - skal være *marked*]; furthermore, in inventories, the marked rarely (if ever) outnumber their unmarked cognates.

Andrews (1990, s. 136-137) hevder at det ikke nødvendigvis er noen sammenheng mellom frekvens og merkethet. Hun siterer og oversetter Trubetzkoy:

[Statistics has nothing to do with it. The crux of the matter rests in the so called “intrinsic content” of the correlation (translation mine).] Trubetzkoy clearly felt that statistical frequency should not be considered an indicator of markedness in phonology, and in my view, no logical inconsistency would arise from generalizing this statement to markedness relations in morphology and semantics.

The purpose of markedness theory is to explain properties of meaning that are invariant, not to justify a system based upon statistical frequency, which, by definition, is a context-specific phenomenon.

Hun sier videre at det særlig i opposisjoner med mer enn to kategorier, som for eksempel ved visse genusdistinksjoner, vil være direkte villedende å vektlegge frekvensforskjeller, og at det er nettopp i slike tilfeller at det er mest økonomisk å beskrive noe som *merket/umerket*. Dette for å ikke beskrive nyansene i de potensielt diverse umerkede kategoriene, men bare den merkede kategorien, invarianten.

Også Cairns (1986, s. 17) konkluderer med at frekvens, på tross av at det ofte faller sammen med merkethet, ikke er et godt kriterium i seg selv:

Despite the commonly occurring relationship between frequency and markedness, it is a mistake to use frequency as a definition of markedness. A particular feature may show a high text frequency for factors having nothing to do with markedness.

Et kriterium som imidlertid kan gi opphav til frekvens effekter er hva Cairns (1986) beskriver under *implication universals*. Det merkede medlem forutsetter/impliserer det umerkede. Hvis fenomen Y i et språk er merket, har vedkommende språk også det umerkede X. Et typologisk umerket fenomen er dermed nødvendigvis mer frekvent på typenivå enn det merkede. En annen, relatert effekt av dette manifesteres i språktilegnelse, der det umerkede tilegnes før det merkede.

Cairns (1986, s. 17) identifiserer et kriterium *synkretisme (syncretization)*, en form for *nøytralisering*:

The essence of the relationship between syncretization and markedness lies in a tendency to avoid a proliferation of marked features in any one entity. Thus in a marked member of any given opposition, fewer other oppositions are likely to occur, because, for each further opposition, there would have to be a marked member.

Et merket medlem i en distinksjon vil sjeldnere være merket for andre distinksjoner i tillegg. Battistella (1990, s. 40) skriver følgende:

The logic of syncretization is that the unmarked category, perhaps by virtue of its greater familiarity or frequency or syntactic distribution, lends itself to greater differentiation.

Fordi det merkede medlem allerede er spesifisert for noe, er det mindre mottakelig for ytterligere spesifikasjon. Battistella viser til Jakobson, som eksemplifiserte med et forhold fra russisk: I entall (umerket, eller "zero grammatical number") har man genusdistinksjon, men denne faller bort i flertall (merket).

Synkretisme vil nødvendigvis kunne ha den følge at det merkede vil ha færre uttrykksformer, være homogent i form. Også synkretisme og nøytralisering vil kunne ha følger for frekvens:

This is so because if it is the case that the unmarked position of an opposition is the only one destined to appear in a position of neutralization,

then the unmarked member of an opposition will have more opportunities to appear in a text, and thus may have greater frequency, (Cairns, 1986, s. 19)

Formell merking, tilstedeværelse av (mer versus mindre) fonologisk materiale, er et ofte brukt kriterium for merkethet. Cairns (1986, s. 15-17) argumenterer mot dette på grunnlag av at det eksisterer merkethetsrelasjoner hvor begge former er formelt merket i samme grad, for eksempel spansk genus, hvor maskulinum og femininum er skilt av /-o/ og /-a/ selv om maskulinum er antatt å være det umerkede. Dette kan for øvrig ha å gjøre med Joos' (1950) "tyranny of categories", nevnt på side 52, hvor man aldri kan bevege seg utenfor de formelle kategoriene som er gitt av språket. Merkethet kan dog betraktes som en reaksjon på dette, der ett medlem av en opposisjon tolkes som å i større grad stikke seg ut.

Eckman et al. (1986, s. 6-8) identifiserer blant annet følgende kriterier for å avgjøre merkethet (her oversatt til norsk), på bakgrunn av de andre artiklene i samme volum:

- typologisk implikasjon
- synkretisme/nøytralisering
- formell merking
- frekvens på tvers av språk
- retningen til diakron språkendring
- ikonisitet ("simple forms are paired with simple meanings and complex forms with complex meanings")
- tilgjengelighet i språktilegnelse

Alle de nevnte kriteriene synes å være beslektet, og beskriver forhold som ofte manifesteres i distribusjon. Vi vil her betrakte merkethet som et prototypisk konsept, et konglomerat av effekter av en asymmetri, der mange av disse effektene typisk, og av logiske årsaker, ofte vil falle sammen.

Forhold som kan være assosiert med det merkede er relativt større grad av formell merking, lavere (typologisk) frekvens, senere tilegnelse, implikans, og homogenitet i

form. Dette står i motsetning til, for det umerkede, relativt mindre grad av formell merking, høyere (typologisk) frekvens, tidligere tilegnelse, implikatum, og heterogenitet i form.

5.1.3 Oppsummering

Etikettene som brukes for å beskrive tellelighet har alle en viss *bias*, og flere forhold har indikert at *tellelig/ikke-tellelig*, i den grad de danner to grupper, står i et asymmetrisk forhold. Vi definerte merkethet som en prototypisk størrelse med visse typiske trekk.

Videre i dette kapittelet skal vi foreta en tilnærming til forskningsspørsmål 2, presentert i innledningen, ved å se på forhold egnet for merkethetsteori. Vi skal se at såkalte tellelige og ikke-tellelige substantiver i sin grunnleggende form i mange tilfeller fungerer på liknende måter, og at tellelighet kan springe ut av forhold som angår referanse. Vi vil forsøke å vise at tellelige substantiver og mengdesubstantiver kan ses på som å danne en opposisjon *merket/umerket* via deres typiske og pragmatisk motiverte forekomst.

5.2 Om generisk referanse og *tellelig/ikke-tellelig*

Pelletier (2010a, s. 12) presenterer en metode fra Lewis (1975), for å håndtere *generisk referanse* formalsemantisk, ved en “unrestrictive quantifier” GEN.

(104) Bears with blue eyes are (normally) intelligent.

(105) GEN[x] [Bear(x) & Blue-eyed(x)] Intelligent(x)¹

Det har imidlertid vist seg vanskelig å definere denne formelle kvantoren. Pelletier spør om ikke hele innfallsvinkelen hvor man prøver å definere generisk referanse som utsagn om verden egentlig er feil.

and that generics are *not* to be evaluated as talking about “external reality,”
but rather about a “linguistic reality” (Pelletier, 2010b, s. 15)

Forslaget til Pelletier vil være i overensstemmelse med ideen om den projiserte verden som man finner i kognitiv grammatikk.

¹Originalen i Pelletier (2010a) ble antatt å inneholde trykkfeil: GEN[x] (Bear(x) & Blue-eyed(x)] Intelligent(x)

Som Frege argumenterte for i “Über Sinn und Bedeutung” (1892) har språklige uttrykk *Sinn*, en betydning, et innhold, på et høyere abstraksjonsnivå enn uttrykkets faktiske eller potensielle referenter. Dette er Saussures *signifié*. I lys av prototypeteori kan vi si at betydningen er representert ved en prototyp, en abstrakt referent som er den optimale representant for sitt uttrykk. Semantikk omhandler relasjonen mellom språk og verden, men også den mindre direkte delen av dette, abstrakt betydning. Som vi definerte det på side 3, med sitat fra Lyons (1977), er referanse talerens forbindelse av språklige uttrykk og ting i verden. *Generisk referanse* er derimot *fravær* av referanse slik definert. Man lar selve uttrykkets betydning/*signifié/Sinn* stå alene. Hvis man skal kalle dette referanse, er det til noe mer abstrakt. Det er, som Pelletier var inne på i sitatet over, en metaspråklig affære, eventuelt referanse til en prototyp.

I litteraturen finner man gjerne uttrykk som “reference to kinds”, “reference to types”, som kan minne om Borthens (2003) type-emfase. I setningen “Ola kjøpte *bil*” skjer det ingen referanse til en bil i verden, hverken kjent eller ukjent, men til det å kjøpe typen ting *bil*. Det refereres ikke til noe som inngår i denotasjonen til *bil* men det er denotasjonen selv som er av interesse her. Borthen sier at artikkelløse uttrykk alltid er ikke-refererende, men med dette ser hun ut til å mene “ukjent av taler”, ekvivalent med *ikke-spesifikk referanse* under noen definisjoner (e.g. Skånland (1985) og Faarlund et al. (1997)).

a noun phrase is referential if and only if the speaker is acquainted with the referent and by using the noun phrase has an “internal pointer” to the referent, intending to make a statement about this particular individual.
(Borthen, 2003, s. 25)

Med en slik definisjon, som synes å forutsette eksistens, kan ikke det vi har kalt generisk referanse være referanse.

Referansebegreper brukes på mange ulike måter. Vi ser på konstruksjoner av typen “Ola kjøpte *bil*” som uspesifiserte for referanse hva angår *bil*. Ei heller i ytringer som “katten er et pattedyr” refererer *katten* til individer i verden. Det nytter ikke å omformulere setningen formalsemantisk til “alle katter er pattedyr” eller “det finnes en katt som er et pattedyr” (de “formelle” omformuleringene står i klartekst av praktiske årsaker), for selv om disse setningene kan være sanne, er de ikke synonyme hverken med hverandre, eller med originalytringen. Hverken allkvantor eller eksistenskvantor kan

fange inn betydningen formidlet i “katten er et pattedyr”. Dette blir klarere i ytringen “katten er en dyktig jeger” mot omformuleringen “alle katter er dyktige jegere”. Siste ytring er ikke sann, men det generiske utsagnet er like fullt akseptabelt. For å ikke blande sammen med annen bruk av begreper, understrekes at *generisk referanse* her skal betegne en uspesifisering av referanse til entiteter i verden, med innholdet i seg selv som relevant, eller, om man vil beholde referansebegrepet, en metareferanse til en prototyp (se s. 51). I “katten er en dyktig jeger”, er *katten* en abstrakt representant for sin art, den typiske katten. Problemer i møte med formalsemantikk oppstår fordi formelle metaspråk søker å modellere referanse til eksisterende entiteter. Referanse til en prototyp er i seg selv metaspråklig, og passer dårlig inn i en aristotelisk logikk, som opererer med diskrete objekter. Av samme grunn oppstår Quines problem med at mengdeuttrykk kan være både *singular terms* og *general terms* (se 2.6). Videre her skal *generisk referanse* forstås som en form for *uspesifikasjon for referanse*.

Jackendoff (1983, s. 121) har et syn som ligner forslaget til Pelletier over (side 63). Han diskuterer problemer med referanse i relasjon til typer, og forklarer at referansen til kategorinavn (typer) knytter til seg problemer:

I vote for giving up the assumption that reference equals real-world extension.

Jackendoff foreslår følgende, som *Referentiality Principle II*:

Unless there is a linguistic marking to the contrary, all phrases that express [TOKEN] constituents are referential; phrases that express [TYPE] constituents are nonreferential. (Jackendoff, 1983, s. 122)

Han sier at funksjonen til språk ikke nødvendigvis er å beskrive verden, slik formallogikk kan få det til å virke, men å gjøre kognitive størrelser tilgjengelige for andre mennesker. Slik er det ikke nødvendig, hevder Jackendoff, å måtte involvere referanse til typiskhet, platonsk essens, men han vil la fravær av referanse være nettopp fravær av referanse.

Når et substantiv er umerket for referanse er det altså innholdet i seg selv som er av relevans. Vi vil i det følgende argumentere for at både såkalte tellelige og ikke-tellelige substantiver har mulighet for å forekomme umerket for referanse der det er pragmatisk optimalt, en situasjon hvor telling nødvendigvis er kommunikativt irrelevant, men at dette for enkelte substantiver naturlig er mer gjennomgående. Denne

tilbøyeligheten for umerkethet har gitt grobunn for å ville kategorisere slike substantiver som for eksempel *ikke-tellelige*, som må sies å være en normativ snarere enn en deskriptiv merkelapp. Generisk referanse kan i språk være indikert på mange måter, men vi skal se at mye kan tyde på en grunnleggende parallell mellom fravær av formell merking og fravær av merkethet. Vi vil begynne med å vise eksempler fra norsk der de referensielle egenskapene til artikkelløse, tellelige substantiver kan likestilles med mengdesubstantiver.

5.2.1 Artikkelløshet er uspesifisering

I norsk kan tellelige substantiver ofte brukes artikkelløse. I *Norsk referansegrammatikk* finner vi følgende som eksempel på “tellelige substantiver brukt i ikke-tellelig betydning”:

(106) Det skulle slaktas *okse, sau og hest* (Faarlund et al., 1997, s. 148)

Bare betydningen til verbet “slaktas” gjør at det er naturlig med substantiver for dyr som argumenter. Derfor blir spørsmålet om tellerighet her irrelevant. Vi kan lett tenke oss “det skulle kontaktes både lege og ambulanse”. (For slike konstruksjoners begrensninger henvises leseren til Borthen (2003).) Uavhengig av hva man vil kalle substantivene som inngår i det Borthen kaller nakne entallsuttrykk, er de i slike konstruksjoner ikke-tellelige på samme nivå som substantiver som man på semantisk grunnlag ville kalle mengdesubstantiver, i samme konstruksjon. Vi kan snarere snakke om at forekomstene er *ikke-tellede*. Det er ingen kriterier tilstede i ytringen, som kan indikere tellerighet, fordi telling er pragmatisk irrelevant. Dette, vil vi hevde, er for øvrig den gjennomgående karakteristikken til mengdesubstantiver. Det betyr ikke at substantiver i konstruksjoner som 106 sitt innhold skal konseptualiseres som kvernet til en masse, men at substantivet opptrer uten en formell spesifisering for å ha referenter. Resultatet blir en syntaktisk assimilering av egenskapene til mengdesubstantiver. Dette er en metafor, ettersom egenskapene er manglende egenskaper, og assimileringen er resultatet ikke av grammatiske operasjoner, men av deres fravær. Hva tellerighet og referanse angår er følgende setninger identiske:

(107) Per hadde kontaktet *advokat*.

(108) Per hadde drukket *vann*.

Vi ser altså på substantiver som å inherent være uspesifisert for referanse. Chierchia (1998) deler dette synet og sier at “Lexical nouns identify kinds”. Han ser på artikkelløshet som å i all hovedsak være “kind referring”. Gillon påpekte at ikke-tellelige substantiver ikke er spesifisert for intern struktur (se s. 57), og han presenterer de referensielle følgene slik:

The noun ‘machinery’ is a mass noun, hence it has the feature $-CT$, so its denotation is the set whose sole element is the greatest aggregate of machinery formed from the universe of discourse. (Gillon, 1999, s.54)

Han tenker seg at mengdesubstantiver refererer til sin denotasjon som et hele.

Fraværende referanse synes imidlertid mer typisk for forekomster av mengdesubstantiver, noe som underbygges av den økte akseptabiliteten for ubestemt artikkel når substantivet forekommer med adjektiver eller relativsetninger. Vi hevdet i 3.3.2.3 at ubestemt artikkel ikke direkte angår telling, men referanse, noe i strid med behandlingen i *Norsk referansegrammatikk* som *kvantorer*, og ikke som *determinativer*:

(109) Med et hint, med en smak av salt og tang, av måkeskrik og hvit sand, kommer *en kjøligere luft* fra havet. (Universitetet i Oslo, 2012a, SK01MjJo01)

(110) Snart er de dynket av *et vann som er nesten gult*. (Universitetet i Oslo, 2012a, SK01SeAd02)

Når substantivet er gitt en karakteristikk, som her av et adjektiv og en relativsetning, gjelder karakteristikken for en type eller delmengde av materialet det betegner,² i motsetning til de andre typene eller det som blir fremstilt som den nøytrale typen av vedkommende materiale. Luften i “en kjøligere luft” er nettopp kjøligere enn den gjeldende luften. Dette er referanse i større grad til et eksisterende individ, og den refererende ubestemte artikkel blir mer akseptabel.³ Borthen (2003, s. 26) uttrykker dette godt:

the more descriptive content in the subject phrase, the more likely we are to assume that the speaker is intending to refer to a specific individual.

²Betegner er her brukt for å unngå *kan referere til*, ettersom det diskuteres hvorvidt mengdesubstantiver i sin typiske form refererer.

³Borer (2005) behandler både grammatisk flertall og ubestemt artikkel som klassifikatorer i et system der alle ord regnes for ikke-tellelige, i samsvar med klassifikatorspråk.

I italiensk ser vi den samme tendensen med tellelige substantiver brukt artikkelløst. I predikativ kan i mange tilfeller et substantiv forekomme uten artikkel, som på norsk, reflektert i oversettelsene:

- (111) Carlo è *istruttore di sci*
Carlo er instruktør PREP ski
Carlo er skiinstruktør. (Veland, 2009, s. 87)⁴

Dersom dette tellelige, artikkelløse substantivet skal modifieres, må det, ifølge Veland (2009, s. 87), ta ubestemt artikkel:

- (112) Fin da ragazza volevo diventare una scrittrice
ADV PREP pike ville-IMPERF.1SG bli-INF ART.INDEF forfatterinne
famosa.
berømt

Like fra jeg var liten pike, ville jeg bli en berømt forfatter.

Som oversettelsene viser vil norsk kunne gjøre det samme: Et modifierende ledd kan fremme referanse, og ubestemt artikkel.

Man må for øvrig kunne si at telling forutsetter referanse. Først må en entitets eksistens etableres, før den kan kvantifiseres med tall.

Vi har nå foreslått at artikkelløshet er uspesifisering av referanse, et forhold som på norsk er tilgjengelig for substantiver på tvers av en eventuell tilhørighet til kategoriene *tellelig/ikke-tellelig*. Substantiver som man på semantisk grunn vil kalle *mengdesubstantiver* kan imidlertid være mer typisk forekommende i artikkelløs form. Videre skal vi se eksempler fra andre språk som kan kaste lys over forholdet mellom tellelighet og referanse. Særlig vil vi fokusere på artikkelløshet, som ofte er forbundet med ikke-tellelige substantiver. Vi skal også se at artikler i språk kan være assosiert med uspesifikasjon for referanse, og at generisk referanse kan ta flere former. I slike systemer ser vi gjerne at tellelige substantiver også kan følge liknende mønster som mengdesubstantiver, av pragmatisk liknende grunner. Til slutt vil det bli forsøkt vist at subjektsposisjonen har spesielle egenskaper som kan gjøre den ugunstig for former av uspesifisering.

⁴Eksempler fra Veland (2009) suppleres her med glossing, og formatet hans gjøres likere annet eksempelmaterieell her.

5.2.2 Fravær av referanse i kreolspråk

I boken *Roots of Language* forsøker Bickerton (1981) å besvare de tre følgende spørsmålene:

1. How did creole languages originate?
2. How do children acquire language?
3. How did human language originate?

Bickerton mener at de tre spørsmålene henger sammen. I hans definisjoner er en *pidgin* et kontaktspråk uten grammatikk, hovedsakelig mellom voksne individer med ulike språk (pidginens *substratspråk*) som for eksempel grunnet slavearbeid har blitt nødt til å kommunisere. *Kreolisering* er ekspansjon av pidginspråket til et fullstendig språk med grammatikk, en *kreol*, eller et *kreolspråk*. Ifølge Bickerton gjøres dette av pidgintalernes avkom i språktilegningsfasen, som i mangel på en felles grammatikk tyr til biologisk nedarvede prinsipper for dannelse av grammatikk som vil speile den ontogenetiske utviklingen av kognitive mekanismer. Bickerton spekulerer i om dette igjen kan reflektere, være et resultat av, den fylogenetiske utviklingen av samme mekanismer. Han kaller dette *the language bioprogram*, og for å støtte teorien viser han at ulike kreolspråk har påfallende mange fellestrekk. *Superstratspråket* er det språket som i kontaktsituasjonen har mest prestisje, ofte har dette vært slavedriversnes språk. Kreolspråkets ordforråd er i hovedsak hentet fra superstratspråket. *Avkreolisering* er kreolspråkets diakrone assimilering av superstratspråkets grammatikk, sannsynligvis en følge av at kreolspråk ikke har vært betraktet som egne språk, men heller som "feil" bruk av det respektive superstratspråket som dets leksikon er hentet fra.

Relasjonen mellom bestemmere, tall og referanse blir illustrert av Bickerton (1981). Om hawaiisk kreol (HCE - *Hawaiian Creole English*) skriver han følgende:

HCE does not have an obligatory number distinction, or rather it has three numbers—singular, plural, and nonspecific (numberless). (Bickerton, 1981, s. 25)

Han stiller opp en oversikt over artikkelsystemet i HCE (her tilpasset):

Definite (presupposed, specific):	<i>da</i>
Nondefinite (non-presupposed, specific):	<i>wan</i>
Nonspecific:	Ø

(Bickerton, 1981, s. 39 og s. 247)

Bickerton sier videre at “Virtually all creoles have a system identical to that of HCE”. Med *nonspecific* mener han “no specific reference is intended”. Det er ikke det samme som ikke-spesifikk referanse i betydningen “referanse til ukjent”, men snarere fravær av referanse, også omfattende generisk referanse. Noen eksempler på *nonspecific* i HCE (Bickerton, 1981, s. 24, min utheving):⁵

- (113) *kaenejan waif, ae, get*
‘He has a Canadian wife’
- (114) *mi ai get raesh*
‘As for me, I get a rash’
- (115) *as tu bin get had taim reizing dag*
‘The two of us used to have a hard time raising dogs’

På engelsk kan ubestemt artikkel, *a*, ifølge Bickerton markere både *specific* og *nonspecific*, og oversettelsene til engelsk er derfor tvetydige i motsetning til originalene. En oversettelse til norsk kan observeres å ivareta betydningen i langt større grad:

- (116) *kaenejan waif, ae, get*
Han har *kanadisk kone*.
- (117) *mi ai get raesh*
Jeg, jeg får *utslett*.
- (118) *as tu bin get had taim reizing dag*
Vi slet med å ale opp *hund(er)*.

Til sammenligning er her eksempler på bestemt (presupposed, specific) og ubestemt (non-presupposed, specific) bruk, med henholdsvis *da* og *wan* fra Bickerton (1981, s. 23, min glossing av eksempel 119):

⁵Eksemplene er ikke glosset ytterligere i originalen enn det som her er gjengitt. HCE henter sitt vokabular hovedsakelig fra engelsk, og ordformene bør derfor være gjenkjennelige. Det er viktig å understreke at det kun er formene, og ikke nødvendigvis grammatiske egenskaper, som er hentet fra engelsk. Dette er et hovedpoeng hos Bickerton.

- (119) *aefta da boi, da wan wen jink daet milk,awl da maut soa*
 after ART boy, ART PRO(?) when drink DEM milk, all ART mouth sore
 Afterward, the mouth of the boy who had drunk that milk was all sore
- (120) *hi get wan black buk. daet buk no du eni gud*
 'He has a black book. That book doesn't do any good'

Det er viktig å merke seg at tallopposisjon er nøytralisert i *nonspecific* (se eksemplene 116,117 og 118):

All other NPs have no article and no marker of plurality. This category includes generic NPs, NPs within the scope of negation – i.e. clearly nonspecific NPs – and cases where, while a specific referent *may* exist, the exact identity of that referent is either unknown to the speaker, or *irrelevant to the point at issue*. (Bickerton, 1981, s. 23, min utheving)

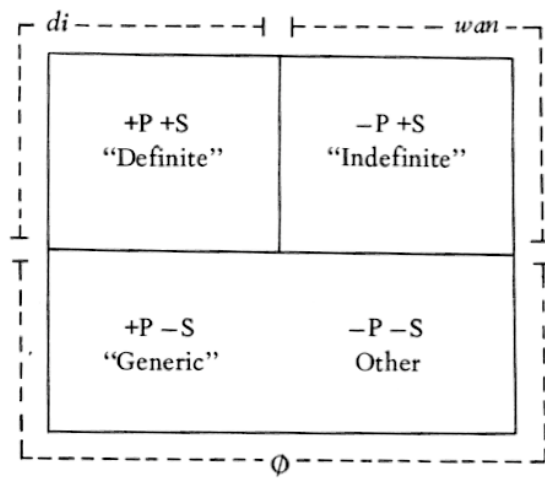
Bickerton understreker dermed at referanse er en pragmatisk operasjon. Referansebegrepet hans er i overensstemmelse med Goldbergs (2006, s. 190) "Pragmatic Mapping Generalizations" som bygger på maksimene til Grice (1975):

- A. The referents of linguistically expressed NPs are interpreted to be relevant to the message being conveyed.
- B. Any semantic participants in the event being conveyed that are relevant and non-recoverable from context must be overtly indicated.

For Bickerton representerer kreolspråk visse grunnleggende trekk ved den menneskelige språkevne, og han argumenterer for at *nonspecific* er reflektert ved artikkelløshet av kognitivt-evolusjonære grunner:

It was claimed [...] that the specific-nonspecific distinction had as its cerebral foundation the differential storage of percepts and concepts (Bickerton, 1981, s. 248)

Engelsk, som har utviklet seg i mangfoldige generasjoner, noe som ifølge Bickerton medfører divergens fra det kognitivt mest nære språkssystemet (en slags *avkreolisering*), har et referansesystem hvor artiklene (og flertall) har bredd seg over også generisk referanse. Det engelske systemet har ikke samme eksklusive forhold mellom uttrykk og innhold som kreol:

(P = presupposed; S = specific)

Figure 4.3
Semantic space for Guyanese articles

(Faksimile fra Bickerton (1981, s. 247))

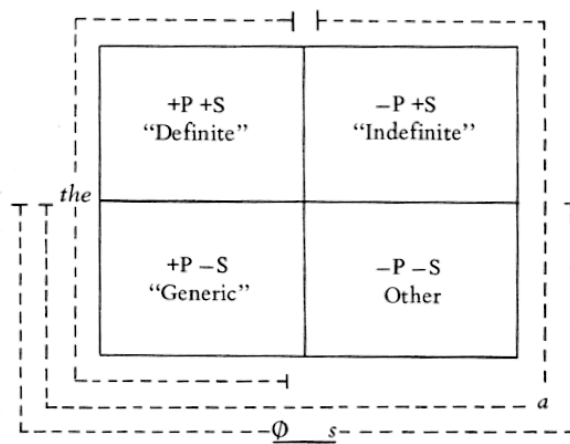

Figure 4.4
Semantic space for English articles

(Faksimile fra Bickerton (1981, s. 249))

presupposed in this context refers to “information shared by speaker and listener” (Bickerton, 1981, s. 248)

generics are +P because everyone can be assumed to know class names, while “other” is –P because no one can be expected to know which was the dog that X DIDN’T see or which was or were the books that Y might have bought (Bickerton, 1981, s. 248)

I Bickertons referansebegrep utelukker altså ikke *nonspecific* ‘forutsatt kjent’ (+P). Mer om dette i 5.2.2.2 under.

Systemet i norrønt er muligens i samsvar med de kreolske forholdene. Følgende sitat og eksempel er fra Haugen (1993, s. 267):

Ubestemt form blir brukt når substantivet ikkje er allment kjent eller tidlegare omtalt. Då står det utan artikkel:

- (121) Þá sá þeir borg standa á vøllum nokkurum.
‘Då såg dei at det stod ei borg på nokre vollar.’

Kvantoren *einn* kan brukes, med betydningen ‘éin eller annan’/‘ein viss’, som har gitt opphav til ubestemt artikkel. Bestemt form brukes tilsynelatende på liknende vis som i moderne norsk:

Bestemt form blir brukt når substantivet er allment kjent eller tidlegare omtalt. Substantivet står då med den etterhengde, bestemte artikkelen.
(Haugen, 1993, s. 268)

Om generisk referanse finner vi på side 271 i Haugen (1993) at generiske utsagn, som er atemporale, tar det *umarkerte* tempus presens, og vi ser fra eksempelet at generiske utsagn lages med artikkelløshet:

- (122) *maðr* er manns gaman
mann er manns gaman (“mennesket/eit menneske er menneskets glede” fra *Hávamál* (Haugen, personlig kommunikasjon))

Dermed er det mulig at også eksempel 121 er *nonspecific* snarere enn *ubestemt*. Vi kan sette opp en tentativ oversikt over det norrøne referansesystemet, jamfør Bickerton, her på s. 72.

+P +S	-P +S
ART.DEF	<i>einn</i>
-S	
Ø	

Vi må imidlertid trække varsomt: Det er ikke en urimelig tanke at kasus, som utnyttes i norrønt, kan inneholde aspekter av referanse. Beleilig har artikler oppstått i en del indoeuropeiske språk noenlunde på samme tid som kasus har tapt grunn, som mellom latin og romansk. Norrønt bør dermed ikke umiddelbart sammenlignes med kreolspråk, som i sin typiske form ikke har kasus.

5.2.2.1 Forskjeller mellom kreolspråk og norsk

Forskjellen på engelsk og HCE blir illustrert av Bickerton i følgende informantutsagn: På spørsmålet “Which is smarter, *the horse or the dog?*” fikk han fra sin hawaiiske informant svaret “dag smat” (Bickerton, 1981).

På engelsk kan informantens svar med generisk referanse, som det fremkommer av Bickertons figur 4.4, her på side 72, sies på flere måter. Dette er parallelt på norsk: “hunden er smart”, “hunder er smarte”, “en hund er smart”. Interessant nok må “hund er smart” bety noe som ‘det å ha hund er smart’, hva Borthen (2003, s. 212) kaller “bare singulars read as covert infinitival clauses”. Dette ser vi i setningen “Skalldyr er godt.” (Universitetet i Oslo, 2012a, AV06Re0693), hvor *godt* ikke kongruerer med *skalldyr* (Borthen ville mene at setningen betyr noe i retningen ‘å spise skalldyr er godt’).

It has long been noticed that Norwegian bare singulars sometimes occur as the subject of copular sentences together with a non-agreeing predicative adjective (Borthen, 2003, s. 212)

I “bare singulars read as covert infinitival clauses” regner Borthen med også “bare singular non-subjects”:

(123) Per foreslo *buss*

‘Per suggested (e.g. to use) a bus.’ (Borthen, 2003, s. 212)

(124) De takket ja til *leiebil*

‘They accepted (e.g. to get) a renting car.’ (Borthen, 2003, s. 213)

Et interessant eksempel som minner om “dag smat” på to vis er følgende:

- (125) Normaltemp hos *hund* ligger på ca 37,5°C til 38,5°C (Universitetet i Oslo, 2012a, UP04USN01, “*” substituert med “°”)

Denne bruken ligner delvis på følgende fra *Norsk referansegrammatikk*:

- (126) Det siste året hadde han drept *tre bjørn, to elg, fire rev*

Når entallsformen brukes også i de siste eksemplene, skyldes det trolig at kvantifiseringen kan tolkes partitivt som ‘tre av arten bjørn’, ‘to av arten elg’ osv. (Faarlund et al., 1997, s. 148)

Det er altså referanser til genus *bjørn, elg, rev*, en generisk referanse. I eksempel 125 over, har vi ingen kvantifisering som kan tolkes partitivt. Det ser med andre ord ut som om *hund* alene her står som prototypen for sin art. For øvrig vitner følgende setning om at en generisk referanse av denne typen ikke er begrenset til dyr:

- (127) I Europa har ikke villsvinet andre naturlige fiender enn ulv og *menneske* (Wikipedia, 2013b)

Under “bare singulars read as covert infinitival clauses” finner vi i ethvert tilfelle eksempler på artikkelløse subjekter, en bruk man kunne være fristet til å si var forbeholdt mengdesubstantiver. Heller ikke disse artikkelløse subjektene synes refererende, men de har et annet innhold enn det vi finner i den generiske “dag smat” fra HCE, og krever kjennskap til en konvensjonalisert betydning. Det er altså i norsk nyanser innen *nonspecific*, mellom konvensjonelle former for generisk referanse, og for eksempel visse former for artikkelløshet. Vi ser forskjeller i distribusjon, og i noen tilfeller også betydning. Det kan ellers se ut som om en typisk subjeksposisjon i norsk er mindre gunstig for artikkelløshet ved tellelige substantiver, men ikke for mengdesubstantiver. Artikkelløse subjekter med tellelige substantiver er imidlertid mulige. Vi kan tenke oss setninger som denne:

- (128) Vi trenger gaffel, *kniv* ligger alt på bordet.

I Norsk bokmålskorpus finner vi følgende eksempel:

- (129) *Ingen gudsønn* viste seg og dommedag inntraff heller ikke. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01KK00010337)

Substantivet *gudsønn* er ikke artikkelløst (som vi har brukt det er *artikkelløst lik nakent*), men at ingen referanse foregår er utvetydiggjort av nettopp *ingen*. Kanskje en slik disambiguator gjør det mer kurant med et ikke-refererende subjekt?⁶ Som vi kommer vi tilbake til i 5.2.6, viser det seg at artikkelløshet også i andre språk utviser en asymmetri hva angår muligheten for å forekomme i henholdsvis subjekt og ikke-subjekt.

5.2.2.2 Forholdet mellom generisk referanse, *nonspecific* og ikke-spesifikk referanse

Betegnelsen *ikke-spesifikk referanse* brukes på ulike måter, men er definert i *Norsk referansegrammatikk* som referanse til en referent (eller flere) som er uidentifisert av taler. Likevel virker det som om man forutsetter et individ i verden, et uidentifisert individ med implisert eksistens.

I setningen *Det er fare for at de sparker to ansatte* har nominalet *to ansatte* ikke-unik referanse. Men den som sier setningen, kan enten ha to spesifikke personer i tankene, f.eks. Jørgensen og Haug, eller han kan mene at to personer vil bli oppsagt uten å vite eller ha noen formening om hvem de to vil bli. I det første tilfellet er referansen spesifikk, i det siste ikke-spesifikk. (Faarlund et al., 1997, s. 52)

Dette ser ut til å være det samme som vi så at Borthen (2003) kalte *ikke-refererende (non-referential)* i 2.2 på side 5. Hva Bickerton (1981) kaller *nonspecific* er alt som ikke er *specific*, altså bestemt (*presupposed, specific*) eller ubestemt (*non-presupposed, specific*). *Specific/nonspecific* står i HCE (og andre kreolspråk) i et forhold *merket/umerket* (Bickerton, 1981, s. 25). Generisk referanse, så vel som ikke-spesifikk referanse fra *Norsk referansegrammatikk* faller inn under *nonspecific*. (Tidligere brukte vi også "fravær av referanse" for denne umerkede semantiske kategorien.) Dette systemet, hevder Bickerton, reflekterer en naturlig inndeling av semantiske primitiver for referanse. Engelsk har et mer intrikat system hvor artiklene har bredd seg over på *nonspecific*-delen av distinksjonen,

⁶For øvrig kan vi her nevne den såkalte *negative polarity item*, *noe*, som diskutert her på side 36. At Stubhaug finner at *noe* i konteksten "ikke noe X" er frekvent med tellelige substantiver, kan skyldes nettopp at negasjon er en del av *nonspecific*-delen i Bickertons referansedimensjon:

(1) Hopptreneren benekter at slankepress er *noe problem*. (Stubhaug, 2005, s. 20)

og gitt opphav til en tvetydighet mellom ‘en viss bok, kjent eller ukjent’ og ‘en hvilken som helst ting av typen bok’ i uttrykket *a book*.

Et fremskritt som gjør at Bickertons referansebegreper skiller seg ut som svært gunstige, er at hans *nonspecific* ikke utelukker andrepersonsidentifisering, ‘forutsatt kjent av tilhører’. Generisk referanse er nettopp +P men –s. Altså forutsatt kjent, men *nonspecific*. Dette fordi artsnavn (prototyper) kan antas å være kjent for tilhøreren. Slik er det ingenting i *nonspecific* som forutsetter eksistens.

Generisk referanse virker generelt som et neglisjert aspekt av referansesystemet, og synes ofte beskrevet som en kuriositet. *Norsk referansegrammatikk* (s. 52) skriver at “En spesiell type referanse er generisk referanse”. Dette er vi enige i, da egnetheten til selve begrepet *referanse* er noe tvilsom, som diskutert på side 64, men vi ser på generiskhet som *essensielt* (i bokstavelig og metaforisk forstand) for språklige uttrykk, og uspesifikasjon av referanse som typisk for normal språkbruk.

Leseren bes være oppmerksom på at *nonspecific* videre vil brukes i tråd med Bickertons bruk, til forskjell fra *ikke-spesifikk referanse*.

5.2.2.3 Oppsummering

Vi har nå sett at referansesystemet i kreolspråk er delt inn i bestemt, ubestemt, og den umerkede resten (*nonspecific*), som brukes når det er pragmatisk unødvendig, uønsket eller umulig å referere til individer i verden. Når substantivet er umarkert for referanse, er tallopposisjon nøytralisert, nettopp fordi en slik opposisjon forutsetter en viss grad av spesifisitet. Denne uspesifiseringen er indikert med fravær av morfosyntaktisk merking, artikkelløshet. Referansesystemene i moderne norsk og engelsk er langt mindre isomorfiske (én form = én funksjon), men vi så at eksemplene 116-118 fra kreol ved oversettelse ivaretok sin isomorfi og referensielle entydighet i større grad på norsk enn engelsk, og argumentene i 5.2.1 for at fravær av artikkel i norsk er korrelert med fravær av referanse styrkes av de parallelle forholdene i kreol. På bakgrunn av disse hevder Bickerton at en slik korrelasjon er naturlig, noe som videre er i tråd med prinsipper for pragmatisk rasjonalitet (Goldberg, 2006).

Et skille som ser ut til å ha oppstått i norsk, i kontrast med kreolspråk, er, som diskutert i 5.2.2.1, at artikkelløse subjekter ser ut til å være mer begrensede enn artikkelløse ikke-subjekter. Dette gjelder øyensynlig først og fremst tellelige substantiver. Forholdet vil diskuteres inngående i 5.2.6 under.

5.2.3 Artikler, generiskhet og tellelighet i italiensk

Denne seksjonen skal utforske paralleller i italiensk, mellom artikler eller deres fravær, generiskhet og (ikke-)tellelighet, som kan bære i retning av å vise at referanse, eller dets fravær, spiller en viktig rolle for hvordan substantiver kodes.

Italiensk er, som romanske språk generelt, kjent for å ha et ganske fremtredende artikkelsystem, hvor artikler er obligatoriske i større grad enn for eksempel i engelsk og norsk. I Veland (2009, s. 87-88) finner vi at *nullartikkel* (“substantivfrase uten noen form for determinant”) forekommer i flere tilfeller hvor vi i norsk også gjerne ville brukt artikkelløshet, for eksempel i predikativ:

La madre di Luca è medico
ART mor PREP Luca være.3SG ART.Ø-lege
Lucas mor er lege

Men når det gjelder norske setninger av typen “har du bil?”, der substantivet *bil* ifølge Veland (2009, s. 78) betegner “stereotype gjenstander som gjennom sitt nærvær eller sitt fravær karakteriserer en bestemt situasjon”, bruker man på italiensk bestemt artikkel:

(130) Ce l'hai la macchina tu?
ADV PRO-ha.PRS.2SG ART.DEF bil du
Har du bil? (Veland, 2009, s. 78)

Her er en generisk referanse ganske tydelig. Vi kan sammenligne med den norske setningen “har du lappen?” (førerkort), i motsetning til “har du bilen?” som på norsk ikke kan fungere generisk. Konvensjonell generisk referanse lages typisk også på italiensk med bestemt artikkel og substantiv i entall eller flertall:

(131) Il cavallo [...], è un mammifero perissodattilo di grossa taglia.
ART.DEF hest [...] er et pattedyr upartået(hovdyr) av stor størrelse.
Hesten er et stort upartået hovdyr. (Wikipedia, 2013a)

(132) I cani abbaiano.
the dogs bark
'Dogs bark.' (Chierchia, 1998, s. 392)

For mengdesubstantiver i ikke-subjektsposisjon har man på italiensk en delingsartikkel som man også finner i fransk, ifølge Veland (2009, s. 86) en sammensmeltning

av preposisjonen *di* og bestemt artikkel:⁷

I entall uttrykker delingsartikkelen en ikke nærmere bestemt mengde av en substans, i flertall et ikke nærmere bestemt antall individer. [...]

del burro *smør*
dei libri *bøker*

[...] I fraser med et substantiv som hode er delingsartikkelen obligatorisk bare i få tilfeller på italiensk. Den kan vanligvis erstattes av nullartikkel eller av en annen ubestemt kvantitetsangivelse.

I subjektsposisjon kompliseres bildet. Mengdesubstantiver som subjekt i setninger med *essere*(å være)+subjektspredikativ må i likhet med den generiske referansen i eksempel 131 ha bestemt artikkel:

(133) * *Latte è nutriente*
Melk er sunt
Melk er sunt

(134) *Il latte è nutriente*
ART.DEF melk er sunt
Melk er sunt (bokstavelig: Melken er sunn)

Ved mengdesubstantiver som subjekter kan ellers verbet se ut til å styre eller påvirke muligheten for fravær av determinanter. Med inergative predikatorverb må mengdesubstantivet ta bestemt artikkel:

(135) *Il latte fa bene*
ART.DEF melk gjøre.3SG bra
Melk gjør godt (bokstavelig: Melken gjør godt)

Med inakkusative predikatorverb er situasjonen imidlertid en annen. Her ser det ut til å i større grad åpnes for to muligheter:

(136) *Il fumo esce dalle finestre*
ART.DEF røyk komme-ut.3sg PREP-ART-DEF vindu.PL
Røyk kommer ut av vinduene

⁷Delingsartikkelen er med visse predikatorverb, som *esserci* ('være-der'), mulig også i etterstilte subjekter (Reidar Veland, personlig kommunikasjon).

- (137) Dalle finestre esce fumo
PREP-ART-DEF vindu.PL komme-ut.3sg røyk
Røyk kommer ut av vinduene

Subjektet for inakkusative predikatorverb kan øyensynlig opptre artikkelløst, og det blir etterstilt. Det var Reidar Veland i personlig kommunikasjon som (tentativt) påpekte forholdene vedrørende inergative og inakkusative predikatorverb skissert her. Dette stemmer godt overens med en mulig disharmoni mellom artikkelløshet og subjektets prototypiske karakter, noe som vil diskuteres inngående i 5.2.6 under. Det inakkusative subjektet er mindre prototypisk: Det er ikke-agentivt og kan øyensynlig avtematiseres.

Chierchia (1998) sier for øvrig om subjekter med nullartikkel at deres akseptabilitet øker med leddets *tyngde*:

if bare NPs are made 'heavy,' either by being coordinated with other NPs or by various kinds of modification, the degree of acceptability in subject position increases considerably

Han gir følgende eksempler:

- (138) * *Studenti hanno telefonato*
Students have phoned

- (139) *Hanno telefonato studenti che volevano sapere la data dell'esame.*
have telephoned students that want to find out the date of the exam

Merk at også i 139 er subjektet etterstilt.

5.2.3.1 Oppsummering

Italiensk har innslag av nullartikkel eller artikkelløshet i lignende tilfeller som norsk.⁸ Mengdesubstantiver som subjekt kodes gjerne på samme måte som konvensjonell generisk referanse, med bestemt artikkel. Hvis predikatorverbet er inakkusativt ser det

⁸Chierchia (1998) argumenterer for at italiensk har en faktisk nullartikkel i det vi her har kalt artikkelløse nominalfraser, i motsetning til germanske språk som har fullstendig artikkelløshet. Nullartikkel D⁰ er lisensiert av "a lexical head or by Focus" (Chierchia, 1998, s. 356). Ifølge Chierchia er altså grunnen til at nullartikkel ikke forekommer i italienske subjekter at det der ikke kan være lisensiert av et leksikalsk hode. Nullartikkel og artikkelløshet, ser han på som å generelt være referanse til typer (generiskhet). Det er uvisst hvordan Chierchia ville behandlet setning 137 over, hvor det ser ut til at et inakkusativt predikatorverb lisensierer nullartikkel i det eksterne argumentet.

imidlertid ut som om muligheten åpnes for at subjektet kan etterstilles og være et nakent substantiv. Som ikke-subjekt har mengdesubstantiver en som oftest fakultativ delingsartikkel, bestående av preposisjon+bestemt artikkel. Vi ser altså at mengdesubstantiver i stor grad kan være artikkelløse, og hvis artikkel er påkrevd (når de er subjekter for inergative predikatorverb) brukes typisk samme artikkel som kan danne generisk referanse ved tellelige substantiver. Bestemt form ser her ut til å være assosiert med generiskhet. Vedrørende artikkelløshet kunne man sett for seg at bestemt artikkel har tapt grunn, eller at tidligere tilstander tidvis skinner gjennom det nåværende systemet. Det er vanskelig å påstå at en reetablering av noe kognitivt mer nært har foregått (som i Bickertons kreoliseringsbegrep),⁹ men tendensene i italiensk, et språk hvor artikler er prominente, er i det minste ikke motstridende prinsippet i kreol, hvor “umerket for referanse” er umerket også i form. Ellers ser vi ved bestemt artikkel et samsvar mellom typisk generisk referanse, og mengdesubstantiver.

5.2.4 Artikkelløshet og generiskhet i engelsk

Som vi husker fra 3.3 er engelske mengdesubstantiver ofte beskrevet på lignende måter som de norske. Blant annet skal de ha samme muligheter for artikkelløshet også som subjekt. De typiske mengdesubstantivene kan altså forekomme uten artikler tilsynelatende uavhengig av syntaktisk funksjon og predikatorverb. Eksempelvis fant Svensson i sin søken etter kriterier for en distinksjon *tellelig/ikke-tellelig* det følgende:

Singular count nouns cannot head Noun Phrases without modification.
(Svensson, 1998, s. 14)

Vi argumenterte på s. 30 for at dette ville være et dårlig kriterium for norsk, på grunn av den generelle muligheten for artikkelløshet. Også på engelsk er fravær av merking mulig ved substantiver man ville kalle for tellelige: Stvan (2007, s. 173) gir flere eksempler på preposisjonsfraser med artikkelløst tellelig substantiv: *up hill, in hospital, at/in/to seminary, off planet*. Dette har lenge vært anerkjent. Han skriver imidlertid at “these nominals can also appear in subject and object positions”. Hvilke substantiver som har denne muligheten, ser ut til å være leksikalsk betinget. Eksempel på nakent subjekt:

⁹Om det er diakrone prosesser som har åpnet disse mulighetene ville også være et spørsmål.

(140) * *Library* was busy today. (Stvan, 2007, s. 174)

(141) *church* has become very important in my life (Stvan, 2007, s. 174)

Eksempel på nakent objekt:

(142) * Do you need help setting up *tent*? (Stvan, 2007, s. 175)

(143) Need help setting up *camp*? (Stvan, 2007, s. 175)

Også koordinerte substantiver har en slik mulighet:

(144) Tom was both *father* and *mother* to the child. (Stvan, 2007, s. 176)

Stvan identifiserer tre lesninger av artikkelløse, tellelige substantiver:

[...] noun phrases in the bare singular form can be used to convey three kinds of information: (1) they are used to specify the particular location connected to either the speaker, hearer, or located entity [*in town=this/your/my town*]; (2) instead of merely a location, these bare forms are used to evoke the locatum's activity as being the one that is associated with that place [*in prison=being held for committing a crime*]; or, (3) they are used generically [*in prison=in the prison* ("Cigarettes are sold in prison")] (Stvan, 2007, s. 182)

Han setter opp en oversikt over hvilke substantiver fra noen preposisjonsfraser som har de ulike potensielle lesningene:

	Activity	Familiarity	Generic
campus		•	•
home		•	•
town		•	•
work		•	•
court	•		•
jail	•		•
prison	•		•
sea	•		•
bed	•	•	•
camp	•	•	•
church	•	•	•
class	•	•	•
college	•	•	•
school	•	•	•

(Stvan, 2007, s. 182)

Alle lesningene tolker Stvan som lite refererende, men han ser på (1) - *Familiarity* som mest refererende da for eksempel *in town* er relatert til taleren eller tilhøreren på et vis, da det ikke er snakk om en tilfeldig by. (2) - *Activity* er minst refererende, da slike uttrykk er predikater.

Vi kan merke oss fra oversikten til Stvan at alle substantivene kan ha generisk lesning, og at artikkelløshet også i engelsk ser ut til å ha generiskhet som pragmatisk grunnlag.

I denne seksjonen kan avslutningsvis en fiffig bemerkning nevnes: Om artikkelløshet i engelsk blir substantivet *man* ofte sitert som et unntak fra en regel om påkrevd artikkel for tellelige substantiver, i setninger som “*man is mortal*” (Dayal, 2011, s. 4). Dette i seg selv er interessant. Som en mulig betydning har uttrykket *man* nettopp selve menneskeheten, den mest tydelige av generiske referanser og i “*man is mortal*” er det den eneste naturlige lesningen.

5.2.4.1 Oppsummering

I engelsk er mengdesubstantiver assosiert med mulighet for artikkelløshet. Også tellelige substantiver kan forekomme artikkelløst i engelsk, og da med en fremming av generisk lesning.

5.2.5 Artikkelløshet, generiskhet og ikke-tellelighet i maori

Vi skal her se at det også i New Zealand maori, tilhørende den polynesiske språkgruppen, er paralleller mellom artikkelløshet og generiskhet, noe som kan gi støtte til en påstand om at fraværende formell merking er korrelert med fraværende referanse.

I maori lages generisk referanse typisk ved bestemt artikkel entall *te*. Analogt med norsk, engelsk og italiensk kan dermed “*te kereruu*” bety ‘the (one) pigeon’ eller ‘the (class of) pigeons’ (Biggs, 1973, s. 21). Artikkelen *te* har en flertallsform *ngā* (makron <ā> er notasjon for uttale av lang vokal, historisk skrevet med dobbel vokal <aa>) som markerer bestemthet og flertall. Den brukes imidlertid også med substantiver som på norsk ville være typiske eksempler på ikke-tellelige substantiver:

- (145) Kei hea *ngaa tote*?
at(pres) where the(pl) salt
‘Where is the salt?’ (Bauer, 1993, s. 358)

Bauer (1993, s. 358) skriver følgende:

It is not at all clear that mass nouns form a distinct class in Maori. Nouns which refer to masses behave like nouns which refer to individual objects, although they are not normally the heads of subjects of predicates like *tini* ‘multitude’, and some are rejected with *maha* ‘many’.

Artikkelløshet øyensynlig uten referanse forekommer imidlertid i visse konstruksjoner. “Object incorporation”, som det ofte kalles, er et eksempel på dette. I en slik konstruksjon dannes et komplekst verbalpredikat ved at en nominal etterstilles verbet attributivt:

This creates a compound verb (note the position of the post-verbal particle *ana*) by the incorporation of an indefinite DO. (Bauer, 1993, s. 402)

- (146) E *tuhi-tuhi reta* ana ia
T/A write-dup letter T/A IIIsg
'She is letter-writing' (Bauer, 1993, s. 402)

Dette minner påfallende om den norske setningen "hun skriver brev".

I tillegg har man en konstruksjon med partikkelen *hei* som indikerer fremtidig lokasjon, tilstand eller funksjon. Biggs (1973) presenterer de vanlige nominalsetningene, som tilsvarende setninger i engelsk med kopulaverbet *to be*. Her følger en "ubestemt" nominalsetning, fra Biggs (1973, s. 24, min glossing), som indikert av fraværende verbalpredikat og *he*:

- (147) *He* mere, te mea nei.
ART.INDEF greenstone-club, ART.DEF thing here
This thing is a greenstone club.

Såkalt bestemte nominalsetninger lages ved fokuspartikkel *ko* etterfulgt av bestemt artikkel fra Biggs (1973, s. 24, min glossing):

- (148) *Ko* te horo tēnei.
PTCL.FOC ART.DEF hall DEM
This is the hall.

Den nevnte lokative partikkelen *hei* kan ta plassen til ubestemt artikkel *he*. Når *hei* er lokativ partikkel ('lokasjon i fremtiden') krever den at etterstilte nomen har bestemt artikkel *te*. Når *hei* brukes i nominalsetninger opptrer imidlertid det etterstilte nomen uten *te*. Bauer (1993) skriver at partikkelens status er noe uklar i denne konstruksjonen, men at resulterende nominalfrase i ethvert tilfelle er *non-referential*. Eksempler fra Bauer (1993, s. 269-270):

- (149) *He kaiako* ia
cls teacher IIIsg
'She is a teacher'

- (150) *Hei kaiako* ia
cls(fut) teacher IIIsg
'She is going to be a teacher'

5.2.5.1 Oppsummering

Det ser ut til at artikkelløshet også i maori, i den grad det finnes, kan være beslektet med *nonspecific* og generisk referanse. Det er imidlertid ingen åpenbar klasse av mengdesubstantiver i maori å relatere dette til. Substantiver med betydning tilsvarende de mest typiske mengdesubstantivene (*vann, sand* osv.) tar gjerne bestemt flertallsartikkel *ngā*. Likevel finner vi støtte til argumentet om at fraværende formell merking kan være naturlig forbundet med fraværende referanse.

5.2.6 Subjekt, referanse og artikkelløshet

Vi har sett at i språk hvor artikkelløse tellelige substantiver forekommer, vil de med mindre letthet danne subjekter. I denne seksjonen skal vi diskutere hvorfor det kan være slik at artikkelløshet, som vi har argumentert for at er naturlig knyttet til referanseløshet, og dermed *nonspecific*, tilsynelatende passer dårlig i subjektsposisjon, særlig når vi vet at mengdesubstantiver og generisk referanse i andre former kan være kurante subjekter.

5.2.6.1 Det prototypiske subjektet

Keenan (1976) presenterer en skisse av en universell definisjon av *subjekt* fra observerte typiske egenskaper ved det enkle subjektet (*b-subject - basic subject*). Om referanse finner vi flere relevante momenter:

if a b-sentence is true then we understand that there is an entity (concrete or abstract) which is referred to, or has the property expressed by the b-subject. [...] Even if the subject of a basic (or at least fairly basic) sentence is “indefinite” we still normally understand that there must be an object with that property (Keenan, 1976, s. 317)

“Highly referential” NPs, e.g. personal pronouns, proper nouns, and demonstratives can always occur as subjects. (Keenan, 1976, s. 319)

Subjekter ser ut til å prototypisk være refererende, og implisere eksistens.

Basic, or relatively basic, subjects have wider scope, logically speaking, than non-subjects. (Keenan, 1976, s. 319)

Som vi så i 2.2 på side 7 er det typisk for artikkelløse uttrykk at de har *snever* rekkevidde. Dette passer med andre ord dårlig med subjekters typiske rekkevidde. Om det er resultatet av, eller årsaken til, at artikkelløse uttrykk sjeldnere kan være subjekter, er imidlertid vanskelig å si. Igjen har vi en høne-egg-situasjon.

b-subjects are normally the leftmost occurring NP in b-sentences. (Keenan, 1976, s. 319)

Indikert av det italienske eksempel 137 kontra 136, her gjentatt, vil artikkelløshet i subjektet muligens falle sammen med etterstilling:

(136) *Il fumo esce dalle finestre*
 ART.DEF røyk komme-ut.3sg PREP-ART-DEF vindu.PL
 Røyk kommer ut av vinduene

(137) *Dalle finestre esce fumo*
 PREP-ART-DEF vindu.PL komme-ut.3sg røyk
 Røyk kommer ut av vinduene / Det kommer røyk ut av vinduene

Dette kan dermed være en følge av at egenskapene til den artikkelløse NP harmonerer dårlig med egenskapene til det prototypiske subjektet. Kausale forhold er igjen problematiske å etablere: Enten kan artikkelløshet ved inakkusativverb fordre en etterstilling av subjektet, eller så åpner muligheten for etterstilling av subjektet til inakkusativverb opp for muligheten for artikkelløshet. Siste alternativ virker mest plausibelt, ettersom subjekter for inergative verb generelt ikke etterstilles, og de ser ikke ut til å kunne være artikkelløse. Semantiske roller, eller tematiske roller, kan spille inn:

b-subjects normally express the agent of the action, if there is one. Note that this property cannot be used to identify subjects of sentences in which there is no agent. (Keenan, 1976, s. 321)

De artikkelløse substantivene vi har sett i dette kapittelet, fyller ikke agentive roller. Om dette er et resultat av at de sjelden er subjekter, eller grunnen til at de sjelden er subjekter, er nok en gang vanskelig å kommentere. Kanskje følger semantiske roller et referensielt hierarki. Bresnan & Kanerva (1989) og Bresnan (2001) opererer med et hierarki over relativ prominens innen semantiske roller:

agent → *beneficiary* → *experiencer/goal* → *instrument* → *patient/theme* → *locative*

Prominens er altså en relasjon internt i hierarkiet, mellom én rolle og de andre, som skal kunne utnyttes til å forbinde et predikats semantiske deltakere med syntaktiske argumentfunksjoner innen leksikalsk-funksjonell grammatikk. Det kan tenkes at semantiske roller kan være rangert også hva angår referanse, for eksempel ved at agens er mer refererende enn undergåere osv. (rekkefølgen trenger nødvendigvis ikke å være den samme som i prominenshierarkiet over).

Dowty (1991) og Krifka (1992), blant andre, har foreslått den semantiske rollen *inkrementalmål* (*incremental theme*), en undergårer hvis grad av (ontologisk) undergåing indikerer hvorvidt en telisk verbhandling er fullført eller ikke, og hvor langt på vei den er. For eksempel kan vi ved å se på hvor mye av plenen som er klippet, avgjøre hvor langt handlingen "klippe plenen" er kommet (Dowty, 1991, s. 567). Ved artikkelløse mengdesubstantiver og flertallssubstantiver gjøres handlingen atelisk, uten et forhånds etablert endepunkt. Vi så i 2.1 at Krifka (1989) opererte med et skille mellom *cumulative* versus *quantized*, hvor *beer* og *books* var kumulative mens *a beer* og *five books* var kvantifiserte. I setningen "Per drakk vann" kan ikke *vann* være inkrementalmål, heller ikke *epler* i setningen "Per spiste epler". På norsk må eventuelt nakne entallsuttrykk regnes for en unngåelse av inkrementell status:

(151) Per skriver *et* brev.

(152) Per skriver *brev*.

I 152, i motsetning til 151, er det ingenting som kan indikere hvor langt brevskrivningen er kommet, ettersom det ikke er noe i verbalfrasen som gir den et slutt punkt. For tilhørers vedkommende er det ingenting som sier hvorvidt Per kan ha tenkt til å skrive 14 brev, ett brev, eller et halvt brev. Vi kan si at dette, som andre forhold som har med referanse å gjøre, er gjort irrelevant ved en mekanisme som i norsk er svært tilgjengelig. Setningen kan for øvrig også bety at Per er en brevskriver, at han vier sin fritid til å skrive brev. Igjen er det verbhandlingen som sådan, i sin generiske form, som er gjort pragmatisk relevant. Behovet for å unngå både inkrementell og (økt) referensiell status kan være medvirkende til at undergåere med større letthet kan være artikkelløse.

En handlende semantisk rolle (som er typisk for subjekter) ser imidlertid ikke ut til å i seg selv være et hinder for artikkelløshet. Oblike handlere kan være artikkelløse. Disse er imidlertid defokuserte, avtematiserte (se eksempel 137), skjøvet utenfor

verbets tildelingsramme. Deres referensielle status er igjen irrelevant for handlingen. Følgende setning ble overhørt av denne avhandlingens forfatter på gaten i Bergen, ytret av en jente som snakket i telefonen:

(153) Jeg tok den [=stivkrampen] da jeg var liten og ble bitt av *hund*.

I *Leksikografisk bokmålskorpus* finner vi følgende, i tillegg til lignende eksempler hvor dyr fyller den oblike handleren:

(154) Jeg holdt på å bli drept av *sau* (Universitetet i Oslo, 2012a, AV06Sa0208)

Her kan de generiske artsordene for *hund* og *sau*, typisk for dyr (Faarlund et al., 1997, s. 148), være brukt, ettersom følgende setning er mistenkelig:

(155) ?Jeg ble slått av *mann*.

Animathet og referanse er kjent for å interagere. Croft (2003, s. 132, notasjon tilpasset) skriver følgende:

Another hierarchy that turns out to be closely associated with animacy, particularly with the coding of objects, is the definiteness hierarchy: [...] definite → specific → nonspecific

Croft sin definisjon av *nonspecific* er svært lik Bickerton sin, og også han forklarer typologiske referansemønstre med det han kaller “a semantic map” (jamfør Bickerton (1981), her på s. 72):

conceptual space represents a universal structure of conceptual knowledge for communication in human beings (Croft, 2003, s. 138)

Han presenterer følgende utvidede animathetshierarki, en forening av animathet og referanse:

first/second person pronouns → *third person pronoun* → *proper names* → *human common noun* → *nonhuman animate common noun* → *inanimate common noun* (Croft, 2003, s. 130, notasjon tilpasset)

Det er altså en typologisk tendens (som kan skyldes menneskelig kognisjon) at menneskelige substantiver er mer refererende enn ikke menneskelige animate substantiver, som er mer refererende enn ikke-menneskelige, ikke-animate substantiver. I sannhet er ofte subjekter menneskelige av pragmatiske grunner.

Vi finner imidlertid følgende:

- (156) Kriteriet som ble stilt av forsker var at deltakerne til fokusgruppene var helsestøtstrener som kom til å jobbe med HPV-vaksinasjon fra høsten 2009. (Universitetet i Oslo, 2012a, SA05AnTr01)

Eksempel 156 representerer en noe rapporterende stil. Uansett kan vi konkludere med at det er andre egenskaper enn et subjekts semantiske roller alene som motsetter seg artikkelløshet. Som vi så i eksempel 137 fra italiensk, og norske oblike handlere, faller artikkelløshet sammen med en defokusering eller lavere prominens i diskursen. Det italienske subjektet etterstilles, og den oblike handleren er nettopp oblik, nærmest et adverbialt ledd.

Det prototypiske subjektet er en sammensatt affære, assosiert med høy prominens i diskurs, topikalitet og høy semantisk prominens i verbhandlingen (agentivitet?) og animathet. I maori har for eksempel fokuserte verbhandlingsdeltakere etter fokuspartikkel *ko* krav om bestemt artikkel *te*, formodentlig da utvilsomt med referanse:

- (157) *Ko te hooro teenei.*
PRT.FOC ART hall DEM
This is the hall. (Biggs, 1973, s. 25, min glossing)

- (158) *Ko te tamaiti i oma.*
PRT.FOC ART barn PRT løpe
Barnet løper. (Øivin Andersen, personlig kommunikasjon)

5.2.6.2 Inkompatibilitet med *nonspecific*?

Et prototypisk subjekt kunne muligens kreve en så stor grad av referanse at *nonspecific* er grunnleggende upassende. Dette kan imidlertid ikke være riktig, ettersom det vi har kalt “den konvensjonelle generiske referanse”, på norsk dannet med bestemt artikkel, i all hovedsak forekommer som subjekt:

- (159) *Katten er et vanedyr. Pondus er i hvert fall det.* (Universitetet i Oslo, 2012a, UP05BI07064)

Vi kan for norsk observere tendenser til en komplementær distribusjon innen *nonspecific*, der generisk referanse ved bestemt form entall fyller subjektet, mens man i

ikke-subjekter oppnår lignende ved artikkelløshet:¹⁰

- (160) *Mennesket* måtte innse sin svakhet, sine synder og gjøre bot. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV06Tk0807)
- (161) Vi så *ulv, rev, hare og rådyr*. (Universitetet i Oslo, 2012a, SK01BriT01)

I norrønt og kreolspråk så vi at disse to konstruksjonene, generisk subjekt og generisk ikke-subjekt, var identiske.

En komplementær distribusjon som den foreslått over eksisterer følgelig ikke i HCE, og muligens heller ikke på samme vis i norrønt. Her er henholdsvis *nonspecific* subjekt og ikke-subjekt fra HCE:

- (162) *dag smat*
Hunden er smart. (Svar på “Which is smarter, the horse or the dog?”) (Bickerton, 1981, s. 23)
- (115) *as tu bin get had taim reizing dag*
‘The two of us used to have a hard time raising dogs’ (Bickerton, 1981, s. 23)

¹⁰Generisk referanse med ubestemt form flertall er ikke underlagt slike restriksjoner:

- (1) *Hunder* kan nemlig ikke forventes å reagere på signaler fra eieren dersom de er utenfor syns- og lukteavstand. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV06MH0406)
- (2) *Babyer* kan bli kvalt i myke barnesenger. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930156)

Artikkelløse flertallssubstantiver ser ut til å kunne være referende, og delvis handlende subjekter:

- (3) *Biler* kjørte rundt i gatene, og vi slengte oss oppå med flagg og sang. (Universitetet i Oslo, 2012a, SA02HoOr01)
- (4) * *Bil* kjørte rundt i gatene, og vi slengte oss oppå med flagg og sang.

Flertallssubstantivet i *biler* har flere muligheter hva referanse angår, mens *bil* er utvetydig *nonspecific*, slik det her er foreslått. Vi må altså være noe forsiktige med å, hva norsk angår, plassere artikkelløse flertallssubstantiver i samme bås som artikkelløse entallssubstantiver. Flertallssubstantivene er for øvrig ikke rotformer, men bøyde varianter. Med rimelighet kan vi for øyeblikket neglisjere disse i en diskusjon som antar en sammenheng mellom fravær av referanse og fravær av morfologisk merking.

Hvorfor har man i moderne norsk eventuelt en forskjell i markering mellom generisk subjekt og generisk ikke-subjekt? Hva angår utviklingen fra norrønt, ser det ut til at artikler, jamfør Bickertons hypotese for engelsk, har trengt seg inn på overlappende deler av refereransesystemet. Fallet av kasus siden norrønt kan som nevnt spille en rolle. I restene av kasussystemet er et skille mellom *subjekt/ikke-subjekt* typisk.

Subjekt:

(163) *Jeg* så ham falle. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01VG960099)

Ikke-subjekt:

(164) Min søster stakk av gårde sammen med jenta da hun så *meg*. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV03Un0204)

(165) « Det er *meg* ’ svarte Håkon , som nå var kommet til. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV06MoGe01)

(166) ingen får røyke hjemme hos *meg* (Universitetet i Oslo, 2012a, AV01Af930175)

I den tenderte komplementære distribusjonen mellom generisk referanse med bestemt artikkel i subjekter og artikkelløst i ikke-subjekter vil enkelte substantiver skille seg ut ved at de tilsynelatende *ikke* affiseres av delingen. Hvis ikke-tellelige substantiver skal sies å danne en gruppe, plasseres i en diskret kategori, har man her et mulig kriterium. I følgende eksempler er *vann* henholdsvis subjekt og ikke-subjekt:

(167) *Vann* trengte inn i sprekkene slik at det ble avsatt karbonat-materialer, og primitive bakterier tok opphold der. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV04TU9638.924)

(168) De fleste drakk *vann*. (Universitetet i Oslo, 2012a, SK01Ba0102)

Vi så tidligere på konstruksjoner hvor et artikkelløst substantiv er subjektet for kopulaverbet *å være*, etterfulgt av subjektspredikativ som gjerne ikke kongruerer:

(169) *Skalldyr* er *godt*. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV06Re0693)

Det var slike konstruksjoner Borthen (2003) kalte “bare singulars read as covert infinitival clauses”. Her er ikke en komplementær distribusjon i mønstrene for generisk referanse gjeldende. Eksemplene under kan formodentlig ikke inngå i hva Borthen vil regne som en underliggende infinitivsetning, men vi kan fra eksemplene gå ut fra at

en deling i merking av generisk referanse, altså med bestemt artikkel for tellelige substantiver og artikkelløshet for mengdesubstantiver, ikke er gjeldende i konstruksjoner av typen SUBJ+å være+SPIV:

(170) *Vann* er fremtidens drikk (Universitetet i Oslo, 2012b, AV/BT95/04)

(171) *Bil* er først og fremst et framkomstmiddel, både privat og i jobbsammenheng. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV06Mo0508)

hvor også det ofte antatt tellelige substantivet *bil* er et artikkelløst subjekt. I sammensatte verbformer ser vi det samme:

(172) *Bil* har vært tema tidligere i sendingen. Og *bil* blir også tema i vår ekstrasending på NRK2 kl. 21.30 (Universitetet i Oslo, 2012a, TV02FB1004)

Jackendoff (1983, s. 119) skriver at en distinksjon mellom type og eksemplar er nøytralisert i tilfeller av verbet *be* omringet av to nominalfraser.

Med s-passiv finner vi eksempler på et artikkelløst subjekt, fylt av et substantiv som typisk kan være regnet som tellelig:

(173) *Bankkonto* sperres og *bankbokser* tømmes (Universitetet i Oslo, 2012a, SK01IsRu01)

(174) *Eksamen* avlegges også på nettet. (Universitetet i Oslo, 2012a, TV02PS1006)

Vi nevnte også over at vi kan tenke oss tilfeller av artikkelløse substantiver som subjekter:

(128) Vi trenger gaffel, *kniv* ligger alt på bordet.

Samtidig er det klart at eksempel 128 ikke betyr det samme som om *kniv* skulle ha generisk referanse med bestemt form, en setning som overhode ikke passer for å formidle betydningen i 128 over:

(175) Vi trenger gaffel, *kniven* ligger (som regel) på bordet.

Det er med andre ord ikke en streng komplementær distribusjon, som først foreslått, og den konvensjonelle generiske referanse signaliserer potensielt noe annet enn artikkelløshet, selv om de begge ikke spesifiserer referanse. Borthens type-emfase (se 2.2) gir kanskje den mest egnede beskrivelsen, som ikke nødvendigvis medfører generisk referanse, men som harmonerer godt med det, og som vil fremme en generisk lesning:

The acceptability of a bare indefinite is sensitive to what semantic role it realizes and what syntactic position it occupies, for instance. Furthermore, there is a difference between generic interpretations and existential interpretations of bare indefinites. Other things being equal, generic interpretations are favored for bare indefinites, because genericity abstracts away from particular tokens, which is in perfect accordance with type-emphasis. (Borthen, 2003, s. 209)

I assume that other things being equal, genericity boosts the acceptability of type-emphasizing phrases (Borthen, 2003, s. 208)

Selv om artikkelløse mengdesubstantiver er mer akseptable som subjekter er det ikke sikkert at de i praksis vil foretrekke å fylle subjektet. Et søk i *Oslo-korpuset* (Universitetet i Oslo, 2012b), et korpus på omtrent 18,5 millioner ord, gir 26 resultater på søkestrengen *Vann*(Subjekt)+verbal(finitt) (med valget “Skill mellom store og små bokstaver”). 13 av substantivene blant treffene er subjekter for verbformen *er*, en kontekst som vi ser i eksemplene 170 og 171, her gjentatt, at tellelige substantiver kan være artikkelløse i.

(170) *Vann* er fremtidens drikk (Universitetet i Oslo, 2012b, AV/BT95/04)

(171) *Bil* er først og fremst et framkomstmiddel, både privat og i jobbsammenheng. (Universitetet i Oslo, 2012a, AV06Mo0508)

Flere av treffene er passivkonstruksjoner, og *vann* er dermed heller ikke et b-subjekt i følgende setning:

(176) *Vann* tilsettes mest effektivt i form av dusj. (Universitetet i Oslo, 2012b, SA/Lo87/01)

Følgende setninger er de nærmeste eksemplene på relevante b-subjekter:

(177) *Vann* står i en særstilling ved sin grunnleggende betydning for alt liv. (Universitetet i Oslo, 2012b, SA/NO94/11)

(178) *Vann* forandrer substans og egenskaper i takt med endringer i planetkonstellasjonene (Universitetet i Oslo, 2012b, SK/KaBø/01)

(179) *Vann* kan føre til at det dannes en blanding av væsker som ikke oppløses i hverandre (emulsjoner). (Universitetet i Oslo, 2012b, AV/SA96/03)

De tre overnevnte forekomstene av *vann* er klart generiske. Vi kan tenke oss noe mer handlende artikkelløse mengdesubstantiver:

(180) *Vann* drypper fra taket.

Dette høres stilistisk markert ut, ellers er *vann* her i fokus i kontrast til noe annet (“Drypper det øl fra taket?”). Man har imidlertid tilgjengelig i norsk en såkalt presenteringskontruksjon med tomt subjekt, her et egnet alternativ:

(181) *Det* renner vann fra en slange ved siden av stien (Universitetet i Oslo, 2012a, SK01SaIr01)

Det tomme subjektet kan ha som oppgave nettopp å tilby en utvei for substantiver som passer dårlig som prototypiske subjekter. Vi ser altså likevel en mulig aversjon i *praksis* mot å fylle det prototypiske subjektet artikkelløst, ikke bare for tellelige substantiver, men også for mengdesubstantiver, i tråd med Borthens utsagn, og diskusjonen over. Dette er imidlertid en spekulasjon som krever empirisk støtte. Vedrørende artikkelløshet i subjekter ser det ut til at mange faktorer spiller inn: Prominens i diskurs, syntaktisk funksjon, og semantisk rolle. Ved hjelp av *det* i 181 unngår *vann* subjektstatus, temastatus, og en (til dels) handlende rolle.

5.2.6.3 Oppsummering

I seksjon 5.2.6 har vi sett at artikkelløse substantiver trives dårlig som subjekter. At dette er tilfelle i for eksempel norsk og ikke i kreol, skyldes trolig at norsk har et mer intrikat artikkelsystem, hvor flere grammatiske markører er tilgjengelige for å signalisere fraværende referanse, også i subjektet. Vi har argumentert for at flere egenskaper ved det prototypiske subjektet for norsk er i konflikt med den entydig underspesifiserte (umerkede) naturen til artikkelløse substantiver, og at dette muligens også gjør seg gjeldende for mengdesubstantiver, som riktignok i noen større grad ser ut til å *kunne* danne nakne subjekter.

Selv om konvensjonell generisk referanse og artikkelløshet ikke står i en streng komplementær distribusjon, kan vi hevde at de begge er varianter av *nonspecific*, og tilsynelatende egnet til hver sin verdi ±subjekt, på grunn av en interaksjon mellom subjektets karakter og et artikkelsystem preget av at de formelle markørene overlapper dimensjonene, og hvor *nonspecific* derfor kan ta flere former. Mengdesubstantiver

vil være formelt uaffisert av denne delingen, da generisk referanse med bestemt artikkel vanskelig kan appliseres på disse (“vannet er vått” kan vanskelig leses generisk, og som vi drøftet vedrørende eksemplene 109 og 110, får også ubestemt artikkel en refererende effekt på mengdesubstantiver). Det er rimelig å bruke dette som et kriterium for å kalle visse substantiver for nettopp *mengdesubstantiver* (dog ikke nødvendigvis som en diskret kategori).

Vi gjentar at vi her ser på artikkelløshet som en, vedrørende referanse, umerket konstruksjon, *nonspecific*, og den tilsynelatende affiniteten ikke-tellelige substantiver har for å opptre artikkelløst, en følge av deres egen umerkede natur. De har et ontologisk betinget fraværende behov for å referere til individer, og vil dermed (automatisk, i sin typiske form) heller referere til typer, en abstrakt betydning, og fremme *nonspecific/generisk* referanse. Det er viktig å huske at dette ikke er en karakteristikk, men heller tvert imot. At man intuitivt foretrekker tomt subjekt i setninger som 181 er kanskje nettopp et redskap for å lette en eksistensiell lesning av setninger med substantiver som inherent motsetter seg referanse.

5.3 Vedrørende merkethet

Gjennom hele forrige del har flere av kriteriene for merkethet blitt oppfylt i distinksjonen *specific/nonspecific*, antatt å være grunnlaget for å kalle noe tellelige substantiver (typisk *tallet*) og mengdesubstantiver (typisk *nonspecific*). Kategorien *nonspecific* har blitt vist å helst være minimalt formelt uttrykt (i alle fall er et minimalt formelt uttrykk mer entydig for *nonspecific*), mer grunnleggende (implikatum) og mer heterogent i form enn sitt motstykke, både internspråklig og typologisk. Det siste ser vi også hos Croft (2003, s. 6-7), i eksemplene på diverse typer referanse i engelsk og fransk, her presentert i parallelle kolonner for sammenligning:

(1a) He broke <i>a vase</i> .	(2a) Il a cassé <i>un vase</i> .
(1b) He broke <i>the vase</i> .	(2b) Il a cassé <i>le vase</i> .
(1c) The concert will be on <i>Saturday</i> .	(2c) Le concert sera <i>samedi</i> .
(1d) He went to <i>the bank</i> .	(2d) Il est allé à <i>la banque</i> .
(1e) I drank <i>wine</i> .	(2e) J'ai bu <i>du vin</i> .
(1f) The French love <i>glory</i> .	(2f) Les Français aiment <i>la gloire</i> .
(1g) He showed <i>extreme care</i> .	(2g) Il montra <i>un soin extrême</i> .
(1h) I love <i>artichokes</i> and asparagus.	(2h) J'aime <i>les artichauts</i> et les asperges.
(1i) Birds have <i>wings</i> .	(2i) Les oiseaux ont <i>des ailes</i> .
(1j) His brother became <i>a soldier</i> .	(2j) Son frère est devenu <i>soldat</i> .
(1k) <i>Dogs</i> were playing in the yard.	(2k) <i>Des chiens</i> jouaient dans le jardin.

Vi ser at innholdet i a-d, som er *specific*, er homogent uttrykt på tvers av språkene. De resterende eksemplene er derimot hetrogene i form, og viser at *nonspecific* har ulike kodinger. Dette vil være en følge av en relasjon *merket/umerket*.

Vedrørende barnespråkstilleggelse forsøker Bickerton (1981, 145-154) å vise at *specific/nonspecific*-distinksjonen er grunnleggende i et barns språk:

The present theory predicts that when a substantial body of early child language is properly examined, there will be found to be a significant skewing in article placement, such that a significantly higher percentage of articles will be assigned to specific-reference NP, while zero forms will persist in nonspecific environments longer than elsewhere.

Dette, sier han, er en testbar hypotese. Den gjelder imidlertid distinksjonen som hele, og ikke hvert enkelt medlem. Fra kriteriet om formell merking, er det imidlertid grunn til å tro at *nonspecific* nødvendigvis må gå forut for *specific*, for som Bickerton sier: "the child has no articles at the two word stage". Imidlertid skulle man tro at *nonspecific*, hvis Bickerton har rett i at *specific/nonspecific* reflekterer et kognitivt skille mellom *percepts* og *concepts* (som sitert her på side 71), forutsetter større kognitiv kapasitet, evnen til abstraksjon, enn *specific*, som ofte kan knyttes til den umiddelbare talesituasjonen. Fra et slikt perspektiv kunne man forestille seg at barnet til å begynne med bruker fraværende formell merking også med klar referanse. Dette blir foreløpig spekulasjoner.

I ethvert tilfelle er det grunnlag for å operere med en merkethetsrelasjon hva angår referanse, som vi her har antatt at er pragmatisk styrt og typisk for medlemmene i en distinksjon *tellelig/ikke-tellelig* (eller lignende navngitt).

5.4 Oppsummering og avsluttende tanker

Kapittelet har forsøkt å vise at tellelige substantiver og mengdesubstantiver kan sies å danne to grupper i kraft av at de ved sin semantikk står i et forhold *merket/umerket*. Vi så innledningsvis en asymmetri i de antatt parallelle operasjonene *kverning* og *pakking*, og påfølgende har vi i kapittelet ført argumenter for at en merkethetsrelasjon skyldes typiske referensielle forhold ved substantivene.

Substantiver *i sin leksikalske form* er ikke refererende, og hvis brukt i denne formen vil de i utgangspunktet referere til sin egen abstrakte betydning, sin prototyp. En slik bruk er en, i varierende grad, tilgjengelig pragmatisk mekanisme, som faller inn under den referensielle kategorien Bickerton (1981) kaller *nonspecific*, hvor vi også finner konvensjonell generisk referanse. I kreolspråk er, ifølge Bickerton, også generisk referanse morfologisk umarkert, og *nonspecific* danner der en morfologisk og semantisk umerket kategori. Bickerton hevder at det er naturlig av kognitive grunner at *nonspecific* er reflektert med fraværende merking, i tråd med Goldbergs (2006) "Pragmatic Mapping Generalizations" basert på maksimene til Grice.

I enkelte vestlige språk er *nonspecific*-dimensjonen affisert av artikler, en avkreolisering etter Bickertons hypotese. Vi finner eksempler i norsk, engelsk og italiensk (og også i maori, mer marginalt) på at artikkelløshet, eller *nakenhet*, er brukt med en betydning som faller inn under *nonspecific*-delen av referansesystemet, og om ikke identisk så i alle fall referensielt beslektet med generisk referanse. I en slik bruk har man ingen kriterier for å si om et substantiv er tellelig eller ikke, nettopp fordi en tallopposisjon er irrelevant og dermed nøytralisert, eller snarere aldri realisert. Dette skulle kunne indikere at det er nettopp uspesifikasjon av referanse som er den mest påfallende egenskapen ved en eventuell gruppe *mengdesubstantiver*, som altså ser ut til å ha færre restriksjoner for artikkelløs bruk. Grunnen til den større tilbøyeligheten for artikkelløshet ble foreslått å være at mengdesubstantiver ved sin betydning ikke fremmer referanse. Deres referanse er i det typiske tilfellet irrelevant, og da er det pragmatisk rasjonelt å la dem stå umarkerte. Slik er de umerkede i opposisjon til tellesubstantiver,

som i utgangspunktet fremmer referanse til individer i verden ved sin betydning. At tellesubstantiver som generiske subjekter i norsk helst merkes med bestemt artikkel, skulle kunne underbygge en slik påstand. Gillon (1999), Chierchia (1998) og Borthen (2003) har oppfatninger som kan støtte en opposisjon mellom referanse til individer og referanse til noe mer abstrakt, en betydning, en type, som å i praksis danne skillet mellom det prototypiske tellelige substantivet, og det prototypiske mengdesubstantivet.

Nonspecific/generiskhet er argumentert for å være grunnleggende ved språklige uttrykk. Det er en dimensjon hvis uttrykksformer kan se ut til å være mange, muligens med nyanser i semantisk eller pragmatisk betydning. Dette er et aspekt av språklig bruk som i grammatikker gjerne er beskrevet som en pekuliaritet, snarere enn essensielt i språket. Kanskje er videre forskning på *nonspecific* nødvendig.

I 4.1 nevnte vi at *individualisert* var et begrep som ikke var klart definert i *Norsk referansegrammatikk*. Andre tar også til dette eller tilsvarende begreper, uten å forklare hva de betyr. Etter en diskusjon om referanse er det blitt klarere at en naturlig definisjon av *individualisert/ikke-individualisert* kan tenkes å ha sammenheng med nettopp skillet mellom referanse til *specific* og *nonspecific* i Bickertons bruk, det vil si et skille mellom referanse til individer i verden og fravær av dette, med for eksempel referanse til betydning, og en generisk lesning. Hva angår forskjellen mellom substantiver for konkrete og abstrakte betydninger, refererer abstrakte substantiver nødvendigvis til noe abstrakt, nært generisk, og dette kan være grunnen til at de ser ut til å motsette seg kvantifisering og at de ofte opptrer ikke-tellet. Som vi så i 3.3.1 hevdes det i *Norsk referansegrammatikk* at ikke-tellelige abstrakte substantiver betegner en “egenskap, tilstand eller virksomhet *i sin allminnelighet*” (s. 143, min utheving), nettopp at de viser til sin betydning som sådan, og ikke til noe i verden.

Leseren spør kanskje hvorfor vi ikke mer inngående har undersøkt klassifikatorspråk, om hvilke enkelte har hevdet, som beskrevet i Yi (2009), at alle substantiver er ikke-tellelige og at man dermed må partisjonere disse ved klassifikatorer. I samme artikkel utfordrer Yi denne påstanden, og viser at man også i klassifikatorspråk, først og fremst ved mandarin kinesisk, kan finne grunner for å operere med et skille mellom tellelige og ikke-tellelige substantiver. Det faller dermed utenfor denne avhandlingens rammer å diskutere hvorvidt et skille kan etableres for klassifikatorspråk, kontroversielt nok i seg selv, og deretter å sammenligne forholdene med de vi her har diskutert.

Kapittel 6

Konklusjon

I innledningen, kapittel 1, ble leseren presentert for tre spørsmål som har preget av handlingens retning:

1. Kan forskjeller i tellelighet sies å eksistere for norske substantiver, og bør dette, i den grad det er hensiktsmessig å regne med slike, anses å utgjøre et hovedsakelig leksikalsk, grammatisk eller pragmatisk fenomen, styrt eller påvirket av kontekstuelle faktorer?
2. Fanges de foreliggende forholdene best inn i klassisk aristotelisk kategorisering som felles utelukkende grupper *tellelig/ikke-tellelig*, eller kan begreper som prototypeteori og merkethetsteori gagne vår beskrivelse?
3. Er det eventuelt arbitrært om et substantiv er tellelig eller ikke?

Det ble tydelig fra de tidligere behandlingene av emnet, i kapittel 2, at diskusjonen om tellelighet er rik, og at den har flere mulige innfallsvinkler. Grovt kan eksisterende beskrivelser av en distinksjon *tellelig/ikke-tellelig* deles mellom de som antar et syntaktisk grunnlag, på den ene siden, og de som antar et semantisk, pragmatisk, eller konseptuelt grunnlag, på den andre.

Kapittel 3 tok for seg tradisjonell nominaltaksonomi, og det ble vist at de norske substantivene innad forholder seg ulikt til tallkategorien, og at det fra formelt grunnlag foreligger mange muligheter for klassifikasjon. Beskrivelser av et kategorisk skille mellom *tellelig* og *ikke-tellelig* for norsk ble vist å være delvis vage, og formelle kriterier for å identifisere ikke-tellelige substantiver nevnt i litteraturen kan synes i mange

tilfeller ikke å være holdbare, eller ikke entydige/eksklusive nok for å kunne etablere diskrete kategorier. I lys av forskningsspørsmål 2, om hvor godt de foreliggende forholdene kan fanges inn i klassisk aristotelisk kategorisering som de felles utelukkende gruppene *tellelig/ikke-tellelig*, viser kapittel 3 blant annet hvorfor en slik modell kan være problematisk.

Forskningsspørsmål 1 skal tolkes slik at det spør, ikke bare om tallelighet er et trekk ved norske substantiver, men også hvordan dette eventuelt kan uttrykkes systematisk, kan sies å være sant. Kapittel 4 forsøkte å belyse visse logiske problemer knyttet til formaliseringen av nominale kategorier. For å etablere en kategori trengs kunnskap som nødvendigvis er basert på at vedkommende kategori allerede er kjent. Et sirkulært beskrivelsesforhold oppstår, hvor X definerer Y og Y definerer X . Dette synes gjennomgående også i annen lingvistisk kategorisering, og er i visse tilfeller nødvendig for å oppnå økt forståelse. Å si noe om hva som er mer grunnleggende, det vil si å etablere et slags kausalt forhold, er problematisk, men dette er mindre relevant såfremt beskrivelsen er hensiktsmessig.

Spørsmål 2 spør om prototypeteori kan gagne beskrivelsen av tallelighet. Det hevdes i kapittel 4 at prototypeteori umiddelbart kan håndtere det som ved et aristotelisk kategoribegrep lite ideelt ville måtte kalles et skifte av kategori, eller *konvertering*. I samme kapittel ble spørsmål 3, om arbitrær kategoritilhørighet, tilnærmet. Det ble argumentert for at tilhørigheten til kategorier som *tellelig/ikke-tellelig* er arbitrær for substantivene den gjelder, selv om medlemskapet kan være pragmatisk motivert. Dette fordi selve arbitraritetsprinsippet ikke har mulighet for å utelukke motivasjon uten selv å bli undergravd. Begrepet *arbitrær* har en spesialisert betydning i lingvistikk. En vanlig misoppfatning er at det hevder at en forbindelse mellom uttrykk og innhold *må være umotivert*, mens det i realiteten hevder at denne forbindelsen *ikke trenger å være motivert*.

I kapittel 5 så vi fellestrekk mellom tellelige substantiver og typiske mengdesubstantiver (eller *ikke-tellelige substantiver*), der de to gruppene synes å være pragmatisk motiverte motsetninger i hver ende på en skala av iboende tilbøyelighet eller fraværende tilbøyelighet for å referere til individer eksisterende i verden. Ved fraværende referanse er telling irrelevant. Noen kriterier for prototypisk merkethet ble presentert, og som et svar på spørsmålet om det kan være hensiktsmessig å beskrive en opposisjon mellom *tellelig* og *ikke-tellelig* som en asymmetrisk merkethetsrelasjon, se

forskningsspørsmål 2, ble det forsøkt vist at *nonspecific* er en negativ (umerket) typisk egenskap som kan danne grunnlag for å operere med en gruppe mengdesubstantiver. Etter pragmatisk behov er det mulig for substantiver å referere eller unnlate å referere, og dermed vil gruppene nødvendigvis overlape med en viss produktivitet. I en kategorisering basert på prototyper, men ikke i en aristotelisk kategorisering, er dette uproblematisk.

Det kan gjerne være pedagogisk hensiktsmessig, for eksempel i et læreverk, å fremsette en distinksjon mellom tellelige og ikke-tellelige substantiver som nettopp en aristotelisk distinksjon, men det er tydelig at en slik distinksjon er lite konsekvent, og vil unngå å beskrive alle mulighetene som foreligger i faktisk språkbruk. På samme tid, selv om mangt kan tyde på at det kan være verdifullt å anse alle substantiver å ha potensial for å forekomme både tellet og ikke-tellet, ser det altså ut til at noen substantiver vil kunne fremme én av disse forekomstene. Dette skyldes vedkommende substantivers semantiske innhold og potensialet til, men fremfor alt det typiske behovet for, å referere, noe som fanges inn i en modell som tar høyde for typisk og atypisk forekomst.

Et ords fraværende behov for å spesifisere referanse gjør naturlig en kobling til dets betydning som sådan. Vi kan si at substantiver i denne negative kategorien, gjerne kalt *ikke-tellelig* eller *mengdesubstantiver* (begge uheldige etiketter som dog ikke ble gitt noe klart alternativ) naturlig vil referere, hvis man vil beholde referansebegrepet, til sin betydning. En slik referanse hører til under *nonspecific*, den umerkede dimensjon av referansesystemet hvor også generisk referanse befinner seg. Det er et spørsmål om hensiktsmessighet hvorvidt vi vil si at den abstrakte referansen vi finner typisk for *nonspecific* er ekvivalent med generisk referanse, men disse er i ethvert tilfelle nært beslektet ved at de er opposisjoner til det merkede *specific*, referanse til individer i verden. En viss kobling til ontologiske eller projiserte forhold er altså relevant for en tellelighetsdistinksjon, og det nettopp via referanse, dens pragmatiske kjerne (se forskningsspørsmål 1). Dette forholdet kan sies å være motivert, men vi ser altså ikke på motivasjon som en motsetning til arbitraritet i språklige kategorier, snarere en følge av det. En feil er imidlertid, fra de synspunkter om merkethet presentert i kapittel 5, å kalle eventuelle mengdesubstantiver for motiverte; det er de typisk tellede substantivene som i tilfelle må danne den motiverte parten av en distinksjon, nettopp fordi deres referanse er motivert mens referanse i mengdesubstantiver er umotivert,

irrelevant. Forhold som kumulativ referanse og delelig referanse er ikke i seg selv karakteristikk, men følger av at mengdesubstantiver danner den umerkede motpart til de typisk tellede substantivene, hvis referensielle innhold er relevant, pragmatisk og for en lingvistisk beskrivelse.

Det skal ha blitt vist at generisk bruk, fraværende referanse, representerer noe grunnleggende i språk, og det oppfordres herved til økt forskning innen dette feltet, ikke bare hva angår telling, men også i forhold til øvrige aspekter av lingvistisk beskrivelse.

Oppsummering av konklusjonen

De tre forskningsspørsmålene skal ha blitt kommentert og tentativt besvart. Her følger en mer kortfattet formulering av innholdet i de foregående sidene:

1. Kan forskjeller i tellelighet sies å eksistere for norske substantiver, og bør dette, i den grad det er hensiktsmessig å regne med slike, anses å utgjøre et hovedsakelig leksikalsk, grammatisk eller pragmatisk fenomen, styrt eller påvirket av kontekstuelle faktorer?

Norske substantiver har formelle egenskaper som kan beskrives som tellelighet (skjønt etiketter som *tellelig/ikke-tellelig* kan være teoretisk uheldige, har vi ikke gitt noen klare forslag til alternativer). Det er først og fremst et pragmatisk fenomen med *følger* for grammatikk, der den typiske konteksten til substantivene kan være med på å motivere hvordan man betrakter dem generelt. Å definere X på grunnlag av Y og Y på grunnlag av X er forsvarlig hvis det medfører økt forståelse.

2. Fanges de foreliggende forholdene best inn i klassisk aristotelisk kategorisering som felles utelukkende grupper *tellelig/ikke-tellelig*, eller kan begreper som prototypeteori og merkethetsteori gagne vår beskrivelse?

Det er fordelaktig å beskrive tellelighetsdistinksjonen ved prototypeteori, og dens medlemmer som opposisjoner i en merkethetsrelasjon, der tellelige substantiver danner den merkede kategori ved å være typisk referensielt motiverte, mens de ikke-tellelige substantivene danner den negative, umerkede resten. Umerkethet gjør det unødvendig å beskrive i detalj alle egenskaper ved et forhold, som for ikke-tellelighet har vist

seg å være et problem, nettopp fordi man kan anta at det er *fravær* av egenskaper som er den mest dekkende karakteristikken.

3. Er det eventuelt arbitrært om et substantiv er tellelig eller ikke?

Begrepet *abitrær* har en spesialisert bruk innen lingvistikk, og det betyr 'ikke-naturnødvendig, ikke-uungåelig'. Motivasjon er ikke en motsetning til dette, og fullstendig arbitraritet er kun mulig hvis også motivasjon er mulig.

Bibliografi

- Andrews, E. (1990). *Markedness theory: The union of asymmetry and semiosis in language*. Duke: Duke University Press.
- Barthes, R. (1967). *Elements of semiology* (2. utg.). London: Jonathan Cape.
- Battistella, E.L. (1990). *Markedness: The evaluative superstructure of language*. Albany: State University of New York Press.
- Bauer, W. (1993). *Maori*. London: Routledge.
- Bickerton, D. (1981). *Roots of language*. Ann Arbor: Karoma Publishers, Inc.
- Biggs, B. (1973). *Let's learn Maori* (2. utg.). Wellington: Reed Education.
- Borer, H. (2005). *Structuring sense: Volume I: In name only* (vol. 1). USA: Oxford University Press.
- Borthen, K. (2003). *Norwegian bare singulars*. Trondheim: Norwegian University of Science and Technology.
- Bresnan, J. (2001). *Lexical-functional syntax* (vol. 16). Malden: Blackwell Publishing.
- Bresnan, J. & Kanerva, J.M. (1989). Locative Inversion in Chicheŵa: A Case Study of Factorization in Grammar. *Linguistic Inquiry*, 20(1), 1–50.
- Bunt, C.H. (1979). Ensembles and the formal semantic properties of mass terms. I F.J. Pelletier (red.), *Mass terms: Some philosophical problems* (s. 249–277). Dordrecht: Reidel.
- Cairns, C.E. (1986). Word structure, markedness, and applied linguistics. I *Markedness*. New York: Plenum Press.
- Chierchia, G. (1998). Reference to kinds across language. *Natural Language Semantics*, 6(4), 339–405.
- Chomsky, N. (1957). *Syntactic structures*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Clackson, J. (2007). *Indo-European linguistics: An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Comrie, B., Haspelmath, M. & Bickel, B. (2008). *Leipzig glossing rules*. Tilgjengelig fra <http://www.eva.mpg.de/lingua/resources/glossing-rules.php> (Lastet ned 28.01.13)
- Croft, W. (2003). *Typology and Universals* (2. utg.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, D. (2004). English word classes. I *Fuzzy grammar* (s. 191–211). Oxford: Oxford University Press.
- Culler, J. (1986). *Ferdinand de Saussure* (2. utg.). Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Dayal, V. (2011). Bare noun phrases. I C. Maienborn, K. Von Stechow & P. Portner (red.), *Semantics: An international handbook of natural language meaning* (vol. 33, s. 1087–1108). Berlin/Boston: Walter de Gruyter.
- Doron, E. (2003). Bare singular reference to kinds. *Proceedings of SALT*, 13, 73–90.
- Dowty, D. (1991). Thematic Proto-Roles and Argument Selection. *Language*, 67(3), 547–619.
- Dyvik, H. (1993). Inakkusativhypotesen. *Skriftserie fra Institutt for fonetikk og lingvistikk ved Universitetet i Bergen*, 42, 1–15.
- Eckman, F., Moravcsik, E. & Wirth, J. (1986). Markedness - An overview. I F. Eckman, E. Moravcsik & J. Wirth (red.), *Markedness* (s. 1–11). New York: Plenum Press.
- Faarlund, J.T., Lie, S. & Vannebo, K.I. (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget i Oslo.
- Fodor, J. & Sag, I. (1982). Referential and quantificational indefinites. *Linguistics and Philosophy*, 5(3), 355–398.
- Frege, G. (1892). *On Sense and reference (Über Sinn und Bedeutung)*. Tilgjengelig fra http://en.wikisource.org/wiki/OnSense_andReference (Lastet ned 17.01.13)
- Gillon, B.S. (1992). Towards a common semantics for English count and mass nouns. *Linguistics and philosophy*, 15(6), 597–639.
- Gillon, B.S. (1999). The lexical semantics of English count and mass nouns. I E. Viegas (red.), *Breadth and depth of semantic lexicons*. Santa Cruz: Kluwer Academic.
- Gleason, H. (1965). *Linguistics and English grammar*. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- Goddard, C. (2010). A piece of cheese, a grain of sand: The semantics of mass nouns and unitizers. I F.J. Pelletier (red.), *Kinds, things, and stuff*. New York: Oxford University

- Press.
- Goldberg, A. (2006). *Constructions at work: The nature of generalization in language*. New York: Oxford University Press.
- Grice, H. (1975). Logic and conversation. *Syntax and Semantics*, 3, 41–58.
- Haugen, O.E. (1993). *Grunnbok i norrønt språk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Hjelmslev, L. (1943). *Omkring sprogteoriens grundlæggelse*. København: Akademisk forlag.
- Hopper, P.J. & Traugott, E.C. (2003). *Grammaticalization* (2. utg.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Jackendoff, R. (1983). *Semantics and Cognition*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Jespersen, O. (1924). *The philosophy of grammar*. London: George Allen & Unwin LTD.
- Joos, M. (1950). Description of language design. *The Journal of the Acoustical Society of America*, 22(6), 701–707.
- Keenan, E. (1976). Towards a universal definition of subject. I C. Li (red.), *Subject and topic* (s. 303–334). New York: Academic Press.
- Krifka, M. (1989). Nominal reference, temporal constitution and quantification in event semantics. I R. Bartsch, J. van Benthem & P. van Emde Boas (red.), *Semantics and contextual expressions* (s. 75–115). Dordrecht: Foris Publications.
- Krifka, M. (1992). Thematic relations as links between nominal reference and temporal constitution. *Lexical matters*, 2953, 30–52.
- Lewis, D. (1975). Adverbs of quantification. I *Formal semantics of natural language* (s. 3–15). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lønning, J.T. (1987). Mass terms and quantification. *Linguistics and Philosophy*, 10(1), 1–52.
- Lyons, J. (1977). *Semantics* (vol. 1). Cambridge: Cambridge University Press.
- Nöth, W. (1995). *Handbook of semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
- Oxford University Computing Services. (2007). *The British national corpus v.3*. Tilgjengelig fra <http://www.natcorp.ox.ac.uk/> (Lastet ned 16.01.2013)
- Payne, J. & Huddleston, R. (2002). Nouns and noun phrases. I G. Huddleston Rodney & Pullum (red.), *The Cambridge grammar of the English language* (s. 323–523). Cambridge: Cambridge University Press.
- Pelletier, F.J. (1975). Non-singular reference: Some preliminaries. *Philosophia*, 5(4), 451–465.

- Pelletier, F.J. (2010a). Generics: A philosophical introduction. I F.J. Pelletier (red.), *Kinds, things, and stuff*. New York: Oxford University Press.
- Pelletier, F.J. (2010b). Mass terms: A philosophical introduction. I F.J. Pelletier (red.), *Kinds, things, and stuff*. New York: Oxford University Press.
- Pelletier, F.J. (2012). Lexical nouns are neither mass nor count, but they are both mass and count. I D. Massam (red.), *A cross-linguistic exploration of the count-mass distinction*. Oxford University Press, Oxford: Oxford University Press.
- Quine, W.V.O. (1960). *Word and object*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Robins, R. (1964). *General linguistics: An introductory survey*. London: Longman.
- Rosch, E. (1978). Principles of categorization. I *Cognition and categorization*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Skånland, M.H. (1985). Definite and indefinite articles in New Zealand Maori. *Skriftserie fra Institutt for fonetikk og lingvistikk ved Universitetet i Bergen*, 19, 53–67.
- Stubhaug, E. (2005). *Å trekke ut leksikalsk informasjon om tellbarheten til norske substantiver ved hjelp av korpusmetoder*. Upublisert masteroppgave, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Stvan, L.S. (2007). The functional range of bare singular count nouns in English. I E. Stark, E. Leiss & W. Abraham (red.), *Nominal determination: Typology, context constraints, and historical emergence*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Svensson, P. (1998). *Number and countability in English nouns: An embodied model*. Umeå: Umeå University.
- Universitetet i Oslo. (2012a). *Leksikografisk bokmålskorpus*. Tilgjengelig fra <http://www.hf.uio.no/iln/tjenester/kunnskap/sprak/korpus/skriftsprakskorpus/lbk/> (Lastet ned 16.01.13)
- Universitetet i Oslo. (2012b). *Oslo-korpuset av taggede norske tekster (bokmålsdelen)*. Tilgjengelig fra <http://www.tekstlab.uio.no/norsk/bokmaal/index.html> (Lastet ned 16.01.13)
- Universitetet i Oslo & Språkrådet. (2010). *Bokmålsordboka*. Tilgjengelig fra <http://www.nob-ordbok.uio.no> (Lastet ned 16.01.13)
- Vannebo, K.I. (1978). Tellelige og massebetegnende substantiver. *Norskraft*, 20, 30–45.
- Veland, R. (2009). *Moderne italiensk universitetsgrammatikk*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Wierzbicka, A. (1988). *The semantics of grammar* (W. Verhaar John & Abraham, red.).

- Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Wikipedia. (2013a). *Equus caballus* — *Wikipedia, the free encyclopedia*. Tilgjengelig fra <http://it.wikipedia.org/wiki/Cavallo> (Lastet ned 16.01.13)
- Wikipedia. (2013b). *Villsvin* — *Wikipedia, the free encyclopedia*. Tilgjengelig fra <http://no.wikipedia.org/wiki/Villsvin> (Lastet ned 01.02.13)
- Wisniewski, E.J. (2010). On using count nouns, mass nouns, and pluralia tantum: What counts? I F.J. Pelletier (red.), *Kinds, things, and stuff*. New York: Oxford University Press.
- Yi, B.-U. (2009). Chinese Classifiers and Count Nouns. *Journal of Cognitive Science*, 10(2), 209–225.